

”SUOMESSA HARJOITETAAN ROTUEROTTELUA LASTENKODEISSA” –

ROMANILASTENKODIT SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDISSÄ 1950–1975

Armi Katariina Ahvenainen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Talous- ja sosiaalhistoria
Pro gradu-tutkielma
Helmikuu 2014

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	4
1.1 Tutkimuskohteena romanilastenkodeista käyty kirjoittelu	5
1.2 Romanikysymyksen uusi politisoituminen ja 2000-luvun keskustelu	7
1.3 Aiempi tutkimus	9
1.3.1 Tutkimuskohteena Suomen romanit.....	10
1.3.2 Tutkimuskohteena romanilastenkodit	13
1.3.3 Romanitutkimus osana etnistä tutkimusta.....	15
1.3.4 Vähemmistöjen erilliset lastenkodit kansainvälisenä ilmiönä	18
2 TUTKIMUKSEN AINEISTO, TEOREETTINEN VIITEKEHYS, KESKEISET KÄSITTEET JA TUTKIMUSMENETELMÄT	20
2.1 Aineisto	20
2.2 Teoreettinen viitekehys	22
2.2.1 Normalisoiva hallinta	23
2.2.2 Diskursiivinen vallankäyttö.....	27
2.3 Romanilastenkodit rasistisena ilmiönä	28
2.4 Diskurssianalyysi	31
3 ROMANILASTENKODIT	33
3.1 Romanilastenkotien historiallinen tausta	33
3.1.1 Harvat merkinnät	34
3.1.2 Kansalaisyhteiskunnan heräävä huoli	37
3.1.3 Mustalaislähetyksen syntyvuodet.....	40
3.1.4 Sotien jälkeinen tilanne	44
3.2 Romanilastenkotien perustaminen	46
3.2.1 Romanilastencodeissa kasvaneet lapset	50
3.2.2 Toinen totuus romanilastencodeista.....	51
3.3 1950- ja 1960-luvun romanipolitiikan toimijat	54
3.4 Romanilastenkotien loppu?	59
3.5 Lastenkotitoiminnassa aihetta selvitykseen	61
4 AINEISTON ANALYYSI	65
4.1 Mustalaislähetyksen hallinta	66
4.1.1 Määrällinen diskurssi	67
4.1.2 Kasvatusdiskurssi	71
4.1.3 Laillisuusdiskurssi	79
4.1.4 Hengellinen diskurssi	80

4.2 Puolustavan diskurssin merkitys	82
4.3 Kriittisyyden nousu	84
4.3.1 Eristysdiskurssi.....	85
4.3.2 Rotusorron diskurssi.....	89
4.3.3 Muut kritisoivat puhettavat	91
4.4 Kritisoivan diskurssin merkitys.....	95
4.5 Hyökkäävä puolustus	97
4.5.1 Syrjintädiskurssi	99
4.5.2 Kieltämisen diskurssi	102
4.6 Puuttuva näkökulma	106
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	109
LÄHTEET	112
Liite 1	

1 JOHDANTO

Romanit ovat yksi Suomen vanhimmista vähemmistöistä, joiden viisisataavuotinen historia Suomessa on uskomattoman monivaiheinen. Toisaalta romanit ovat kansana onnistuneet selviytymään ja säilymään kulttuurisesti varsin yhtenäisinä, mutta toisaalta he ovat joutuneet kokemaan syrjintää – sanan laajimmassa merkityksessä – niin valtion kuin muiden suomalaistenkin taholta. Romaneihin kohdistettujen toimenpiteiden lista on loputon ja aiheen vähäisen tutkimuksen johdosta myös varsin huonosti tunnettu.

2000-luvun aikana julkisen keskustelun kohteeksi nousivat romanilasten kodit, joiden perustaminen 1950- ja 1960-luvuilla eri puolille Suomea oli ollut ”mustalaislähetystyötä” tekevän Mustalaislähetyskeskuksen ja valtion yhteisen romanipolitiikan huipentuma. Niiden syntyyn johtanut prosessi oli kuitenkin alkanut jo paljon aiemmin. Vuosikymmenten aikana satoja romanilapsia oli sijoitettuina Mustalaislähetyskeskuksen lastenkodeissa. Kun nuoret aktivistit 1960-luvun lopussa järjestäytyivät ja alkoivat julkisesti kritisoida maan virallista romanipolitiikkaa, nousivat romanilasten kodit pian kritiikin pääkohteeksi. Mustalaislähetystä syytettiin romanilasten eristämisestä ja rotusyrjinnästä, mutta näihin syytteisiin järjestö ei koskaan myöntynyt, vaan puolusti toimintaansa kiivaasti. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa romanipolitiikassa tapahtui dramaattisia muutoksia, mutta lastenkotien kohdalla toimintatapoihin tuli muutoksia vasta myöhemmin.

Koko romanilasten kotiasia hautautui vuosikymmeniksi, kunnes se 2000-luvulla nousi uudestaan esiin. Nyt syntyneessä keskustelussa romanilastenkoteja pidettiin osoituksena rasistisesta assimilaatiopolitiikasta, jota valtio oli vuosikymmeniä rahoittanut. Valtiolle, Mustalaislähetyskeskukselle (nykyinen Romano Missio) ja romaneille itselleenkin asia on vaikea ja kiusallinen. Romanilastenkodeissa kasvaneiden lasten ja nuorten, heidän perheidensä ja koko romaniyhteisön kannalta asian tutkiminen ja virallisen selvityksen tekeminen olisi aiheellista. Jälkimmäiseen on Suomessa kansainvälisen esimerkin myötä vuonna 2013 viimein ryhdytty, ja tutkimuksen osalta pyrin itse seuraavassa tuomaan aiheeseen lisätietoa.

1.1 Tutkimuskohteena romanilastenkodeista käyty kirjoittelu

Tutkimuksessani tarkastelen suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä vuosina 1950–1975 ilmestyneitä kirjoituksia, joissa käsiteltiin niin sanottuja mustalaislastenkoteja¹. Lastenkodit olivat vuonna 1905 perustetun Mustalaislähetys ry:n perustamia.² Valtion taloudellisella tuella järjestö perusti kolme lastenkotia vuosina 1953, 1958 ja 1963, sekä yhden nuorisokodin vuonna 1960.³ Jo ennen ensimmäistäkään lastenkotia lehdissä kirjoitettiin Mustalaislähetys ry:n pitkäaikaisista yrityksistä saada valtionapua lastenkotihankkeelleen. Romanilastenkodit olivat reilun parinkymmenen vuoden aikana lehdistössä aina aika ajoin esillä, 1960- ja 1970-lukujen taitteen ollessa tuotteliain kausi. 1970-luvun kuluessa lastenkotikirjoittelu tyrehtyi. Suomen romanipolitiikassa tapahtui 1960-luvun lopulla dramaattisia muutoksia, jotka johtivat uudistuksiin myös lastenkotien osalta, joskin vasta hieman myöhemmin. Aktivoituminen romanipolitiikassa nosti romanilastenkodit tapahtumien keskiöön, minkä vuoksi niistä kirjoitettiin lehdistössä runsaasti. Ja tämän lisääntyneen kirjoittelun myötä kirjoituksissa alkoi esiintyä aiempaa enemmän myös vaihtelevia näkemyksiä romanilastenkodeista ja niiden toiminnasta.

2000-luvulla romanilastenkodit nousivat mediassa jälleen esille, mutta tällä kertaa keskustelun sävy oli jo varsin radikaalisti muuttunut aiemmista vuosikymmenistä. Nykypäivänä romanilastenkodit nähdään osana romaneihin kohdistunutta syrjintää, jonka tarkoituksena oli ”rasistinen assimilaatiopolitiikka”⁴, mutta yhtä kaikki 1950-luvulla lastenkodit olivat osa valtion hyväksymää ja tukemaa

---

¹ *Huom.* Itse käytän vastedes termiä romanilastenkoti, vaikka mustalaislastenkotia yleisemmin tutkimuksen ajankohtana käytettiinkin. Sama koskee termiä mustalainen, jonka tilalla käytän mieluummin sanaa romani silloin, kun ei ole tutkimuksen kannalta merkityksellistä käyttää edellä mainittua. Romanilastenkodin käyttäminen on sinänsä problemaattista, sillä lastenkodeista ei aikanaan käytetty tätä termiä juuri laisinkaan, ja toisaalta mustalaislastenkodin käyttäminen olisi tässä mielessä historiallisesti perusteltua, sillä se myös tuo lähemmäksi ilmiöön sisältyvän rasismia. Toisaalta en kuitenkaan halua uusintaa tätä rasismia, joten käytän mieluummin termiä romanilastenkoti.

² Viita 1967, 36.

³ Mt., 164–167.

⁴ Grönfors J. & Viljanen 2009, 8–9.

romanipolitiikkaa.⁵ Tutkimuksessani selvitän, mikä on tämän 1950 - 2000-luvulla tapahtuneen ajattelutavan muutoksen historiallinen aika ja paikka. Tarkastelun kannalta merkittävin vaihe on 1960-luku, jolloin ”mustalaiskysymyksestä” oli uudenlaisen kansainvälisen keskustelun myötä alettu keskustella käsittein ”rotusyrjintä” ja ”apartheid”, ja tästä keskustelunmuutoksesta myös romanilastenkodit olivat saaneet osansa.⁶

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Miten romanilastencodeista kirjoitettiin 1950–1970-luvuilla suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä?
- Miten 1960-luvun lopun muuttunut romanipolitiikka näkyi romanilastencodeista kirjoitetuista artikkeleista?

Koska tutkimukseni kannalta oleellista on tarkastella niitä tapoja, joilla romanilastencodeista lehdistössä kirjoitettiin, olen valinnut tutkimusmenetelmäksi diskurssianalyysin. Luvussa 2.4 olen tarkemmin esitellyt niitä metodisia kysymyksiä, joiden avulla aineistoani olen tarkastellut. Pääpiirteittäin pyrkimyksenä on ollut löytää artikkeleista erilaisia romanilastencodeista luotuja diskursseja, joita analysoimalla päästään kiinni siihen, miten romanilastencodeista on kirjoitettu, ja miten kirjoitukset ovat 1950–1970-lukujen välillä muuttuneet.

Syyt kirjoitusten taustalla ovat moninaisia, ja kirjoituksia tutkimalla pyrin pääsemään lähemmäksi sitä ajattelutapaa, joka lastenkotien ympärillä vallitsi, ja toisaalta koko sitä romanipolitiikassa tapahtunutta muutosta, joka 1960-luvun lopussa sai alkunsa. Toisin sanoen tarkastelen artikkeleita tästä murroksen näkökulmasta, ja pyrin samanaikaisesti löytämään artikkeleista tämän murroksen. Laajemmasta näkökulmasta katsottuna voidaan kysyä koko romanilastenkotikirjoittelun tutkimisen merkitystä ja paikkaa. Sen näkeminen osana yhteiskunnan rakenteita ja toisaalta näiden rakenteiden purkaminen on oleellista, etenkin kun romanilastenkotien historiallinen tausta yltyä jopa vuosisatojen päähän. Tähän liittyy keskeisesti vallan käsite, joka on työni tärkeimpiä teoreettisia lähtökohtia.

---

⁵ Pulma 2009, 28.

⁶ Mt., 28; Pulma 2006, 177–179.

1.2 Romanikysymyksen uusi politisoituminen ja 2000-luvun keskustelu

Vaikka Suomen romaneista tehtyä tutkimusta on jonkin verran jo ennestään tehty, on vasta viime vuosina aihe noussut todelliseen suosioon. Esimerkiksi historian tutkimuksessa oli viime vuosina käynnissä yksi kaikkien aikojen merkittävimmistä romanien historiaa koskevista hankkeista, Suomen romanien historia-projekti, josta alun perin teki ehdotuksen Valtioneuvostolle Romaniasiain neuvottelukunta.⁷ Tämän tutkimushankkeen tuloksena syntyi ”Suomen romanien historia”⁸-teos, joka on omalla alallaan ainutlaatuinen. Tämä tutkimushanke on romaneja kohtaan heränneen kiinnostuksen akateemisempi puoli, jonka osittain innoittama on myös tämä pro gradu-tutkielma. Erityisesti romanilasten koteja koskeneessa keskustelussa tapahtui kuitenkin 2000-luvulla muuallakin kuin akateemisissa piireissä.

Janette Grönfors esittelee oman tutkimus selvityksensä alkujohdannossa sitä mediassa vuonna 2006 alkanutta tapahtumasarjaa, jossa romanilasten kodeista ensimmäisiä kertoja puhuttiin julkisilla areenoilla sitten 1970-luvun. Lähtölaukauksena tälle keskustelulle toimivat kaksi Yleisradion kanavilla keväällä 2006 näytettyä ohjelmaa. Ensimmäinen oli 15.5.2006 esitetty dokumenttiohjelma, jossa tunnettu lastenkodissa kasvanut romani kertoi kasvukokemuksistaan Mustalaislähetyksen lastenkodissa.⁹

”Yön syli-dokumentissa käsitellään vähemmistöjen sulautumisprosessia ja niitä keinoja, joilla romanit on pyritty kautta aikain yhtenäistämään valtaväestön kanssa. Lastenkodissa romanilapsia painostettiin hylkäämään kaikki, mikä muistutti heitä omasta kulttuuristaan”.¹⁰

---

⁷ <http://www.finlit.fi/tutkimus/romanihistoria.htm> 4.2.2014;
http://www.romanomissio.fi/rb/RB4_09screen.pdf 4.2.2014.

⁸ Pulma 2012.

⁹ Grönfors J. & Viljanen 2009, 8-9.

¹⁰ http://yle.fi/vintti/yle.fi/mundo/arkisto/index50495049.html?basaari=121013957791fce602923d65e7099139ff3c0b17b0&article_id=727 21.1.2012.

Muutamaa päivää myöhemmin dokumentin esille nostama aihe sai jatkoa A-talk-keskusteluohjelmassa (17.5.2006), jossa ”pohditaan mm. sitä, miten romanilapsia yritettiin sulauttaa valtaväestöön 1960- ja 70-luvuilla ja millaisen siunauksen kirkko ja valtio tälle toiminnalle antoivat”.¹¹

Näiden kahden ohjelman myötä alkoi julkinen keskustelu romanilastencodeista ja Mustalaislähetyksestä. Keskustelu jatkui, paikoin kiivaanakin, syksyyn 2007, jolloin se saavutti jonkinlaisen päätepisteen Ajankohtaisen kakkosen keskusteluohjelmassa ”Tummien ilta” (3.10.2007). Tällä kahden tunnin mittaisella suorana lähetetyllä keskustelulla on nähty historiallista merkitystä tämän vaietun aiheen ja muunkin keskustelun avaajana romaniyhteisössä.¹²

Grönfors on kuitenkin jälkikäteen todennut, että hetkellinen avoin ilmapiiri ei kuitenkaan johtanut lopulliseen avoimuuteen, vaan ennen kaikkea ”entistä voimakkaampaan jakaantumiseen romaniyhteisössä”.¹³ Ainakin hetkeksi on keskustelu aiheesta tyrehtynyt, mutta on todennäköistä, että asiasta kuullaan vielä lähitulevaisuudessa. Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2013 käynnistämä hanke ”Epäkohdat ja kaltoinkohtelu lastensuojelun sijaishuollossa 1930- ja 80-lukujen välisellä ajanjaksolla” on tuomassa asian virallisten tahojen selvitettäväksi.¹⁴

Yksi merkittävä tekijä 2000-luvun uudelleen virinneen keskustelun taustalla oli Suomeen joukolla saapuneet romanikerjäläiset. Heidän huono asemansa ja mukanaan tuoma hyvinvointivaltion suomalaisille niin kovin vastenmielinen tapa kerjääminen, on kirvoittanut vuosien varrella monenlaisia kannanottoja aiheesta ja sen vierestä.¹⁵ Itä-Euroopan romanien hankala tilanne on toisaalta korostanut sitä, miten ainutkertaisesti romanit etnisenä ryhmänä kokevat syrjintää globaalilla tasolla. Kyse on niin laajoista, rakenteisiin menevistä ongelmista kuin arjen

---

¹¹http://yle.fi/vintti/yle.fi/mundo/arkisto/index50495049.html?basaari=121013957791fce602923d65e7099139ff3c0b17b0&article_id=727 21.1.2012.

¹² Grönfors J. & Viljanen 2009, 9.

¹³ Grönfors J. 2012, 245.

¹⁴ Ks. luku 3.5.

¹⁵ Tervonen & Enache 2012, 265–266.

tasolla tapahtuvista kohtaamisistakin.¹⁶ Samalla, kun Suomeen on muodostumassa useita uusia etnisiä vähemmistöjä, joudutaan ehkä entistä useammin vastatusten sellaisten selvittämättömien kysymysten kanssa, jotka vanhempien vähemmistöjen kohdalla ovat jääneet kesken.

1.3 Aiempi tutkimus

Seuraavaksi esittelen omaan tutkimukseeni liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Aluksi kerron yleisemmin Suomen romaneista tehdyistä tutkimuksesta, eritoten historiantutkimuksesta, jonka jälkeen esittelen romanilastenkodeista aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Tämän jälkeen siirryn laajemmalle tasolle ja tarkastelen romanitutkimusta osana etnistä tutkimusta. Viimeiseksi kerron vielä joitakin esimerkkejä aiheeseen liittyvästä kansainvälisestä tutkimuksesta. Kaiken tämän keskelle pyrin sijoittamaan oman tutkimukseni.

Vaikka romaneista kirjoitettuja tutkimuksia on Suomen tasolla ilmestynyt verrattain paljon ja viime vuosina tutkijat ovat enenevässä määrin olleet kiinnostuneita romaneiden kulttuurista ja historiasta, on edelleen lähestulkoon kaikki romaneista tehty tutkimus valtaväestön edustajien kirjoittamaa. Näkökulma on tosin muuttunut ”mytologisoivan” ja ”stereotyypittävän aineiston kierrättämisestä” akateemisesti pätevämpään suuntaan.¹⁷ 2000-luvun aikana kiinnostus Suomen omaa romanivähemmistöä kohtaan on ollut nousussa, ehkä osin sen tosiasian kiinnittyessä ihmisten mieliin, että Suomi ei enää ole (eikä ole koskaan ollutkaan) niin monokulttuurinen kuin on ajateltu. Ajatus suomalaisesta, kulttuurisesti ja etnisesti homogeenisestä kansakunnasta on myytti, joka syntyi 1800-luvun jälkipuoliskolla kansallismielisen kulttuuriylimystön piirissä.¹⁸ Globalisoituvan maailman myötä monikulttuurisuus nähdään nykyään pikemminkin rikkautena, ja ehkä osin tästä syystä myös Suomen romaneiden omalle historialle oli henkinen tilaus.

---

¹⁶ Tervonen 2012c, 138–139.

¹⁷ Pulma 2006, 11–12.

¹⁸ Häkkinen & Tervonen 2005, 7–8.

1.3.1 Tutkimuskohteena Suomen romanit

Kaikkein merkittävin teos, joka viime vuosina on romaneista ilmestynyt, on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Suomen romanien historiahankkeen myötä vuonna 2012 syntynyt monitieteinen ja laaja ”Suomen romanien historia”¹⁹. Se on ensimmäinen Suomen romanien historiaa valottava tutkimus ja on tässä mielessä historiallisestikin ainutlaatuinen. Koska teos pyrkii erittäin laajasti käsittelemään romanien koko viisisataavuotista historiaa Suomessa, se ei ole mikään lopullinen totuus, vaan tarkoituksena on ollut myös luoda puitteet jatkotutkimukselle, jolle vielä on tilausta ja jonka tekijöiksi toivotaan erityisesti romaneja itse.²⁰ Tältäkin kannalta kyseinen teos tosin poikkeaa perinteisestä romanitutkimuksesta, että siinä on pyritty kaikin keinoin ja tutkimuksen jokaisessa vaiheessa antamaan ääni myös romaneille itselleen.²¹

Oman tutkimukseni kannalta tämä teos on ollut merkittävä, sillä sen avulla olen pystynyt valottamaan sitä pitkää historiaa, joka romanien kulttuuriseen sulauttamiseen lasten huostaanottojen avulla liittyy ja asettamaan työni tältä osin historialliseen kontekstiin. Tuula Rekolan artikkeli ”Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin”²², sekä Miika Tervosen artikkeli ”Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan”²³ olivat molemmat tärkeitä tiedonlähteitä koskien romanilasten huostaanottokeskustelun varhaisempia vaiheita. Lisäksi työni kannalta merkittäviä 1950-, 1960- ja 1970-lukujen romanipolitiikan tapahtumia on teoksessa esitelty artikkeleissa ”Romanit ja suuri muutos”²⁴, ”Suomen romanipolitiikan kansainväliset yhteydet”²⁵, ”Mustalaislähetyksestä Romano Missioksi”²⁶ sekä ”Suomen Mustalaisyhdistyksen synty”²⁷. Teoksessa on myös oma lukunsa romanilastencodeista, jota käsittelem myöhemmin.

---

¹⁹ Pulma 2012.

²⁰ Mt., 8–9, 14.

²¹ Mt., 9.

²² Rekola 2012, 18–77.

²³ Tervonen 2012a, 84–142.

²⁴ Tervonen 2012b, 166–197.

²⁵ Friman-Korpela 2012, 211–235.

²⁶ Hedman 2012, 250–258.

²⁷ Halmetoja & Pulma 2012, 236–240.

Tämä teos, samoin kuin oma tutkielmani paljastaa sen karun tosiasian, että historian­tutkimusta romaneista on kuitenkin tehty verrattain vähän. Ehkä oman tutkimusaiheeni heikoin kohta on juuri se, että aiheeseen liittyvä tutkimus on niin olematonta. Samalla tavalla kuin ”Suomen romanien historia”, haluaisin nähdä myös oman tutkimukseni täyttämässä tärkeää aukkoa, joka romaneiden omassa historiassa on edelleen avoin. Ja vaikka oma tutkimukseni siinä mielessä jää vajaaksi, että tutkittavaa olisi vielä riittänyt, toivon, että tutkimustani voisi silti pitää jonkinlaisena ponnahduslautana jatkotutkimukselle.

Panu Pulman ”Suljetut ovet – Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaa”²⁸ on suhteellisen tuore ja alallaan ainutlaatuinen teos, jossa tarkastellaan valtiollista vähemmistöpolitiikkaa romanien kannalta. Teos esittelee kattavasti Suomen romanipolitiikan kehittymistä, sekä luo historiallisia linjoja myös muihin Pohjoismaihin ja näiden politiikkoihin. Teoksessaan Pulma käsittelee romanilasten­koteja niin kattavasti kuin vain saatavilla olevat arkistot ovat antaneet periksi. Pulman teos on oman tutkimukseni kannalta siinä mielessä osuva, että se sijoittaa koko romanilasten­kotikeskustelun laajempaan merkitykseen. Tämä tutkimus asettaa oman tutkielmani osaksi niitä laajoja ja historiallisesti pitkäikäisiä toimenpiteitä, joita romaneja kohtaan on kohdistettu. Pulman mukaan Suomen romanit ovat koko viisisataavuotisen historiansa ajan olleet valtiollisen etnopolitiikan kohteina.²⁹ Tässä mielessä romanilasten­koteja ei pidä erehtyä luulemaan erillisiksi tai poikkeuksellisiksi tapahtumiksi. Tätä olen omassa tutkimuksessani pyrkinyt painottamaan tuomalla esille niitä menneitä tapahtumia, jossa ajatus romanilasten huostaanotosta on ollut esillä. Oman tutkimukseni osuudet romanien lastensuojelun historiasta, sekä 1950- ja 1960-lukujen romanipolitiikan tapahtumien erittelyt myös todentavat romanilasten­kotien paikkaa osana valtiollista romanipolitiikkaa. Tässä mielessä romanilasten­kodat näyttävät johdonmukaisena toimenpiteenä siitä politiikasta, jota heitä kohtaan on toteutettu. Pulman teoksessa romaniaktivistien osuus romanipolitiikan suunnan muuttajana on keskeinen, ja yhdeksi syyksi hän nostaa

---

²⁸ Pulma 2006.

²⁹ Mt., 12–13.

erityisesti Mustalaisyhdistyksen tekemän propagandan.³⁰ Pulma näkee järjestön merkityksen nimenomaisesti ”tiedotus- ja painostuspoliittisesti” olennaisena.³¹ Tämä vahvistaa omaa näkemystäni siitä, että romanilastenkoteja kritisoivilla artikkeleilla oli huomattava merkitys romanipolitiikan ja koko yleisen vähemmistöpolitiikan muutoksen ajamisessa. Romanilastenkoteja voidaankin jossain määrin tarkastella tämän koko vähemmistöpoliittisen keskustelun keskipisteenä, vaikka toisaalta niiden sijoittuminen keskelle oli ehkä pikemmin sattumaa kuin suunniteltu toimenpide. Yhtä kaikki, Mustalaisyhdistys loppujen lopuksi otti kritiikin kohteeksi erityisesti lastenkodit, joka ehkä osin auttoi niitä saamaan äänensä kuuluviin, ja toisaalta tämä valinta myös auttoi koko romanasian eteenpäin viemisessä.

Martti Grönforsin ”Suomen mustalaiskansaa”³² on iästään huolimatta yhä tärkeä perusteos, sillä sen kaltaista ei ole toista julkaistu. Grönforsin tutkimus on sosiologinen tarkastelu ”mustalaiskansasta”, jossa yhteisöä on tarkasteltu sisältäpäin luoden kuva sen luonteesta, oikeusjärjestelmästä, identiteetistä ja taloudellisesta rakenteesta. Grönfors esittää teoksessaan varsin kriittisiä näkemyksiä Mustalaislähetyksen toiminnasta, ja hän nostaa esiin myös järjestön ylläpitämien romanilastenkotien ongelmat. Tässä ja eräässä toisessa tutkimuksessaan (”Ethnic Minorities and Deviance: The Relationship between Finnish Gypsies and the Police”³³), Grönfors todentaa, miten edelleen 1970-luvulla romanilastenkodeissa sijoitettuna olleet lapset ja nuoret joutuivat eriarvoiseen asemaan epäonnistuneen lastensuojelutoiminnan vuoksi.³⁴ Oman tutkimukseni kannalta Grönforsin teosten merkitys on nimenomaan näissä Mustalaislähetyksen lastenkotien negatiivisissa vaikutuksissa, jotka hän näki ratkaisevana koko romaniyhteisön kannalta jo 1980-luvulla. Hän myös puhuu ”uudelleenkasvattamisesta” osana Lähetyksen strategiaa ”mustalaiskysymyksen” ratkaisemiseksi ja erittelee tätä järjestön kasvatuksellista ideologiaa, jonka olemuksen myös oma aineistoni vahvistaa.³⁵ Grönforsin tutkimusten varhaisuus

---

³⁰ Pulma 2006 185.

³¹ Pulma 2006, 181.

³² Grönfors M. 1981.

³³ Grönfors M. 1979.

³⁴ Grönfors M. 1981, 40–41; Grönfors M. 1979, 59–64.

³⁵ Grönfors M. 1981, 38–41.

suhteessa muuhun romanilastenkoteja käsitelleeseen tutkimukseen on myös huomioitava.

1.3.2 Tutkimuskohteena romanilastenkodit

Useissa romaneita ja näiden historiaa käsittelevissä teoksissa romanilastenkodit mainitaan, mutta vain harvoin niistä on saatavilla laajemmin tietoa. Suomen romanien historia -teoksessa on aiheesta kokonainen artikkeli, ”Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta”³⁶, jonka kirjoittaja Janette Grönfors on myös yhdessä aiemmassa selvityksessä perehtynyt aiheeseen. Hänen artikkelinsa esittelee lyhyesti lastenkotien toimintaa, niistä 2000-luvulla herännyttä keskustelua, sekä niitä vaikutuksia, joita romanilastenkodeilla on siellä kasvaneisiin ollut. Oma tutkimukseni sijoittuu tältä osin tämän artikkelin jatkoksi, vaikka varsinaisesti lastenkotien toimintaa tai niiden vaikutuksia en työssäni käsittelekään. Joka tapauksessa tutkimuksellani pyrin tuomaan lisävalaistusta tähän vähän tutkittuun aiheeseen, ja pyrkimykseni selvittää romanilastenkotikirjoituksista tekee näkyviksi niitä lastenkotien taustalla vaikuttaneita ideologioita, jotka myös tuovat kaivattua tutkimustietoa aiheeseen. Myös Grönfors näkee tarpeelliseksi lastenkotilasten kohtelun selvittämisen, johon Suomessa on muiden maiden vanavedessä viimein ryhdytty.³⁷

Romanilastenkoteja muuten on aiemmin lähestytty tarkemmin esimerkiksi opinnäytetöissä, sekä yhdessä selvityksessä. Janette Grönfors on yhdessä Anna Maria Viljasen kanssa tehnyt haastattelututkimukseen perustuvan selvityksen ”Aitää lastenkodin lapsi”³⁸ Mustalaislähetyksen lastenkodeissa 1960 – 1980-luvulla eläneistä lapsista ja heidän sijoittumisestaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Selvityksen merkittävimmät havainnot on esitelty myös Grönforsin edellä mainitussa artikkelissa, ja haastateltavien vähäisyydestä huolimatta eritoten huomiot romani-identiteetistä ovat kiinnostavia. Tämän pohjalta olen myös

---

³⁶ Grönfors J. 2012, 241–249.

³⁷ Ks. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=40880&name=DLFE-26806.pdf 4.2.2014.

³⁸ Grönfors & Viljanen 2009.

omassa tutkielmassani nostanut romanilastenkodeissa olleiden lasten sopeutumisoongelmat yhdeksi lastenkotien aiheuttamista negatiivisista vaikutuksista.

Grönforsin ja Viljasen selvityksessä romanilastenkoteja on lähestytty lähinnä niissä sijoitettuna olleiden lasten näkökulmasta. Suoranaista tutkimusta romanilastenkotien syntyyn johtaneista tapahtumista, sekä Mustalaislähetyksen ja muiden toimijoiden rooleista ja poliittisista tarkoituksista tässä toiminnassa ei ole tehty. Useissa tutkimuksissa mainitut tiedot romanilastenkotien syntyyn johtaneista tapahtumista perustuvat kaikki samoihin lähteisiin, eikä kovinkaan uutta tutkimustietoa ole asiasta olemassa.

Kiinnostus romanilastenkoteja kohtaan on kuitenkin viime vuosina käydyssä keskustelun myötä lisääntynyt, ja aihetta lisätutkimukselle olisi vielä monin paikoin. Eräs este tälle tutkimukselle, joka sai myös allekirjoittaneen vaihtamaan tutkimuksen lähtökohdaksi lehtiaineistoon perustuvan diskurssianalyysin, on Mustalaislähetyksen (nykyisen Romano Mission) arkistot, jotka eivät ole tutkijoille avoimia. Aihe on kieltämättä kiistanalainen ja hankala, mutta yhtä kaikki Mustalaislähetyksen hengelliselle perinnölle perustetun Romano Mission haluttomuus selvittää järjestömenneisyyttä herättää kysymyksiä. Asiaa vaikeuttavat epäilykset romanilasten kaltoinkohtelusta, henkisestä, fyysisestä ja seksuaalisesta väkivallasta, jota Mustalaislähetyksen lastenkodeissa sanotaan tapahtuneen. Vaikka suoranaisesti Romano Missiolla ei asian kanssa mitään tekemistä olisikaan, olisi monen mielestä avoimuus asian suhteen parempi toimintatapa kuin nykyinen vaikeneminen.³⁹ Vaikka tähän on osin tulossa muutos aiemmin viitatussa sosiaali- ja terveysministeriön hankkeen (”Epäkohdat ja kaltoinkohtelu lastensuojelun sijaishuollossa 1930- ja 80-lukujen välisellä ajanjaksolla”) myötä, ei sen varaan kuitenkaan voida laskea niiden toimien selvittämistä, jotka olivat lastenkotien perustamisen taustalla, eikä se myöskään vähennä tarvetta Romano Mission omalle kannanotolle.

---

³⁹ Tanner & Lind 2009, 229–233.

Ainut näihin entisen Mustalaislähetyksen suljettuihin arkistoihin perustuva – ja täten historiantutkimuksellisestikin merkittävä – teos on Riikka Tannerin ja Tuula Lindin elämäkerrallinen kirja ”Käheä-ääninen tyttö”⁴⁰, joka perustuu jälkimmäisen omiin kokemuksiin huostaanotettuna ja romanilastenkotiin sijoitettuna lapsena. Vaikka kyse ei siis varsinaisesti ole tieteellisestä tutkimuksesta, olen omassa tutkielmassani hyödyntänyt kirjan tietoja monelta osin. Erityisesti Lindin kertomukset lastenkodin arjesta, romaniperheiden kokemasta traumasta ja lastenkotitoiminnan jälkiselvittelystä ovat olleet tutkimukselleni antoisia.⁴¹ Oman tutkimukseni analyysiosassa esiteltävät romanilastenkoteja puoltavat diskurssit vahvistavat sitä näkemystä, jonka myös Tanner ja Lind kirjassaan esittävät, että Mustalaislähetyksessä romanien kasvatustaitoihin suhtauduttiin hyvin epäluuloisesti.⁴²

1.3.3 Romanitutkimus osana etnistä tutkimusta

Keskeinen tutkimuksellinen näkökulma romanitutkimuksessa on etnisyyden tutkimus. Romanit yhtenä Suomen niin sanotuista vanhoista vähemmistöistä ovat osa koko kansallisvaltion historiaa, erityisesti siltä osin, että heidät on etnisenä ryhmänä määritelty kuuluviksi ongelmalliseksi poikkeustapaukseksi.⁴³

Antti Häkkisen, Panu Pulman ja Miika Tervosen toimittama artikkeliteos ”Vieraat kulkijat – tutut talot”⁴⁴ tarjoaa monenlaisia näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Keskeistä oman tutkimukseni kannalta on ”mustalaisyksymyksen” (ja muiden problematisoitujen etnisten kysymysten) synnyn paikantaminen nimenomaisesti kansallisvaltio-ideologian heräämisen ajankohtaan.⁴⁵ Kuten todettua, romanilasten huostaanotolla oli pitkä historiallinen varjo, joka vasta 1950-luvulla saatiin systemaattisesti toteutettua, ja osin koko romanien historia Suomessa määrittyy tietynlaisena torjunnan historiana, etenkin

---

⁴⁰ Tanner & Lind 2009.

⁴¹ Mt., 228–233, 270–271.

⁴² Mt., 207.

⁴³ Häkkinen & Tervonen 2005, 10.

⁴⁴ Häkkinen – Pulma – Tervonen 2005.

⁴⁵ Häkkinen & Tervonen 2005, 11.

hallinnollisella tasolla, vaikka toisaalta tämä kuva on turhan yksipuolinen.⁴⁶ Omassa tutkimuksessani olen tarkemmin eritellyt sitä toiseutta, joka romanien kohdalla on nähty ongelmaksi. Heidän kohdallaan ongelmaksi kulminoitui elämäntapa, kiertäminen, jota pidettiin epäsosiaalisena käytöksenä ja sopimattomana lapsille. Toiseus kohdistui tapojen sijasta etnisyyteen. Elämäntavan kitkeminen potentiaalisista ”veronmaksajista”, romanilapsista, oli keino, jolla romaneja yritettiin normalisoida osaksi muuta yhteiskuntaa.⁴⁷ Tätä tukee Häkkisen, Pulman ja Tervosen teoksessa esiin nostetut näkökulmat, joiden mukaisesti etnisen toiseuden määritelmät nousivat nimenomaisesti vastakohtina sille kansalliselle yhtenäisyydelle ja suomalaisuudelle, joka 1800-luvun lopun tilanteessa määriteltiin.⁴⁸ Tätä problemaattista toiseutta, joka nähtiin uhkana yhtenäiselle kansakunnalle, voidaan pitää jonkinlaisena ideologisena lähtökohtana sille romanipolitiikalle, jota Suomessa toisen maailmansodan jälkeen Mustalaislähetysten lastenkotien kautta toteutettiin.

Suomen romaneita ja heihin kohdistuneita valtiollisia toimenpiteitä voidaan tarkastella myös Suomen saamelaisen historian kautta. Romaneiden ohella myös saamelaiset lukeutuvat Suomen vanhoihin vähemmistöihin, ja vaikka näiden kahden vähemmistöryhmän alkuperä ja historia monelta osin eroavat toisistaan, on heihin kohdistuneilla politiikoilla yhtäläisyyksiä. Pulman mukaan ”molempiin ryhmiin suhtauduttiin sekä uskonnollisesti että sosiaalisesti alentuvasti ja molempiin kohdistettiin etenkin 1940- ja 1950-luvuilla vahvoja ja tietoisia assimilaatiopyrkimyksiä”.⁴⁹ Siinä, missä romanilapsia sijoitettiin erillisiin pääväestön ylläpitämiin lastenkoteihin, oli saamelaislasten kohtalona syrjivä koulupolitiikka. Kouluissa ja koulun asuntoloissa, joissa useimmat saamelaislapset asuivat lukukausien aikana, kiellettiin saamen kielen käyttö ja toisaalta vahvistettiin mielikuvaa saamelaisesta kulttuurista ”alempiarvoisena ja hävettävänä”. Tältä osin myös saamelaislapset ovat joutuneet kärsimään

---

⁴⁶ Pulma 2005, 369; Pulma 2006, 195.

⁴⁷ Tervonen 2012a, 141.

⁴⁸ Häkkinen & Tervonen 2005, 10.

⁴⁹ Pulma 2005, 460.

samantapaisista identiteettiongelmista kuin romanitkin, eikä suhtautuminen omaan kieleen ja kulttuuriin ole ollut ongelmatonta.⁵⁰

Pulman mukaan sekä romaneihin, että saamelaisiin kohdistunut vähemmistöpolitiikkaa on kulkenut osin samojen linjojen varassa. Toisaalta ennen sotia valtion virallinen etnopolitiikka oli lähestulkoon olematonta, mutta epävirallisella tasolla heihin kohdistetut toimenpiteet olivat assimiloivia, huolimatta siitä olivatko ne tietoisia pyrkimyksiä. Sotien jälkeen vähemmistöpoliittinen linja siinä mielessä edelleen vahvistui, että se sai nyt valtion virallisen tuen, ja ”käytännön politiikan valtavirta pikemminkin tähtäsi vähemmistöidentiteetin heikentämiseen kuin kehittämiseen.”⁵¹

Eri etnisten ryhmien välinen tutkimuksellinen vertailu on siinä mielessä hedelmällistä, että myös tutkimuksellinen tilanne tekee näkyväksi yhteiskunnassa olevia arvostuksia. Yhteiskunnassa tapahtuva problematisointi, toiseuden määritelmät ja normit ovat kaikki vallankäytön välineitä ja myös etniset ryhmät ovat yhteiskunnassa järjestyneet tietynlaiseen hierarkiaan.⁵² Tässä mielessä haluan nostaa esille vielä vertailun juutalaisten ja romanien toisen maailmansodan aikana kokemasta kansanmurhasta. Juutalaisten kokema holokausti on merkittävä osa toisen maailmansodan historiaa, aihetta on laajalti tutkittu ja ilmiötä voidaan kaikin puolin pitää hyvin tunnettuna. Lisäksi useissa valtioissa myös sen kieltäminen on kriminalisoitu.⁵³ Paljon vähemmän tunnettua on, että juutalaisten ohella myös romanit joutuivat natsien johtaman kansanmurhan uhreiksi toisen maailmansodan aikana.⁵⁴ Euroopan juutalaisista yli kaksi kolmasosaa kuoli ja romaneistakin yli viidesosa.⁵⁵ Määrällisesti tässä romanien kansanmurhassa (Porajmos) tapettiin arvioiden mukaan yhteensä 250 000-500 000 ihmistä, ja usean Euroopan maan romaniväestö tuhouttiin kokonaan. Romaneiden kohdalla tuhoamista perusteltiin sosiaalisilla tekijöillä, kuten moraalittomuudella, rikollisuudella ja työn vieroksunnalla. Koska tappaminen ei natsihallinnon

---

⁵⁰ Pulma 2005, 461.

⁵¹ Pulma 2005, 467–468.

⁵² Saukkonen 2013, 33.

⁵³ http://en.wikipedia.org/wiki/Holocaust_denial 4.2.2014.

⁵⁴ Pulma 2006, 116.

⁵⁵ Saukkonen 2013, 104.

tekemän määritelmään mukaisesti johtunut kansallisuudesta, eivät romanit sotien jälkeen myöskään olleet oikeutettuja korvauksiin.⁵⁶ Vaikka yksilö- ja ryhmätasolla kansanmurhien vertailu on mieletöntä ja myös tarpeetonta, niin yhtä kaikki, juutalaisten tuhoaminen on ainakin laajemmassa mielessä herättänyt enemmän kiinnostusta kuin romanien kansanmurha.

1.3.4 Vähemmistöjen erilliset lastenkodit kansainvälisenä ilmiönä

Suomessa toteutettu romanipolitiikka lastenkoteineen ei ollut poikkeuksellinen ilmiö maailmanlaajuisesti tarkasteltuna. Itse asiassa yhtenä tärkeimmistä esikuvista toiminnalleen Mustalaislähetys piti Norjan kodittomien lähetystä (Norsk misjon blant hjemløse), joka oli yksityinen, valtion tukema uskonnollinen järjestö, jonka tarkoituksena oli kohottaa Norjan kulkijaväestön (yleisesti tunnettiin nimellä fanter) ”uskonnollista ja siveellistä tasoa” ja saada heidät asettumaan paikoilleen. ”Fantit” rinnastettiin virheellisesti romaneihin, joita ennen toista maailmansotaa Norjassa oli alle 100.⁵⁷ Järjestön politiikka lastenkoteineen ja työsiirtoloineen tuli kuitenkin Suomen Mustalaislähetysten ohjenuoraksi, ja myös vuosina 1953-1955 toiminut Mustalan komitea sai ajatuksilleen vahvistusta tältä suunnalta.⁵⁸

Ruotsin kohdalla romanipolitiikka ei kulkenut samoja reittejä Suomen ja Norjan kanssa, eikä siellä otettu toimintatavaksi systemaattista romanilasten huostaanottoa.⁵⁹ Lasten huostaanottoa vähemmistöpolitiikan välineenä on kuitenkin sovellettu useissa muissa maissa. Yksi tunnetuimmista tapauksista on Australian alkuperäisväestöön aboriginaaleihin kohdistetut pakkohuostaanotot. Sadan vuoden aikana arviolta noin 100 000 lasta vietiin vanhemmiltaan ja sijoitettiin lastenkoteihin ja valkoisiin perheisiin kasvattilapsiksi. Kyse oli järjestelmällisestä toiminnasta, joka on jälkikäteen ollut virallisten selvitysten

---

⁵⁶ Tervonen 2012c, 143; Grönfors M. 1997 152–153.

⁵⁷ Pulma 2006, 111–116.

⁵⁸ Friman-Korpela 2012, 213.

⁵⁹ Pulma 2006, 130–149.

alaisena, ja jota Australian hallitus vuonna 2008 pyysi anteeksi maan alkuperäisväestöltä ja ”kadotetuilta sukupolvilta”.⁶⁰ Australian tapaus on vain yksi esimerkki monien joukossa, ja vähemmistöihin kohdistuneiden huostaanottojen lisäksi useissa maissa on viime vuosina selvitetty sijaishuollossa tapahtunutta kaltoinkohtelua kaikkien huostaanotettujen lasten osalta. Tämänkaltaisia ”lastensuojelun menneisyys selvityksiä” on tehty Ruotsissa, Norjassa, Islannissa, Tanskassa, Irlannissa, Walesissa, Skotlannissa, Hollannissa ja Kanadassa, jossa myös oli kyse alkuperäisväestöön kohdistuneiden väärinkäytösten tutkimisesta. Useissa maissa on myös päädytty erinäisiin korvausjärjestelmiin sekä/tai julkiseen anteeksipyyntöön.⁶¹

---

⁶⁰ SOU 2009:99, 88–93;

https://www.humanrights.gov.au/sites/default/files/content/pdf/social_justice/bringing_them_home_report.pdf 4.2.2014.

⁶¹ STM 2013, 16; SOU 2009:99, 71–96.

2 TUTKIMUKSEN AINEISTO, TEOREETTINEN VIITEKEHYS, KESKEISET KÄSITTEET JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni aineiston, sen teoreettisia lähtökohtia, siihen liittyviä käsitteitä, sekä käyttämäni tutkimusmenetelmää, diskurssianalyysyä.

2.1 Aineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien artikkeleista, reportaaseista, pääkirjoituksista, kolumneista, mielipidekirjoituksista, sekä yhdestä pilapiirroksista. Kun viitataan tässä tutkimuksessa aineistoon yleisellä tasolla, käytän eri lehtijutuista termiä ”artikkeli”. Aineistossani on 128 erillistä lehtiartikkeliä, joista 60 olen valinnut tarkempaan analyysiin. Artikkelit olen suuremmalta osin kerännyt Suomen romanien historiahankkeen hallussa olevasta lehtileikekokoelmasta, ja niitä on kaiken kaikkiaan 44 eri lehdestä. Tarkempaan analyysiin valitut artikkelit edustavat näistä 26 lehteä. Erillisiä romanilastenkoteja koskevia kirjoituksia ilmestyi tasaiseen tahtiin aina 1950-luvun alusta asti, kunnes 1960-luvun lopulla kirjoittelun tahti kiihtyi. Romanipolitiikassa saavutettujen etujen ja muutosten vuoksi kirjoittelu myös yhtäläillä lähestulkoon tyrehtyi 1970-luvun aikana. Aineiston koossapitämiseksi olen rajannut sen vuoteen 1975, koska sen jälkeen aihetta koskevat kirjoitukset olivat hyvin harvassa.

Valmiiksi kootun lehtileikekokoelman käyttö sinänsä saattaa olla problemaattista, koska kerääjänä on toiminut joku muu kuin allekirjoittanut, ja näin ollen tutkimukseni kannalta merkittävää sisältöä on saattanut jäädä lehtileikekokoelman ulkopuolelle. Oman arvioni mukaan lehtileikekokoelma oli varsin laaja, sitä oli noin hyllymetrillinen. Artikkeleita oli kaikesta romaneihin liittyvästä ja pelkästään lastenkoteja käsitelleet artikkelit olivat varsin pieni osa tätä kokoelmaa. Romanilastenkoteja kritisoivia artikkeleita oli vähemmän, mikä ensisijaisesti johtunee niiden myöhäisemmästä esiintyvyydestä ylipäättään. Romanilastenkoteja puoltavia artikkeleita oli kirjoitettu jo yli 15 vuotta ennen

kuin niitä kritisoiva joukko aktivoitui kirjoittelussa. Mielestäni tätä lehtileikekokoelmaa voidaan pitää tämän tutkimuksen kannalta luotettavana aineistolähteenä.

Lehtileikekokoelman lisäksi olen täydentänyt aineistoani käymällä läpi ennalta valikoitujen lehtien vuosikertoja. Tämä koskee Mustalaislähetysten omaa julkaisua Vaeltajakansaa, josta olen systemaattisesti käynyt läpi vuosikerrat vuodesta 1949 vuoteen 1952. Samoin Mustalaislähetysten oma julkaisu, nyt uudelleen nimetty Kotitiellä, on käyty läpi vuodesta 1956 vuoteen 1970. Koska tällä aikavälillä lehtiä oli paljon ja lähes jokaisessa oli varsin samankaltaisia artikkeleita koskien Mustalaislähetysten lastenkoteja, on tarkastelun kohteeksi valittu vain jokaisen vuoden ensimmäinen numero. Lisäksi olen käynyt läpi Suomen Mustalaisyhdistyksen oman julkaisun Ziricklin koko sen ilmestymisajalta vuodesta 1969 vuoteen 1972.

Lehtien kirjo on melko suuri, koska aineistoa rajatessani lehden tyyppi ei ollut rajausperusteena, vaan mukaan otettiin kaikki muihin rajausvaatimuksiin sopineet artikkelit lehdestä riippumatta. Pääasiallisena rajausperusteena oli artikkelin sisältö. Kaikissa aineistoon valituissa artikkeleissa puhutaan romanilastenkodeista, tai viitataan niihin muuten selkeästi. Tämä pelkästään ei kuitenkaan ollut riittävä syy valintaan, joten rajauksen ulkopuolelle olenkin jättänyt ne artikkelit, joissa lastenkodit on ilman tarkempia kuvailuja vain lyhyesti mainittu. Valituksi tuleminen on edellyttänyt, että lastenkodeista on kirjoitettu kuvailevaan sävyyn esimerkiksi siten, että niihin viitattaessa tuodaan esiin näkemyksiä niiden toiminnan syistä, seurauksista tai muusta sisällöstä. Tämänkaltainen aineiston rajaaminen perustuu siihen menetelmään, millä aineistoani käsittelen. Aineistoni kirjoituksia olen analysoinut apunani menetelmä nimeltä diskurssianalyysi. Jotta aineistoa voisi tarkastella diskurssianalyttisin menetelmin, on siinä myös oltava luettavissa erinäisiä diskursseja.

Aineiston lehtien suuri kirjo on ollut yhtenä tarkastelulähtökohtana aineiston käsittelyssä ja analyysissä. Eri lehdet kertovat osin myös artikkelien sisällöstä – tietyn tyyppiset artikkelit olivat pääsääntöisesti tietyissä lehdissä. Romanilastenkodeista kirjoitettiin aluksi paljon etenkin Mustalaislähetysten

omissa lehdissä (Vaeltajakansa ja Kotitiellä), uskonnollisissa lehdissä, sekä maakuntalehdissä. Ensimmäiset lastenkoteja kritisoineet artikkelit olivat ruotsinkielisissä lehdissä. Kun kirjoittelu kiihtyi 1960-luvun loppua kohden, mukaan tulivat myös valtakunnalliset lehdet, aikakauslehdet, sekä naistenlehdet. Kirjoittelu siirtyi osin myös yleisönosastopalstoille. Yhtenä tarkastelukohteena ovat olleet myös artikkelien kirjoittajat. Kirjoittajiin ja heidän taustoihinsa ei kuitenkaan syvennyt liiaksi aineiston laajuuden vuoksi, vaan tällä tarkastelulla halutaan lähinnä tarkentaa ja ryhmitellä aineistosta löytyviä diskursseja.

2.2 Teoreettinen viitekehys

Jotta voidaan tutkia romanilastenkoteja ilmiönä, on syytä hieman avata aiheen teoreettista ja käsitteellistä puolta. Etniselle vähemmistöryhmälle suunnatut lastenkodit ovat osa ympäröivän yhteiskunnan muodostamaa rakennelmaa, ja tätä ilmiötä tarkastelemalla pystytään arvioimaan myös sen yhteiskunnan taustalla vaikuttavia arvostuksia. Jotta ymmärrettäisiin romanilastenkotien tutkimisen arvo ja merkitys kokonaisuudessaan, on siis syytä pohtia niiden teoreettista puolta.

Michel Foucault pyrkii ”ajattelun kriittisessä historiassa” analysoimaan ajattelua ohjaavaa objektivointia ja subjektivointia. Eli miten joistain asioista on tullut eri aikoina eri tilanteissa ajattelun kohteita, ja miten niitä ajatteleva subjekti on luotu. Keskeistä tässä on ollut nimenomaisesti pohtia niitä tapoja, ”miten ihminen subjektina on tullut objektiksi itselleen”. Hän tarkastelee tieteellisiä diskursseja ja instituutioita, mutta analysoi myös laajemmin niitä yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka vaikuttavat ihmisten omaan käsitykseen itsestään subjektina.⁶²

Foucault’n tutkimuksellisenä tarkoituksena on tunnistaa ”ajattelun kontingentit piirteet”, eli ne, jotka ovat historiallisesti muotoutuneet, ”ei-välttämättömät” ajattelun muodot. Sen mukaisesti kaikki ajateltavissa olevat asiat ovat ”historiallisten prosessien tulosta”. Ajassamme on paljon sellaista, mitä pidämme yksinkertaisesti pysyvänä totuutena, vaikka kyseessä olisi pikemmin ajan saatossa

---

⁶² Alhanen 2011, 21–23.

muotoutunut ”totuus”.⁶³ Tätä voidaan pitää myös tämän tutkimuksen analyysin lähtökohtana. Erilaisissa diskursseissa toistetut totuudet ovat rakennelmia, joita puretaan tuottamalla uusia, edellisistä poikkeavia diskursseja. Romanilastenkodit olivat syntyessään osa oman aikansa ideologista ”totuutta” ja oikeuskäsitystä, vaikka nykyään ne mielletään kouluoppiesimerkiksi rasismista. Ennen tätä uudenlaisessa diskurssissa tapahtunutta määrittelyä niitä pidettiin hyväksyttävänä uskonnollisena hyväntekeväisyytenä. Kun ne uudenlaisten käsitteiden avulla määriteltiin rasismiksi, ja kun tämä uusi diskurssi muodostui hallitsevaksi, oli ”totuus” romanilastenkodeista myös muuttunut.

2.2.1 Normalisoiva hallinta

Moderni yhteiskunta perustuu ideologiaan, jonka mukaisesti jokaisella kansalaisella on oikeuksia ja velvollisuuksia. Koska nykyiset yhteiskunnat eivät perustu alamaisuuteen vaan kansalaisuuteen, on myös heihin kohdistuva vallankäyttö erilaista. Toimivan yhteiskunnan kannalta jokaisen kansalaisen on oltava hyödyksi omalle yhteiskunnalleen. Asiaa voidaan tarkastella Foucault’n esittämän normalisoivan hallinnan ajatuksen kautta.

Normalisoiva hallinta on biopolitiikan yksi ilmenemismuoto, ja sen synnyn Foucault ajoitti 1600-luvulle, jolloin suvereenivalta vähitellen väistyi biovallan tieltä. Biopolitiikan, tai biovallan, mukaisesti vallankäytön muodot kohdistuvat ihmisen elämään kokonaisvaltaisesti – länsimaissa ihmiset objektivoidaan väestöksi ja tuottaviksi koneiksi, joita halutaan hyödyntää yhteiskunnan hyväksi. Tähän ei pyritä pelkästään tai edes ensisijaisesti lakien osalta, vaan ennen kaikkea normalisoivan hallinnan kautta.⁶⁴ Yksilöt ja koko väestö pyritään sopeuttamaan normeihin, jotka yhteiskunnassa määritellään niin tieteellisissä diskursseissa, julkisissa laitoksissa kuin mediassakin – kaikissa sosiaalisissa käytännöissä.

---

⁶³ Alhanen 2011, 24–26.

⁶⁴ Foucault 1980, 39, 249–251; Fairclough 1992, 50; Alhanen 2011, 139–148.

Kielen merkitys normien välittäjänä on perustava – ja täten on myös sen vallankäytöllinen asema yhteiskunnassa.⁶⁵

Normin vastakohtana voidaan pitää epänormeja eli toiseutta. Jokaisessa yhteiskunnassa normit ja toiseudet ovat erilaisia, sillä ne ovat historiallisesti ja kulttuurisesti riippuvaisia.⁶⁶ Toiseuden lähteelle päästään, kun määritellään joku piirre ongelmaksi. Foucault'n mukaan erilaisten ilmiöiden ”problematisoinnit ovat seurausta lukuisista historiallisista tapahtumista” ja taustalla ovat nimenomaan ”poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset prosessit”.⁶⁷ Yhteiskunnan toimivuuden kannalta normien määrittelemineen on siis välttämätöntä. Yhteiskunnan yhteisen edun vuoksi on siis rangaistava niitä, jotka syystä tai toisesta eivät toimi vallitsevien normien mukaisesti siten, että tuottavat yhteiskunnalle suurinta mahdollista hyötyä. Kansalaisyhteiskunnan hallinnan ja kontrollin kautta on yhteiskuntaan sopeutumattomat, eli ne jotka eivät toimi normien mukaisesti, tehokkaammin löydettävissä ja siten rangaistavissa. Jotta yhteiskunnan valtasapaino säilyisi, on tosin aina oltava olemassa joku ”toinen”, jota voidaan hallita. Kuten sanottua, toiseus on ajassa ja paikassa muuttuvaa.

Romanien kohdalla toiseuden leima johtaa pitkälle menneisyyteen, ja eri aikoina eri syistä valtaväestöllä on ollut tarve tehdä tällainen erittely. Suomen romanipolitiikassa problematisoinnin kohteeksi joutui romanien elämäntapa, kulkeminen, joka ei soveltunut osaksi modernia, teollistuvaa länsimaista yhteiskuntaa. Toiseus romanien kohdalla kohdistui siis heidän elämäntapaansa, joka kuitenkin yleisesti katsottiin ennemminkin rodulliseksi luonteenpiirteeksi kuin kulttuuriseksi käytännöksi. Toiseus kohdistui tapojen sijasta etnisyyteen. Elämäntavan kitkeminen potentiaalisista ”veronmaksajista”, romanilapsista, oli keino, jolla romaneja yritettiin normalisoida osaksi muuta yhteiskuntaa.⁶⁸ Huostaanotettujen romanilasten ja heidän perheidensä kohdalla kyse oli

---

⁶⁵ Fairclough 1992, 50.

⁶⁶ Alhanen 2011, 33–35.

⁶⁷ Mt., 153.

⁶⁸ Tervonen 2012c, 141.

vallankäytöstä, jossa hallitseva luokka (valtaväestö)⁶⁹ poliittisen etulyöntiaseman myötä pystyi laillisten keinojen avulla eristämään romanilapset vanhemmistaan ja näin toteuttamaan suunnitelmaa romanien sulauttamisesta omaan kulttuuriinsa, joka taas oli poliittinen ja myös sosiaalinen tavoite. Tietyissä mielessä romanilastenkodeissa olleet lapset ovat olleet ”kaksinkertaisesti alistettuja” vallankäytölle, sillä ensinnäkin heidän ikänsä asetti heidät puolustuskyvyttömään asemaan, ja toisaalta he ovat oman etnisen taustansa vuoksi joutuneet alistetuksi yhteiskunnan vähemmistöpolitiikalle, joka heidän kohdallaan tarkoitti käytännössä lastenkotisijoitusta.

Kun puhutaan toiseudesta, puhutaan samaan aikaan vallankäytöstä. Toiseuden määrittelyt johtavat tilanteeseen, jossa hallitseva osapuoli käyttää valtaa alistettuihin, normin ulkopuolella oleviin – jo pelkkä toiseuden määrittely on vallankäyttöä. Valtaa pyritään käyttämään erilaisten sosiaalisten käytäntöjen kautta, joita ovat esimerkiksi romanilastenkodeista lehtikirjoituksissa luodut diskurssit. Foucault’n ajatuksia tutkinut Kai Alhanen kiteyttää seuraavassa valtasuhteiden merkitystä käytännöille:

”Valtasuhteita muodostuu kaikkiin käytäntöihin, joissa ihmiset vaikuttavat toisiinsa. Ne rakentuvat ihmisten välisten kyvykkyyserojen ja heidän eriarvoisten asemiensa varaan, sillä ihmisten voimat, taidot ja toimintamahdollisuudet poikkeavat toisistaan. Näitä eroja saavat aikaan sosiaaliset, yhteiskunnalliset, taloudelliset ja kulttuuriset erot sekä niihin liittyvät epätasa-arvoiset asemat. Foucault’n mukaan valtasuhteet rakentuvat näiden erojen varaan, mutta ne myös tuottavat ja pitävät yllä eriarvoisuutta.”⁷⁰

Tässä kohden on syytä mainita, että Foucault’n käyttämistä käsitteistä on aika ajoin ollut epäselvyyttä ja useissa käännöksissä niitä on käännetty epäjohdonmukaisella tavalla. Matti Peltonen nostaa keskeiseksi käsitteeksi

---

⁶⁹ Mielenkiintoista sinänsä, että termi ”valtaväestö”, jota käytetään nykyäänkin muista suomalaisista erotuksena romaneille, antaa mielikuvan siitä mentaliteetista, jolla ”meidän muiden” tulisi nähdä itsemme suhteessa romaneihin.

⁷⁰ Alhanen 2011, 121.

dispositiivin käsitteen, jota Foucault käytti puhuessaan laajasta historiallisesta kokonaisuudesta, joka yhdistää diskurssin ei-diskursiiviseen ainekseen. Hän siis erotti diskurssin ja käytännön käsitteen toisistaan, mutta käytti dispositiivin käsitettä näiden kokonaisuudesta.⁷¹ Peltonen kirjoittaa:

”Toisaalta Foucault kuitenkin useimmiten tiivistä dispositiivin viime kädessä dualistisesti sanotun ja ei-sanotun, diskursiivisen ja ei-diskursiivisen, asenteiden ja toiminnan ja kaikkein useimmin diskurssien ja käytäntöjen kokonaisuudeksi.”⁷²

Tämä dispositiivin käsite on Foucault’n tuotannossa keskeinen, ja kuten aiemmin mainitsin, hänen tutkimuksilleen olennaista on ollut suhteuttaa diskurssit käytäntöihin.⁷³ Alhasen tulkinnan mukaisesti tämä käytäntöjen analysoiminen on jopa välttämätöntä diskurssien toiminnan ymmärtämiseksi.

”Foucault osoittaa, miten diskursseissa muodostuneet ihmisten objektivoinnin muodot siirtyvät ei-diskursiivisiin käytäntöihin, joilla ihmisiä muokataan tietynlaisiksi subjekteiksi. Siten diskurssien objektivoinnit ’ruumiillistuvat’, kun ihmisiä subjektivoidaan niiden mukaisesti.”⁷⁴

Tämä ”subjektien objektivoituminen käytännöissä” yhdistää sen vallankäyttöön ja ihmisten hallitsemiseen, mikä tekee ajatuksesta oman tutkielmani kannalta hedelmällisen.⁷⁵ Lastenkoteja voidaan Foucault’n tarkastelun mukaisesti pitää yhteiskunnallisen kurivallan instituutioina. Ne ovat osa sitä laitosverkostoa, jonka kautta yhteiskunta välittää normejaan, kontrolloi kansalaisiaan ja opettaa nämä lopulta normalisoimaan ja kontrolloimaan itse itseään.⁷⁶ Tässä mielessä olen aineiston analyysissä tarkastellut myös niitä Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminnan taustalla vaikuttaneita arvomaailmoja. Foucault’n mukaan

---

⁷¹ Peltonen 2008, 172–173.

⁷² Mt., 174.

⁷³ Mt., 175.

⁷⁴ Alhanen 2011, 107.

⁷⁵ Mt., 116.

⁷⁶ Fairclough 1992, 52–53; Alhanen 2011, 142.

laitokset ovat osaltaan myös kasvattamassa yhteiskunnan kontrolliin jo valmiiksi sidottuja ihmisiä, jotka objektivoidaan ”lainrikkojiksi” jo varhain. Rikolliset ovat suoranaisesti ”instituution tuote”.⁷⁷ Tähän laitostumiseen romanien kohdalla palaan vielä myöhemmin luvussa 3.2.2.

2.2.2 Diskursiivinen vallankäyttö

Tiedon ja vallan yhteys on Foucault’n filosofiassa ja myös tässä tutkimuksessa keskeinen näkökulma. Foucault näki tiedon ja vallan yhteyden vastavuoroisena – ei ole olemassa tietoa ilman valtaa, eikä valtaa ilman tietoa – ne edellyttävät toinen toistaan. Hänen mukaansa tieto myös tuottaa valtaa ja valta tietoa.⁷⁸ Kuten edellä jo esitettiin, Foucault ajatteli diskurssien syntyvän osittain nimenomaan hallinnan eli vallan tueksi.⁷⁹

Norman Faircloughn kriittisessä diskurssianalyysissä kieltä tarkastellaan myös lähtökohtaisesti vallankäytön välineenä. Fairclough näkee kielenkäytön toimintana, sosiaalisena ja yhteiskunnallisena käytäntönä, joka on myös sosiaalisesti ja historiallisesti muuttuva. Se on ”dialektisessa vuorovaikutuksessa” yhteiskunnan eri alueiden kanssa, eli toisaalta se on yhteiskunnallisesti muotoutunut ja toisaalta se on myös yhteiskunnallinen vaikuttaja. Faircloughn sanoin ”kielenkäyttö rakentaa sekä sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita, sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä”.⁸⁰ Näin esimerkiksi joukkotiedotusvälineissä esitetyt tekstit uusintavat kulttuurisia normeja ja käsityksiä. Lehtikirjoituksissa romanilastenkodeista luotiin diskursseja, joiden avulla pyritään legitimoimaan niiden olemassaolo ja jatkuvuus. Näiden diskurssien valta-aspekti piilee siinä, että usein kun käyttämämme kieli on osa niitä jokapäiväisiä sosiaalisia käytäntöjä, sen syy-seuraussuhteet jäävät meille näkymättömiksi.⁸¹ Näin se, joka tuottaa ja

---

⁷⁷ Foucault 1980, 413.

⁷⁸ Mt., 42.

⁷⁹ Alhanen 2011, 138.

⁸⁰ Fairclough 1992, 63–64; Fairclough 1997, 75–76.

⁸¹ Fairclough 1997, 75.

uusintaa näitä ideologioita kielen avulla, on merkittävässä valta-asemassa suhteessa vastaanottajaan, joka ei tiedosta diskurssin tuottajan tarkoituksia.

Ajatus joukkotiedotusvälineiden diskursiivisesta vallankäytöstä on oman tutkimukseni ja tutkimuskysymysteni kannalta keskeinen. Lehdistöllä on yhteiskunnassa merkittävä asema tiedon levittäjänä. Tämän perusteella jo lehdissä esitetyt väitteet ovat eriarvoisessa asemassa kuin kenen tahansa esittämät. Lehdistöllä on länsimaisessa yhteiskunnassa vakiintunut asema, ja sen luomilla diskursseilla on erityinen vallankäytöllinen asema. Toisaalta lehdissä esiintyvät artikkelit ovat siinä mielessä vain yksi osa totuutta, että ne ovat kirjoittajan oma tuotos, jonka taustalta löytyviä ideologioita lukijan on mahdoton tietää. Lisäksi on huomioitava, että vaikka artikkelin kirjoittajaksi onkin nimetty joku toimittaja, on hyvin todennäköistä, että myös häneen on ylemmiltä tahoilta kohdistunut odotuksia kirjoituksen suhteen, eikä täten kyse ole vain puhtaasti toimittajan omista näkemyksistä. On myös paljon muita tekijöitä – kuten lehden tyyppi, oletettu kirjoittaja, lehtiartikkelin tyyppi – jotka vaikuttavat siihen, miten lukija kokee kirjoituksen sisällön. Kuitenkin lehtiartikkelit voivat tuottaa ja ylläpitää tietynlaisia puhetapoja ja jatkuvuuden avulla saada ne näyttämään totuuksilta. Faircloughn mukaan median valta perustuu eritoten jatkuvuuteen ja toistoon.⁸² Tutkimukseni lähtökohtana on, että aineistossani esiintyvien artikkelien kirjoittajat ovat kirjoittaessaan romanilastenkoodissa osallisina niiden olemuksen määrittämisessä. Heillä on siis valta määrittellä, mikä on totuudellista tietoa ja mikä ei.

2.3 Romanilastenkodit rasistisena ilmiönä

Romanien kokema rasismi on iso kysymys, jonka monimuotoisuutta ja historiallista rakentumista ei voida lyhyesti kuvata. Syrjinnän kokemus on romaneja yhdistävä tekijä, jopa osa identiteettiä.⁸³ Romanilastenkodit ovat yksi osa tätä torjunnan jatkumoa, jossa ”mustalaisongelmaa” on pyritty ratkaisemaan

---

⁸² Fairclough 1989, 54.

⁸³ Kouros 2011, 7.

mitä erilaisin keinoin. Pysin seuraavaksi hieman avaamaan rasismien käsitettä nimenomaisesti romanilastenkotien kohdalla.

Tässä tutkimuksessa esiin tulevat käsitteet rotusorto ja rasismi. Periaatteessa niillä molemmilla viitataan samaan asiaan, etnisyyteen perustuvaan syrjintään. Rotusorron käsite on sikäli ongelmallinen, että rotu ymmärretään nykyisin yleisesti enemmän sosiaalisesti konstruktioksi kuin biologiseksi ominaisuudeksi, minkä vuoksi käsitteen käyttö itsessään uusintaa rodun olemassaoloa.⁸⁴ Toisaalta tämän tutkimuksen aineistossa rotusorto on juuri se käsite, jota lastenkoteja kritisoivat käyttivät, ja koska kyseessä on historiantutkimus, on myös syytä huomioida aikalaisten käyttämät käsitteet. Romaneihin kohdistuneen rasismien määritelmäksi soveltuu filosofi Tzvetan Todorovin listaus niin sanotusta vanhasta rasismista, joka olettaa, että

- 1) on olemassa ihmisrotuja, jotka voidaan erottaa ulkoisten, fyysisten tunnusmerkkien perusteella,
- 2) rotujen fyysiset ja psyykkiset erot ovat riippuvaisia toisistaan ja periytyvät,
- 3) rotu määrää siihen kuuluvan yksilön ominaisuudet, ja
- 4) rodut voidaan asettaa hierarkkiseen järjestykseen.⁸⁵

Romanilastenkotien synnyn kannalta merkittäviä ovat erityisesti kohdat 2 ja 3. Romanien kohdalla kiertelyä pidettiin aineiston perusteella nimenomaan rodullisena ominaisuutena, jonka siirtyminen sukupolvelta toiselle pystyttiin estämään ainoastaan huostaanotolla ja hyvällä kasvatuksella – eikä aina tällöinkään.⁸⁶ Yleisesti ottaen nämä rotuun kuuluviksi katsotut ominaisuudet tuntuivat olevan lastenkoteja puoltavien kirjoitusten merkittävin peruste erillisille romanilastencodeille.

1950-luvun vähemmistö- tai romanipolitiikkaa tarkemmin kuvaa sosiologi E. Dahlströmin tekemä hahmotelma. Hän on erotellut vähemmistöpolitiikan viisi tärkeää puolta, joista esittelen tässä ne, jotka mielestäni kuvaavat romanilastenkotijärjestelmää, ja sen taustalla vaikuttanutta politiikkaa.

---

⁸⁴ Puuronen 2011, 49.

⁸⁵ Mt. 56.

⁸⁶ Suomen Invalidi nro.2, 1955.

- 1) Akkulturaatiopolitiikka, jota noudatettaessa väestön enemmistö pyrkii erilaisten yhteiskunnallisten instituutioiden avulla pakottamaan vähemmistöön kuuluvat sisäistämään enemmistön kielen, normit, arvot, tavat ja muut kulttuuripiirteet.
- 2) Assimilaatiopolitiikkaa, jota noudatettaessa enemmistö pyrkii erilaisten yhteiskunnallisten instituutioiden avulla heikentämään vähemmistön identiteettiä ja tunnetta omasta vähemmistökansallisuuden asemasta. Tavoitteena on kääntää vähemmistöjen välitön samastuminen ja lojaalisuuden tunteet pois vähemmistöstä ja suunnata ne enemmistöön.⁸⁷

Romanipolitiikan tilanne laajemmin ennen vuoden 1967 jälkeen tapahtuneita muutoksia on ollut vielä paljon moninaisempi, mutta yllä esitetyt politiikat määrittävät hyvin sitä näkemystä, joka romanilastenkotien taustalla tuntui olevan. Aineistossa tulee esiin, miten Mustalaislähetykselle kyse oli nimenomaisesti ”romaniheimon” omien tapojen ja kulttuurin siirtymisen estämisestä lapsille, ja toisaalta romanilasten kasvattaminen valtaväestön tavoille.

Vaikka tässä mielessä aineistosta on löydettävissä monenlaisia rasistisia puhetapoja, tulee ottaa huomioon se, että rasismi käsitteenä tai ilmiönä oli 1950-luvun alun toimijoille erilainen – jos ollenkaan tunnettu – kuin mitä se nykyään on. Nykypäivän näkökulmasta aineistosta on siis löydettävissä rasistisia puhetapoja varmasti alusta lähtien – tutkimuksen ja analyysin kannalta on kiintoisaa, milloin romanilastenkoteja alettiin yleisellä tasolla pitää osana rotusortoa.

---

⁸⁷ Liebkind 1997, 27-28.

2.4 Diskurssianalyysi

Tässä tutkimuksessa tulen käyttämään pääasiallisena menetelmänä diskurssianalyysia. Diskurssianalyysi soveltuu erinomaisesti yhteiskunnan tutkimiseen, koska analyysin kohde, kieli sen kaikissa muodoissaan, on merkittävä osa yhteiskuntaa ja sen prosesseja.

Diskurssianalyysi perustuu ajatukselle, jossa kielenkäyttö nähdään sosiaalisissa prosesseissa muotoutuneena tekemisenä, joka samalla myös rakentaa sosiaalista todellisuutta.⁸⁸ Sosiaalinen todellisuutemme on konstruoitu eli merkityksellistetty ja diskurssianalyysin avulla pyrimme juuri näiden konstruktioiden näkyväksi tekemiseen. Merkityksellistämisen tavat ovat historiallisesti muotoutuneita ja kulttuurisidonnaisia.⁸⁹ Tässä mielessä diskurssianalyysi menetelmänä on erityisesti hyödyksi historiantutkimuksessa.

Diskurssin käsite on usein moniulotteisesti selitetty. Tässä tutkimuksessa ymmärrän sen ennen kaikkea aineiston artikkeleissa esiintyvänä puhetapojen kokonaisuuksina. Näen kirjoitukset osana suurempaa keskustelua – ne ovat puheenvuoroja romanilastenkotien puolesta ja vastaan, ja niissä luodaan erilaisia diskursseja romanilastencodeista. Diskurssianalyysia menetelmänä voi soveltaa hyvin laaja-alaisesti,⁹⁰ ja tarkoituksena onkin pitää se lähinnä viitteellisenä metodina, eikä suoranaisesti noudattaa mitään ennalta ohjattua ”polkua”. Päämääränä on ennen kaikkea löytää aineistosta niitä erilaisia puhetapojen kokonaisuuksia, joilla romanilastencodeista on kirjoitettu.

Foucault’n ajatusten mukaisesti diskurssit ovat osa yhteiskunnallisia valtakäytäntöjä. Diskurssien yksityiskohtaisella analysoinnilla päästään käsiksi siihen, ”miten puheesta tulee vakavaa, uskottavaa ja totta”.⁹¹ Tämä on oman tutkimukseni ydin. Analyysillä on tarkoitus selvittää, minkälaista totuutta

---

⁸⁸ Suoninen 1999, 17.

⁸⁹ Jokinen 1999, 39.

⁹⁰ Valtonen 1998, 96.

⁹¹ Valtonen 2004, 212–217.

romanilastenkodeista luodaan ja miten sitä ylläpidetään. Artikkeleissa esiintyviä erilaisia puhetapoja analysoidaan, ja niistä etsitään toistuvuuksia ja yhteyksiä, joiden myötä voidaan luokitella ja nimetä erilaisia diskursseja.

Koska aineisto ajoittuu pitkälle ajanjaksolle, jonka aikana tapahtuu radikaaleja muutoksia romanipolitiikassa, on keskeinen tarkastelun kohde myös näiden tapahtumien aiheuttamat muutokset romanilastenkodeista käytyyn kirjoitteluun. Tutkimuksen aineiston artikkeleita tarkastellaan puheenvuoroina tai yrityksinä hallita keskustelua, ja kiinnostukseni kohdistuu erityisesti siihen, miten tämä näkyy artikkeleissa ja diskurssien luomisessa.

Edellä esitetyt ajatukset ovat analyysini perusta, ja myös niiden kysymysten taustalla, joita esitän aineistolleni. Perustava kysymys on, minkälaisia romanilastenkoteihin liittyviä diskursseja artikkeleista on löydettävissä. Lisäksi analyysivaiheessa hyödyntämiäni tarkentavia kysymyksiä on alla:

- Minkälaisin käsittein romanilastenkodeista kirjoitetaan?
- Minkälaisia mielikuvia romanilastenkodeista luodaan?
- Miten erilaiset diskurssit muotoutuvat?
- Miten tuotetaan totuuksia?
- Miten diskursseissa vahvistetaan/ylläpidetään niissä esitettyä todellisuutta lastenkodeista?
- Miten hallitsevaa diskurssia kyseenalaistetaan/haastetaan?
- Mitä eri merkityksiä romanilastenkodeille annetaan?
- Miten diskurssit vakiintuvat?
- Miten 1960-luvun muuttunut poliittinen tilanne on havaittavissa kirjoituksissa?
- Miten kirjoittamisen hallinta muuttuu?

3 ROMANILASTENKODIT

Tässä luvussa esittelen romanilastenkotien syntyyn johtaneita tapahtumia, ja niistä käytyjen keskustelujen historiallista ulottuvuutta. Pyrin tässä suhteessa asettamaan ne siihen historialliseen kontekstiin, joka niiden olemassaolon ymmärtämiseksi on syytä tuntea.

Romanit tulivat Suomeen Ruotsin kautta 1500-luvun aikana, ja jo vuosisadan loppupuolella nämä harhaanjohtavasti ”tattareiksi” nimetyt olivat levittäytyneet itäiseen Suomeen asti.⁹² Romanien lähes 500 vuoden pituinen historia Suomessa on pitkä ja vaiheikas, vaikka toisaalta myös yhtäläisiä linjoja tällä ajanjaksolla on nähtävissä. Niin torjuminen ja eristäminen kuin integroiminenkin ovat olleet taustalla niissä lukemattomissa valtiollisissa toimissa, joita romaneita kohtaan on sovellettu.⁹³ Toisaalta romanien historiaa Suomessa voidaan tarkastella myös jonkinlaisena selviytymistarina, sillä ”ankarista ja vihamielisistä oloista” huolimatta heidän on onnistunut pitää pintansa assimilaatiopyrkimyksiä vastaan.⁹⁴

3.1 Romanilastenkotien historiallinen tausta

Romanilastenkotien historiallista taustaa tarkasteltaessa on toisaalta pohdittava romanilasten omaa menneisyyttä kuin myös koko lastensuojelun historiaa. Vaikka Suomen lastensuojelun historiaakin on verrattain vähän tutkittu ja viimeisin aihetta kokonaisvaltaisesti käsittelevä teos on lähes kolme vuosikymmentä vanha, on romanilasten osa tätä heikompi. Heidän historiansa ja erityisesti lastensuojelua koskevat kysymykset, kulkee muiden tutkimusten sivulauseissa ja marginaaleissa. Ja marginaalissa he ovatkin, pienen vähemmistön vielä pienemmät, lapset. Kuitenkin koen, että tämän tutkimuksen kannalta on tärkeää yrittää valottaa nimenomaan romanilasten omaa historiaa lastensuojelun historiassa, eikä vähiten sen vuoksi, että heidän lähimenneisyytensä niin vahvasti tuntuu kietoutuvan lastensuojelullisiin kysymyksiin. Kun 1950-luvulla romanilapsille tarkoitettuja

---

⁹² Pulma 2006, 32; Pulma 2009, 12.

⁹³ Pulma 2006, 195.

⁹⁴ Pulma 2009, 11.

lastenkoteja perustettiin, ei kyseessä kuitenkaan ollut ensimmäinen kerta, kun huostaanottoa haluttiin heidän kohdallaan käyttää etnisen ja kulttuurisen sulauttamisen välineenä.

3.1.1 Harvat merkinnät

Varhaisimmat valtiolliset niin sanotut lastensuojelutoimet ajoittuvat jo niinkin aikaiselle ajalle kuin 1500–1600-lukujen vaihteeseen. Taustalla oli valtiokoneistojen vahvistuminen, jonka myötä lisääntyi myös väestöön kohdistuva kontrolli. Ihmisten työ- ja asekykyisyyttä haluttiin tehostaa, jotta saataisiin alamaista kaikki hyöty irti. Köyhäinhoito- ja irtolaispolitiikan avulla koetettiin tehdä selkeä ero työkykyisten ja työkyvyttömien välille. Turvattomat lapset luettiin kuuluvaksi työkyvyttömien ryhmään, ja täten he olivat periaatteessa oikeutettuja köyhäinapuun, mikäli oma perhe tai suku ei pystynyt pitämään heistä huolta. Kun irtolaiset joutuivat pakkotyö- ja rangaistuslaitoksiin, turvattomia lapsia varten ruvettiin perustamaan huolenpito- ja sosiaalitamislaitoksia.⁹⁵

Ensimmäiset ehdotukset lastenkodeista Ruotsi-Suomen aikana tehtiin vuonna 1619, kun annettiin asetus, jonka mukaan jokaiseen kaupunkiin tuli perustaa lastenkoti. ”Tukholman Suuri lastenkoti” jäi kuitenkin ainutkertaiseksi koko valtakunnassa. Toinen menetelmä, jolla pyrittiin estämään lasten kerjääminen, oli koulunkäynti. Julkinen koululaitos oli näin ollen aluksi osa köyhäinhoitopolitiikkaa, jolla haluttiin helpottaa köyhälistölasten toimeentuloa ja toisaalta heidän valvontaansa. 1730-luvulla uudistetussa irtolais- ja palkollislainsäädännössä määriteltiin yleisellä tasolla lastenhuollon periaatteita, ja niin kutsuttu palvelupakko ulotettiin koskemaan myös lapsia. Lasten huolto oli ajan mukaisesti kytköksissä työvoimapolitiikkaan, niin kuin koko köyhäinhoitokin. Lasten ottaminen maataloon elätettäväksi ja samalla työvoimaksi oli jo maatalousyhteiskunnan aikainen tapa, jolla turvattomat lapset saatiin pidettyä hengissä. Köyhäinhoidon määrittely työvoimapolitiikan kautta – etenkin lasten kohdalla – asettui kuitenkin kyseenalaiseksi 1750-luvulla, kun 1749

---

⁹⁵ Pulma 1987, 13.

valmistuneen ensimmäisen väestötilaston myötä havaittiin lapsikuolleisuuden yleisyys. Asia nähtiin nimenomaan valtion kannalta haitalliseksi, olihan väestömäärä vahvan valtion merkki. Yhtä kaikki, lastenhuollosta tuli nyt oma poliittinen ongelmansa.⁹⁶

Vuonna 1763 vahvistettiin uusi köyhäinhoitolaki, hospitaali- ja lastenkotiasetus. Jo lain laatimisen aikana oli käynyt selväksi, ettei lastenkodeista ollut ainakaan lapsikuolleisuutta vähentämään. Niinpä lastenhuollon suuntana pidettiin erityisesti ”kotona tapahtuvan hoidon tukemista”.⁹⁷ 1700-luvun puolivälin jälkeen alettiin laitoksissa myös aiempaa enemmän panostaa lasten kansalaiskasvatukseen, ei pelkkään työhön valmistamiseen. 1785 koko lastenkotijärjestelmää uudistettiin siten, että lastenkodeista tehtiin ensisijaisesti vastaanottokoteja, joista lapset oli tarkoitus lähettää edelleen kasvatettavaksi maaseudulle.⁹⁸

Koska lastenkodit eivät onnistuneet siinä tehtävässä, mitä niiltä eniten odotettiin, pitämään lapset hengissä, odotukset niitä kohtaan vähenivät. Sen sijaan niissä alettiin entistä enemmän kiinnittää huomiota terveydenhuoltoon ja moraaliseen kasvatukseen. Säätyläisten hyväntekeväisyyden voimin alettiin myös perustaa kouluja, joista toivottiin apua eritoten sotilaiden perheille. Suurin osa lapsista eli kuitenkin edelleen maaseudulla, missä köyhäinhoito oli seurakuntien vastuulla. Niin sanotusta ruotuhoidosta, jossa kirkon vaivaiset jaettiin tietyille taloille hoidettavaksi, tuli pääasiallinen järjestelmä. Lastenkodit olivatkin vielä 1700-luvulla nimenomaan kaupunkilaisten köyhälistölasten laitoksia.⁹⁹

Romanilasten tilanne muiden turvattomien lasten joukossa tältä ajalta on valtaosin hämärän peitossa. Toisaalta, kun 1700-luvun puoliväliin tultaessa oli todettu väestömäärän vähyydestä johtuva ajoittainen työvoimapula, jota yritettiin ratkaista muun muassa pakottamalla työkykyiset köyhät työhön, koski romaneja samaan aikaan vielä vangitsemis- ja karkotuskäsky. Heitä ei haluttu edes

---

⁹⁶ Pulma 1987, 14–15.

⁹⁷ Pulma 1987, 18.

⁹⁸ Mt., 15–18.

⁹⁹ Pulma 1987, 23–25.

pakotetuksi työvoimaksi.¹⁰⁰ Vaikuttaa siltä, että ainakin kiertelevien romaniperheiden lapset olivat suhteellisen ulkopuolisia siitä huollosta, mitä köyhäinhoito muille lapsille tarjosi, eikä heitä ainakaan nähty muiden turvattomien lasten kanssa tasaveroisina. Kuitenkin tiedetään 1700-luvulta ainakin yksi tapaus, jossa romanilapset oli otettu kunnan laitokseen hoidettavaksi.¹⁰¹

Hospitaalilaitos, joka oli erityisesti spitaalisten ja mielisairaiden eristyslaitos, ei lastenhuollon uudistajien mielestä ollut sopivin paikka lapsille. Suomessa 1700-luvulla olleista neljästä hospitaalista kuitenkin yhden katsottiin olevan tarpeeksi sopiva, ainakin romanilasten vastaanottamiseen. Kun Helsingissä majailleita romaniperheitä vuonna 1754 vangittiin häiritsevän käytöksen vuoksi, heidän joukossaan olleet 12 lasta sijoitettiin Vanhankaupungin hospitaaliin. Näistä 12 lapsesta vain seitsemän eli seuraavaan vuoteen asti.¹⁰²

Ajatus huostaanotoista kulttuurisen sulautumisen apuvälineenä tuli romaneiden kohdalla esiin 1700-luvulla useampaankin otteeseen. Vuonna 1730 Pohjanmaan maaherra Frölich ehdotti romanilasten huostaanottoa, ja vuonna 1751 asia oli esillä Vehmaan ja Ala-Satakunnan rahvaanvalituksessa valtiopäiville, valituksen sisältäessä nimenomaisen maininnan romanilasten ”jakamisesta talonpoikien kasvatettaviksi” samaan aikaan kun romanimiehet olisivat linnoitustöissä ja naiset kehruhuoneissa.¹⁰³ Tarkoituksena oli eristää romanilapset heidän omasta kasvukulttuuristaan ja vanhempien ”kielestä, tavoista ja mielenlaadusta”. Tällainen systemaattinen toiminta ei kuitenkaan romanilasten kohdalla käynyt toteen vielä pitkään aikaan. Ehdotukset kuitenkin kertovat siitä, että ajatus lasten eristämisestä vanhemmistaan ”mustalaisongelman” ratkaisemiseksi oli vanha ja vieläpä pitkäikäinen.¹⁰⁴

Myös kirkon tiukassa suhtautumisessa romaneihin oli ainakin jo 1700-luvulta lähtien havaittavissa lapsen mentävä aukko. Vuoden 1686 uudessa kirkkolaissa

---

¹⁰⁰ Rekola 2012, 36–37.

¹⁰¹ Mt., 44–45.

¹⁰² Pulma 1987, 22; Rekola 2012, 44–45.

¹⁰³ Pulma 2006, 35.

¹⁰⁴ Mt., 35; Pulma 2012, 45.

oli nimenomaisesti mainittu, että ”tattareiksi kutsuttujen maankulkijoiden” lapset olisi kastettava, jos vanhemmat niin halusivat. Koska romanien uskonnollisuutta tai kristinopin tuntemusta usein epäiltiin, etenkin kun he elivät tapojensa mukaan laillistamattomassa liitossa, haluttiin kristillinen kasvatus kohdistaa eritoten lapsille. Eräässäkin vuodelta 1753 olevassa tapauksessa romaniperheen isän joutuessa vankilaan ja äidin kehruhuoneeseen, haluttiin lapsi lähettää hyödylliseen työhön, kristillisen kasvatuksen piiriin.¹⁰⁵ Niin kuin muidenkin turvattomien lasten tapauksessa, vaikuttaa siltä, että myös romanilapset, silloin kuin he joutuivat köyhäinhoidon piiriin, oli tarkoitus kasvattaa uusille tavoille.

3.1.2 Kansalaisyhteiskunnan heräävä huoli

1800-luvun alussa syntyi Suomen autonominen suuriruhtinaskunta, jonka sivistyneistö kansallisuusaatteen innoittamana piti sosiaalisten ongelmien ratkaisemista entistä tärkeämpänä. Erityisesti maaseudun tilattoman väestön lisääntyminen ja köyhtyminen herätti runsasta keskustelua, eivätkä köyhät ja turvattomat lapset jääneet tästä paitsi. 1817 julkaistiin uusi köyhäinhuoltolaki, joka vahvisti jo luotua valtionapujärjestelmää. Vielä vuoden 1852 vaivaishoitolaissa seurakunnan vastuuta ja valvontaa entisestään vahvistettiin, mikä edelleen tuki elätehoitoperinnettä. Uudenlaisen kansalaisyhteiskunnan tuomat ideologiat vahvistuivat koko 1800-luvun ajan. Köyhyys nähtiin yhteiskunnan merkittävänä ongelmana ja lapset sen pahimpina kärsijöinä.¹⁰⁶

Uuden kansalaisyhteiskunnan merkki olivat myös säätyläis- ja porvarispiireissä yleistynyt organisoitunut hyväntekeväisyystoiminta, joka samoihin aikoihin kiihtyneen köyhälistökeskustelun myötä sai alkunsa. Merkittävänä ”aatteidenlevittäjänä” toimi laajeneva sanomalehdistö, jonka myötä monista asioista pystyttiin nyt käymään niin sanottua julkista keskustelua. Erityisesti sivistyneistön naisten joukossa heräsi huoli kaupunkien kasvavista kerjäläislapsista, ja 1840- ja 1850-luvuilla perustettiin useita

---

¹⁰⁵ Rekola 2012, 46–47.

¹⁰⁶ Pulma 1987, 29–35.

rouvasväenyhdistyksiä ja niiden ylläpitämiä kouluja. Myös kotikäynneillä käyminen oli tavallista, ja joillain yhdistyksillä oli jopa omia lastenseimiä ja –koteja. Rouvasväenyhdistysten koulut ja muut yksityiset köyhäinkoulut olivat alku koko maan kattavalle kansakoululaitokselle.¹⁰⁷

1800-luvun loppu oli suomalaiselle yhteiskunnalle muutosten aikaa monella taholla: säätyjärjestyksen murtuminen, nälkävuodet, teollistuminen ja uudenlainen julkinen keskustelu yhdistyksineen, aatteineen ja puolueineen. Tässä muotoaan etsivässä kansakunnassa alkoi myös romanien asema muodostua entistä tukalammaksi.¹⁰⁸ Uusien aatteiden nousussa myös suomalainen nationalismi sai tulta alleen, ja etnisestä taustasta tuli entistä tärkeämpi erotteleva tekijä.¹⁰⁹ ”Mustalaiskysymyksestä” keskusteltiin valtiopäivillä useasti, vaikka tosiasiaa kyse oli vain hyvin pienestä joukosta, noin 1 500–2 000 ihmisestä. Ennen pitkää keskusteluun nousivat mukaan myös ehdotukset siitä, mitä romanilapsille olisi tehtävä, kun vanhemmat on määrätty työhön. Yhtenä ratkaisuna nousi jälleen esiin lasten erottaminen vanhemmista, ja näiden kasvattaminen kristinuskon avulla eroon omasta kansanluonteestaan. Niin kuin aiemminkin, ehdotukset jäivät toteuttamatta.¹¹⁰ Aiemminkin oli tullut selväksi, että esimerkiksi monet maaherrat olivat olleet haluttomia puuttumaan perheidensä kanssa kiertelevien romanien irtolaisuuteen, sillä tämä olisi tarkoittanut huollon järjestämistä lapsille.¹¹¹ Ehkä haluttomuuteen ratkaista ”mustalaiskysymystä” liittyikin usein juuri raha – koska kyse oli kuitenkin niin pienestä ihmisjoukosta, ei haittoja kuitenkaan nähty sen korjaamisesta aiheutuvia kuluja merkittävämpänä.

Vuonna 1888 Sortavalan edustaja, rovasti Walle nosti jälleen ”mustalaiskysymyksen” esiin. Koska valitusvaliokunnassa ei löytynyt halukkuutta palauttaa jo kuopattuja yhteen kansanosaan kohdistuvia erillislakeja, aloite hylättiin. Wallen aloitteessa esiin nostama ehdotus tilastollisen tutkimuksen tekemisestä romanien keskuudessa jäi kuitenkin elämään ja kun vuonna 1894 asiasta tehtiin jälleen aloite, eteni asia tällä kertaa lopulta siihen pisteeseen, että

---

¹⁰⁷ Pulma 1987, 37–41.

¹⁰⁸ Tervonen 2012a, 84–85.

¹⁰⁹ Häkkinen & Tervonen 2005, 10–11.

¹¹⁰ Tervonen 2012a, 84–85.

¹¹¹ Mt., 123.

vuonna 1895 Keisarillinen Senaatti antoi Suomen Tilastolliselle toimistolle määräyksen hankkia tilastolliset tiedot maassa olleista mustalaisista. Laskennan valmistuessa seuraavana vuonna, Senaatti asetti komitean tutkimaan ”mustalaiskysymystä”. Komitean puheenjohtajaksi nimitettiin rovasti Walle, joka oli jo tullut tunnetuksi tiukasta suhtautumisestaan romaneihin. Komitea sai aikaiseksi laajan mietinnön, jonka perimmäisenä tavoitteena oli täysivoimainen romanien sulauttaminen pääväestöön – huolimatta siitä, että ”yhdenvertaisuuden edistäminen” oli yksi komitean perusteista.¹¹²

Jälleen kerran perinteiden ja huonojen tapojen katkaisuun nähtiin mahdollisuus lapsissa, ja komitea esittikin erillisten mustalaiskoulujen perustamista erityisesti niille romanilapsille, joita vanhemmat eivät vieneet kouluun. Lisäksi tarkoituksena oli myöhemmin yleisen koulupakon tullessa voimaan vielä entisestään lisätä romanilasten sijoittamista koulukoteihin. Romanilasten kouluja koskevat ehdotukset olivat Wallen komitean merkittävimpiä. Sen lisäksi komitea esitti joukon muita, hyvinkin spesifejä, ideoita, joiden myötä romanikysymykseen olisi saatu ratkaisu. Wallen komitean mietintö kuitenkin enimmäkseen tyrmättiin. Vaikka kuntien taholla ongelmiin haluttiinkin ratkaisu, ei erillislakeihin ja -rekisteriin suhtauduttu myötämielisesti, eikä vähiten sen takia, että monimutkaiset toimet olisivat tulleet kalliiksi. Loppujen lopuksi Wallen komitean mietintö hautautui ehdotuksineen vuosikymmeniksi, kunnes se 1950-luvulla nousi jälleen mielenkiinnon kohteeksi.¹¹³

Vuonna 1879 tuli voimaan niin elinkeinovapauslaki kuin uusi vaivaishoitoasetuskin. Edellisen luoma vapauden ja itsepäryjäämisen ilmapiiri vaikuttivat osaltaan myös siihen, että vaivaishoitoasetuksestakin tehtiin mahdollisimman ankara. Elinkeinovapauslain suomien elinkeino- ja muuttovapauden katsottiin nimittäin takaavan sellaiset oikeudet, että jokaisella työkykyisellä oli nyt mahdollisuus työhön. Lasten osalta tilanne ei kuitenkaan juuri muuttunut aiemmasta, vaan elätehoitoa entisestään painotettiin. Niin sanotut huutolaislapset annettiin elätettäväksi taloon, jossa heidän elättämisestään pyydettiin vähiten. Vaikka jo 1800-luvun lopulla huutolaislasten jakaminen

---

¹¹² Tervonen 2012a, 88–92.

¹¹³ Mt., 92–93.

taloihin eli ”huutokauppaaminen” oli herättänyt sen verran negatiivista huomiota, että siitä oli pikku hiljaa siirrytty muihin toimintamalleihin, ei itse huutolaislasten elinoloihin kunnolla puututtu kuin vasta 1910-luvulla. Lasten hoitaminen erillisissä laitoksissa alkoikin jälleen yleistyä, kun sopivia kasvattiperheitä oli entistä vaikeampi löytää, ja kunnissa alettiin suunnitella pysyvimpien lastenkotien perustamista.¹¹⁴ Kaupunkilaislasten hoidosta vastasivat lähinnä yksityiset hyväntekeväisyysjärjestöt. Niiden toimintamuodot olivat usein myöhemmin myös kunnallisen köyhäinhoidon taustalla.¹¹⁵ Vuonna 1903 oli Suomen kaupungeissa yhteensä kahdeksan valtion tai kuntien ylläpitämää lastenkotia, mutta peräti 26 yhdistysten tai yksityisten.¹¹⁶

Myös romanilapsien tiedetään joutuneen huutolaisiksi muiden turvattomien lasten rinnalla. Romanien kohdalla vanhemmat olivat useimmiten kuolleet, vankilassa tai muuten tuntemattomia, kun taas muut huutolaislapset saattoivat ainoastaan olla köyhien perheiden lapsia, joita ei ollut varaa elättää. Kasvatilapsiksi otettujen romanilasten asema ei ollut helppo. Heidät kasvatettiin valtaväestön tapoihin, mutta taustalla oli aina epäily siitä, että ”mustalaisveri” vetää heidät jossain vaiheessa takaisin omien joukkoon. Toisaalta tunnetaan tapauksia, joissa pääväestön kasvattamat romanilapset eivät ”omaa leipää tienatessaan” onnistuneet saamaan palveluspaikkaa ja saattoivat näin joutua pidätetyksi epäiltynä irtolaisuudesta.¹¹⁷

3.1.3 Mustalaislähetysten syntyvuodet

Kuten todettua, 1800-luvun lopun kansalaisyhteiskunnan heräämisen myötä monet aatteelliset hyväntekeväisyysjärjestöt toteuttivat tärkeänä pitämäänsä avustustyötä oman ideologiansa mukaisesti. Tämän saman aallon seurauksena syntyi myös Mustalaislähetys, joka perustui yhden miehen tahdolle ja päämäärälle auttaa Suomen romaniväestöä. Noihin aikoihin monet ajattelivat

---

¹¹⁴ Pulma 1987, 64–73.

¹¹⁵ Mt., 76.

¹¹⁶ Mt., 79.

¹¹⁷ Tervonen 2012a, 118–119.

”mustalaiskysymyksen” olevan nimenomaan ”hengellinen” - tai pikemminkin hengetön - ongelma, johon ratkaisuksi riittäisi romaniväestön uskonnollinen herätys. Myös muutamaa vuotta aiemmin mietinnön laatinut Wallen komitea oli katsonut nimenomaisesti valtion tukeman kristillisen yhdistystoiminnan romanityön tärkeimpänä toimeenpanijana: ”Tällaisen vapaaehtoisen työn pitäisi kaiketi lähinnä käsittää kristillistä lähetystointia mustalaisten keskuudessa ja heidän pikku lastensa hoitoa lastenkotien ja työlaitosten perustamista ynnä paljon muutakin - -”. Koska Wallen komitean mietinnöt eivät olleet johtaneet mihinkään konkreettiseen, oli ”mustalaiskysymys” jäänyt nyt kokonaan yksityisten toimijoiden ratkaistavaksi.¹¹⁸

Romaneiden joukossa tehtävää sisälähetys- ja auttamistyötä oli tehty erinäisissä pienissä ryhmissä jo 1800-luvun loppupuolella, mutta Oskari Jalkion perustamasta Mustalaislähetystyksestä tuli näistä yrityksistä menestynein. Vuonna 1905 pidettiin Anders Oskar Johanssonin (vuodesta 1922 Oskari Jalkio) johdolla Mustalaislähetystyksen perustamiskokous. Mustalaislähetystyksen tausta oli alkujaan vapaakirkollinen, sillä Jalkio itse oli ollut mukana Evankeliset ystävät - yhdistyksessä, jonka piirissä ajatus lähetystyksen perustamisesta oli syntynyt.¹¹⁹ Järjestöstä tuli vuosikymmeniksi yksi merkittävimmistä romanityön tekijöistä Suomessa.¹²⁰ Tämä vaikutusvaltaisen työn vaihe alkoi kuitenkin vasta sotien jälkeen, sillä ennen sitä toiminta oli melko epävakaalla pohjalla.¹²¹

Mustalaislähetystyksen päämääränä oli ”Suomen mustalaisten pelastaminen hengellisestä ja taloudellisesta rappiutilasta”. Sen pääasiallinen toiminta ei suinkaan aluksi ollut pelkästään lapsiin keskittynyttä, vaan oikeastaan toiminta oli Lähetystyksen ensi vuosina hyvin moninaista ja kokeilevaa. Hengellisen ja sosiaalisen tehtävän täyttäminen ja niiden yhteensovittaminen oli kuitenkin vaikeaa. Tavoitteet koko järjestön organisoimiseksi olivat aluksi korkealla, ja Jalkio näki merkittävimpiä toimijoina erityisesti paikallispiirit, joita alkuvuosina perustettiin kahdeksan eri puolille Suomea. Niiden toiminta kuitenkin usein

---

¹¹⁸ Tervonen 2012a, 124–125.

¹¹⁹ Mt., 126; Viita 1967, 36.

¹²⁰ Pulma 2006, 98; Tervonen 2012a, 125.

¹²¹ Pulma 2006, 160–161.

lopahti heti alkuunsa, ja vain muutama piirijärjestö onnistui saamaan aikaan jonkinlaista vakiintunutta toimintaa.¹²²

Eräs näistä oli Sortavalan paikallispiiri, joka ylläpiti lähetyksen ensimmäistä lastenkotia. Lastenkoti toimi vuosina 1910–1918, jolloin se lopullisesti jouduttiin lakkauttamaan ruoan puutteen vuoksi. Koko sen toiminta-aika oli ollut haasteellinen, ja hoitohenkilökunnan puutteessa toiminta oli jo aiemmin jouduttu muutamaaan otteeseen keskeyttämään. Suurin haaste oli kuitenkin taloudellinen, sillä vielä 1900-luvun alkupuolella Mustalaislähetys ei saanut valtiolta, sen enempää kuin evankelisluterilaiselta kirkoltakaan tukea. Tämä johtui suurimmalta osin Lähetyksen kytkeytymisestä vapaakirkolliseen Evankelisiin ystäviin. Tästä syystä, sekä mahdollisesti tiedon ja kokemuksen puutteesta, monet Jalkion ja Lähetyksen kokeilut päättyivät epäonnistuneesti. Sortavalan seutu oli siinä mielessä ollut otollinen lastenkodille, että siellä romaneja asui suhteessa enemmän kuin muualla. Vaikka aluksi lastenkotiin oli ollut tarkoitus ottaa vain orpolapsia, oli hoidettavana myös lapsia, joiden vanhemmat olivat yhä elossa ja jopa siinä määrin toimintakykyisiä, että lapset viettivät lomiaan kotona. Yhteydenpito kotiin ei kuitenkaan Jalkion mielestä ollut lastenkotitoiminnassa toimiva ratkaisu ja hän kirjoitti kesän 1913 Kiertolaisessa seuraavasti:¹²³

”Yhtenä tuntuvana häirtana tälle kodille on vieläkin, että paikkakunnan kuljeksivat romanit, varsinkin lasten omaiset, häiritsevät. Välistä vievät ne väkisinkin pois lapsiaan niiden itkusta ja vastaväitteistä huolimatta. Välistä, kun joku heimolainen on käynyt, valtaa koko joukon kapinahenki. Tällöin voivat he kaikesta suloisuudesta huolimatta saattaa hoitajilleen paljon surua ja sydänkipua. He ovat tavallisesti iloisia ja kauniita kuin päiväperhoset, vaan heimohengen riivaamina voivat he olla miltei petomaisiakin.”¹²⁴

Jalkion huono terveys pakotti hänet luopumaan Mustalaislähetyksen sihteerin työstä vuonna 1917, ja kun lastenkodin toimintakin oli lopullisesti päättynyt, hiipui koko Lähetyksen toiminta joksikin aikaa. Sisällissodan runtelema

---

¹²² Viita 1967, 38–39.

¹²³ Viita 1967, 58–60; Tervonen 2012a, 130.

¹²⁴ Viita 1967, 60.

itsenäinen Suomi oli kahtiajakautunut yhteiskunta, jossa ei uusien ongelmien myötä enää löytynyt aikaa eikä tahtoa romaniasian hoitamiseksi. Poliittisella kentällä hiljaisuus jatkui aina sotien jälkeiseen aikaan asti, mutta Mustalaislähetyksessä yritettiin toimintaa käynnistää uudelleen jo 1920-luvun alussa. Tällä kertaa Tampereelle perustettiin lastenkoti, jossa romanilasten lisäksi oli myös sotaorpoja. Lastenkoti toimi vuosina 1921–1926, mutta sekin jouduttiin lopettamaan kannattamattomana, kun Lähetys jälleen epäonnistui saamaan valtiolta tukea toiminnalleen.¹²⁵

Vuonna 1937 Suomeen saatiin ensimmäinen lastensuojelulaki. Vuosikymmenien saatossa monia kiistoja läpikäyneenä laki oli enää vain torso siitä lastensuojelukomitean laajasta hahmotelmasta, jonka mukaisesti lastensuojelu nähtiin laaja-alaisena ennaltaehkäisevänä sosiaalipolitiikkana. Jäljelle oli jäänyt oikeastaan vain huostaanottosäännöstö, jonka mukaisesti lakia on myöhemmin kutsuttu huostaanottolaiksi sen käytetyimmän toimenpiteen, huostaanoton, mukaisesti.¹²⁶ Ennen sotia Suomessa oli melko laaja lastenkotiverkosto niin yksityisellä kuin kunnallisellakin puolella. Laitoksissa ja perhehoidossa olleiden alaikäisten määrä oli vajaassa parissakymmenessä vuodessa lähes kaksinkertaistunut, ollen 23 832 vuonna 1918 ja vuonna 1936 jo 42 422 lasta. Taustalla olivat 1930-luvun pulavuodet.¹²⁷ Romanian muistelukerronnoissa 1930-luvun lama ei ole noussut erityisesti esiin. Tämän arvellaan johtuvan siitä, että kiertävät romanit olivat normaalioloissakin tottuneet leivänhankkimisen vaikeuteen, eikä lama-aika siinä mielessä muuttanut tilannetta.¹²⁸

Jalkio vietti vuodet 1931–1938 ulkomailla, josta Suomeen palattuaan hän jälleen viritteli Mustalaislähetyksen toimintaa käyntiin. Tämäkin ehti jäädä vain aloitukseksi ennen talvisodan syttymistä.¹²⁹ Vasta sotien jälkeen oli alkava Mustalaislähetyksen todellinen nousukausi, kun se alkoi innolla ratkaista uudelleen näkyväksi tullutta ”mustalaiskysymystä”.¹³⁰

---

¹²⁵ Tervonen 2012a, 132, 137–138.

¹²⁶ Pulma 1987, 160; STM 2013, 8.

¹²⁷ Pulma 1987, 169.

¹²⁸ Tervonen 2012a, 140.

¹²⁹ Tervonen 2012a, 140–142.

¹³⁰ Pulma 2006, 161–163; Viita 1967, 121.

3.1.4 Sotien jälkeinen tilanne

Vuosina 1939–1944 käyty talvi- ja jatkosota olivat monessakin mielessä dramaattinen käännekohta romanien elämässä. Karjalassa oli ollut tiheä romanasutus ja sieltä oli ennen talvisotaa muun siirtoväen mukana evakuoitu myös yli 1 000 romania ja vuonna 1944 sotien häviämisen johdosta tapahtuneet alueluovutukset olivat johtaneet tilanteeseen, jossa jo lähes puolet Suomen romaneista oli evakossa.¹³¹ Romanit liikkuvat muun siirtoväen mukana ympäri Suomen, ja muistelukerronnoissa nousee esiin kokemuksia samanveroisesta kohtelusta muiden evakkojen kanssa. Kuitenkin jo sodan aikana oli käynyt selväksi, että romanien kohdalla sodanjälkeisestä elämästä oli tulossa vieläkin haastavampaa kuin muulla siirtoväellä.¹³² Sekä huoltoviranomaiset, että romanievakoille osoitetut sijoituskunnat jättivät noudattamatta käskyä järjestää romaneille asunto.¹³³

Asuntokysymys pitkälti määritteli sotien jälkeen uudelleen herätetyn ”mustalaiskysymyksen” ongelmakohdat.¹³⁴ Myös Mustalaislähetysten Jalkio oli havainnut huoltoviranomaisten haluttomuuden osoittaa romaneille kunnollisia asumuksia, jonka myötä siirtoväki joutui oleskelemaan likipitäen asumiskelvottomissa tiloissa, kuten käytöstä poistetuissa junanvaunuissa. Jalkio kiinnitti huomionsa myös romaneiden huonontuneisiin toimeentulokeinoihin – perinteinen hevoskauppa ei sodista johtuneen hevosten puutteen vuoksi onnistunut, eikä kerjääminenkään ollut helppoa oloissa, jossa koko muukin väestö joutui kiristämään vyötä.¹³⁵ Vielä merkittävämpi ongelma koitui itse siirroista ja uusille seuduille joutumisesta – kaupanteon ja kiertelyn jatkaminen vierailta seuduilla ei sujunut yhtä suotuisasti kuin kotona, jossa romaneille oli vuosien saatossa muodostunut oma paikkansa yhteisössä. Valtaväestön lisäksi saattoivat myös paikalliset romanit suhtautua ”vieraisiin” epäilevästi.¹³⁶ Kyse oli samalla myös paljon isommista asioista: koko maaseutua koetteli sotien jälkeen

---

¹³¹ Pulma 2009, 25; Pulma 2012, 154.

¹³² Pulma 2012, 154–157.

¹³³ Mt., 168.

¹³⁴ Pulma 2012, 170.

¹³⁵ Mt., 157; Tervonen 2012b, 170.

¹³⁶ Tervonen 2012b, 168.

rakennemuutos, joka ei säästänyt romaneitakaan – maaseudulla ei yksinkertaisesti riittänyt enää elämänehtoja entiseen tapaan.¹³⁷ Nyt, ensimmäistä kertaa, romanit alkoivat kerääntyä suurten asutuskeskusten liepeille niin pääkaupunkiseudulle, Kouvolaan, Lappeenrantaan, Etelä-Pohjanmaalle kuin Keski-Suomeenkin.¹³⁸

Romanit hakeutuivatkin nyt toisten romanien keskuuteen, muodostaen slummimaisia telтта- ja hökkelikyliä kaupunkien laitamille, erityisesti pääkaupunkiseudulle.¹³⁹ 1950-luvun alussa Espoon ja Helsingin rajalle Mäkkylään syntyi eräs tällainen leiri, jossa arveltiin vuosikymmenen loppupuolella olleen pysyviä asukkaita jopa 250–400. Asukasyhdistykset ja paikalliset muutenkin suhtautuivat leiriläisiin usein vihamielisesti.¹⁴⁰ Esimerkiksi silloisen Helsingin maalaiskunnan asukkaat, malmilaiset ja tapanilalaiset yrittivät anomuksella estää romanien sijoittamisen seudun puutarhahuviloihin.¹⁴¹

Huoltoviranomaiset eivät suhtautuneet asiaan sen myötämielisemmin. Vaikka itse kyhättyt majat eivät olleet asumiskuntoisia, ei kunnollisia asuntoja romaneille vain tuntunut järjestyvän. Viranomaisten haluttomuuden taustalla oli pelko siitä, että tarjottavat asunnot houkuttelisivat paikalle lisää romaneja. Kaikkiällä tilanteeseen ei tosin suhtauduttu yhtä jyrkästi, sillä Helsingissä, jonka alueelle romanislummit olivat muodostaneet todellisen ongelman, oli muodostettu vuonna 1958–1960 oma mustalaiskomiteansa, joka pikaisesti olisi halunnut sijoittaa romanit kaupungin vuokra-asuntoihin. Ehdotus kuitenkin sai täystyrmäyksen niin kiinteistölautakunnan, asukasyhdistysten kuin itse Mustalaislähetyksen taholta. Niinpä Helsingissäkin romanit saivat kunnolliset asunnot vasta 1970-luvulla.¹⁴²

Tilanne oli nyt ajautunut siihen pisteeseen, että romanislummeissa asuneet perheet olivat pakotettuja ottamaan vastaan sen ainoan avun, mitä viranomaiset

---

¹³⁷ Tervonen 2012b, 170.

¹³⁸ Pulma 2006, 163; Pulma 2009, 26.

¹³⁹ Pulma 2006, 163.

¹⁴⁰ Tervonen 2012b, 170–175.

¹⁴¹ Tanner & Lind 2009, 80–81.

¹⁴² Tervonen 2012b, 175.

heille tarjosivat – lasten huostaanoton.¹⁴³ Esimerkiksi Lindin ja Tannerin kirjassa ”Käheä-ääninen tyttö” kerrotaan suvun pakottavasta tilanteesta seuraavasti:

”Epäkäytännöllisistä ja – hygieenisistä olosuhteista johtuen monet slummien äideistä luopuivat ”väliaikaisesti” lapsistaan. Dagmar Åkerlund antoi kaksi nuorinta tytärtään, Seijan ja Maijan, Sipoon lastenkotiin. Roosa joutui vähitellen, lapsi lapselta, luopumaan kaikista alaikäisistä lapsistaan, Emma Lind Tuula-tyttärestään. Kaikkiaan kahdeksan ”tanalaista” lasta oli eripituisia aikoja sijoitettuna lastenkoteihin. Äidit ajattelivat, että lapsista luopuminen oli väliaikaista, mutta usein kävi toisin. Moni lapsi jäi kuusitoistavuotiaaksi, jopa kahdeksantoistavuotiaaksi saakka lastenkotiin.”¹⁴⁴

Romanit kokivat tilanteen pakkovaltana: heikko asumistilanne oikeutti huostaanottoon, mutta parempiakaan asuntoja ei ollut tarjolla. Lisäksi vanhempien tuli ajan mukaisesti maksaa lasten hoitomaksut itse, mikä maksukyvyttömiä kohdalla merkitsi työlaitoksen uhkaa.¹⁴⁵ ”Mustalaisyksymys” oli toden teolla päätetty ratkaista – välineeksi oli valittu lastenkodit.

3.2 Romanilastenkotien perustaminen

Poliittisella kentällä oli romanasian suhteen ollut hiljaista jo vuosikymmeniä. Vasta sotien jälkeen kaupunkien näkyväksi ongelmaksi muodostuneet slummit tekivät ”mustalaisyksymyksestä” jälleen ajankohtaisen. Mustalaisyksymyksen Jalkio oli nyt paremmin valmistautunut kuin koskaan aiemmin.¹⁴⁶ Mustalaisyksymyksen vuoden 1948 uusi ohjelma otti pääkohteekseen lastenkodit ja työsiirtolat, ja järjestö ryhtyikin näitä tavoitteita propagoimaan sekä eduskunnassa, että lehdistössä.¹⁴⁷ Ainoastaan romanilapsille suunnattu lastenkoti

---

¹⁴³ Tervonen 2012b, 174–175.

¹⁴⁴ Tanner & Lind 2009, 93.

¹⁴⁵ Pulma 2006, 176; Friman-Korpela 2012, 215.

¹⁴⁶ Tervonen 2012b, 188.

¹⁴⁷ Pulma 2006, 164.

ei ollut järjestön piirissä uusi idea, olihan sillä ollut erinäisiä lastenkotikokeiluja jo 1910- ja 1920-luvuilla.¹⁴⁸ 1950-luvulla lähtökohdat romanilastenkotien perustamiselle olivat kuitenkin aivan toisenlaiset kuin kertaakaan aiemmin, sillä Mustalaislähetyksellä oli nyt vahva valtiollinen ja ennen kaikkea taloudellinen tuki takanaan.¹⁴⁹ Aseman ja rahoituksen vahvistumisessa merkittävänä taustatekijänä oli lähetysten siirtyminen vapaakirkollisesta toiminnasta valtionkirkon suojiin.¹⁵⁰ Kirkon lisäksi Mustalaislähetyksellä oli hyvät suhteet myös sosiaaliministeriöön, millä oli oma suotuista vaikutuksensa sen ajamien ehdotusten läpimenoon.¹⁵¹

Romanilastenkotien keskeisyys Mustalaislähetysten – ja samalla koko Suomen – 1950-luvun romanipolitiikassa paljastaa jo osittain sen, miten merkittävä vaikutus lastenkodeilla nähtiin olevan koko ”mustalaiskysymyksen” ratkaisussa. Vuonna 1953 valtioneuvosto asetti köyhäinhoidon ylitarkastaja Paavo Mustalan johdettavaksi erityisen Mustalaiskomitean selvittämään tätä ”sosiaalipoliittista ongelmaa”¹⁵² ja komitean vuoden 1955 mietintö määrittelikin pitkälti Suomen romanipolitiikan suunnan, aina vuoteen 1968 asti.¹⁵³ Käytännössä koko virallinen romanipolitiikka oli nyt Mustalaislähetysten käsissä aina suunnittelusta toteutukseen asti. Yhtään romanian ei Mustalan komiteassa ollut mukana, vaan heidän edustajanaan toimi Mustalaislähetysten puheenjohtaja, Heimer Virkkunen. Tämä oli herättänyt arvostelua romanien parissa, niin kuin lähetysten koko toiminta jo aiemmin, mutta Mustalaislähetys kuittasi kritiikin asiattomaksi. Komitean mietinnössä tuli varsin selkeästi esille ajatus siitä, että juuri lapsiin kohdistuvat toimenpiteet olisivat koko ongelman ratkaisun kannalta tehokkaimpia.

---

¹⁴⁸ Pulma 2006, 99.

¹⁴⁹ Grönfors M. 1981, 38; Pulma 2006, 175.

¹⁵⁰ Hedman 2012, 250.

¹⁵¹ Tervonen 2012b, 189.

¹⁵² Pulma 2009, 28; Tervonen 2012b, 189.

¹⁵³ Pulma 2006, 171–172; Friman-Korpela 2012, 211.

”...mustalaiskysymyksessä olisi ainakin aluksi kiinnitettävä pääasiallinen huomio lähinnä kehityskelpoisiin mustalaisiin, so. niihin, joiden kasvattaminen sosiaalisiksi kansalaisiksi näyttää mahdolliselta. Tällöin tulisivat ennen muuta kysymykseen mustalaislapset ja nuoret mustalaiset.”¹⁵⁴

Mustalaiskomitean mietinnössä esiin nostettu sosiaalisten ongelmien syy, romanien ”elämäntapa”, päästiin nyt käytännössä kitkemään romanilapsista lastensuojelulain huostaanottopykälien, sekä Mustalaislähetyksen romanilastenkotien avulla. Romanilasten huostaanotoille oli toki lainmukainen ja pätevä syy – huonot asumisolot tai oppivelvollisuuden rikkominen – mutta samalla ne takasivat romanilapsille valtaväestön kulttuurin mukaisen kasvatuksen.¹⁵⁵ Lastenkotiin joutuneiden romanilasten oman kulttuurin, kielen tai tapojen opettamista ei nähty merkityksellisinä. Pikemminkin tausta-ajatuksena tuntui olevan nimenomaan se, että lastenkodissa niitä ei ainakaan opittaisi.¹⁵⁶ Komitean ideologia nojasi vahvasti vuosisadan vaihteessa toimineen Wallen komitean perinteeseen; periaatteessa kiellettiin aikomukset pakkosulauttamisesta, mutta käytännön ehdotukset kuitenkin näyttivät, että toimilla pyrittiin hävittämään romanikulttuuriin kuuluvia piirteitä, ja että ongelma nähtiin nimenomaisesti tämän etnisen ryhmän ”luonteenomaisuuksissa”.¹⁵⁷

Wallen komitean mietinnön lisäksi Mustalan komitea sai ideologialleen vahvistusta lähinnä Norjasta. Norjan paikallista kulkijaväestöä ja heidän kiertelyään pyrittiin hillitsemään juuri työsiirtoloilla ja lastenkodeilla. Sikäläinen, myös uskonnollinen, järjestö perustettiin vuonna 1897, ja vuodesta 1935 se tunnettiin nimellä Norsk misjon blant hjemløse (Norjan kodittomien lähetys).¹⁵⁸ Myös Suomen Mustalaiskomitea oli mietinnössään tuonut esille ehdotuksen erityisistä romaneille suunnatuista kylämäisistä työleireistä, joissa näiden kontrollointi olisi yhteiskunnalle helpompaa. Tämä ja useimmat muut komitean ehdotukset jäivät toteuttamatta, lähinnä niiden epäilyttävyyden ja kalleuden

---

¹⁵⁴ Pulma 2006, 173 (Komiteamietintö 7/1955, 26).

¹⁵⁵ Pulma 2009, 28; Pulma 2009, 41.

¹⁵⁶ Pulma 2006, 173.

¹⁵⁷ Tervonen 2012b, 190.

¹⁵⁸ Pulma 2006, 111; Friman-Korpela 2012, 213.

vuoksi. Yksi merkittävä vaikutus komitean työllä kuitenkin oli: mietinnön jälkeen Mustalaislähetys alkoi saada säännöllisesti tukea lastenkotitoiminnalleen ja käytännössä näin sinetöitiin lastenkotien ensisijaisuus valtion virallisessa romanipolitiikassa.¹⁵⁹

Mustalaislähetys perusti valtion tukemana kolme lastenkotia: Kotimäen lastenkodin 1953, Päiväkummun lastenkodin 1958 ja Tiukulan lastenkodin vuonna 1963. Lisäksi se perusti Kauniaisten nuorisokodin vuonna 1960.¹⁶⁰ Jo ensimmäisestä lastenkodista lähtien lapsia oli tulossa enemmän kuin oli tarjolla hoitopaikkoja, mikä kannusti Mustalaislähetystä piakkoin avaamaan uusia lastenkoteja. Tätä varten se haki ja sai valtioneuvostolta varoja.¹⁶¹ Hoitoon pyrkineiden lasten määrä sai alkuaikoina Mustalaislähetysten haaveilemaan jopa 1 500 romanilapsen sijoittamisesta lastenkoteihin, mikä toteutuessaan olisi tarkoittanut lähestulkoon kaikkien alle 15-vuotiaiden romanilasten huostaanottoa.¹⁶²

Lasten valinnasta lastenkoteihin päätti Kotimäen lastenkodin hallitus. Lastenkoteihin joutuneilla lapsilla oli taustallaan monenlaisia vaikeuksia. Osa oli tullut lastenkotiin suoraan jostain toisesta laitoksesta, osa oli otettu huostaan asunto-olojen tai köyhyyden vuoksi. Lisäksi esimerkiksi Kotimäen johtaja Eeva Äijälän mukaan useimpien huostaanottojen syynä oli ”vanhempien kykenemättömyys huolehtia lapsista”, minkä hän katsoi johtuvan romanien epäsosiaalisesta luonteesta. Myös siirtomustalaisten, eli romanislummeissa asuneiden lasten suuri osuus näkyi huostaanotettujen lasten taustalla.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Tervonen 2012b, 190–191.

¹⁶⁰ Viita 1967, 164–167.

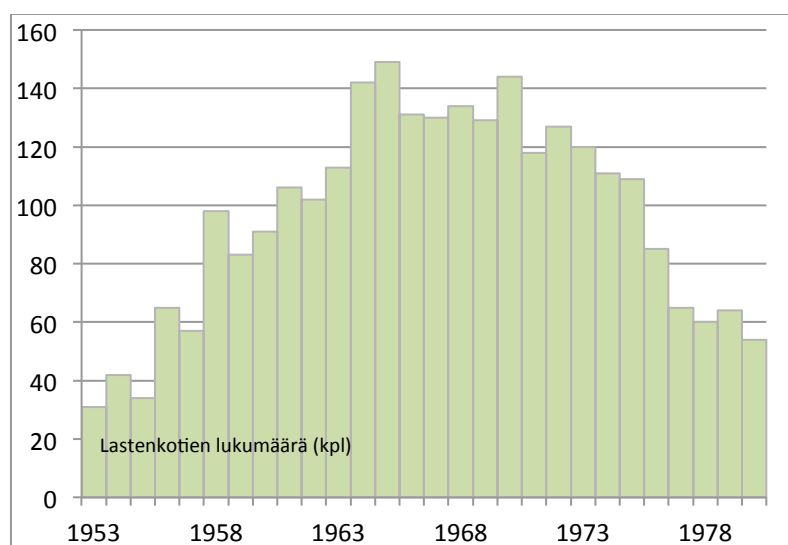
¹⁶¹ Grönfors J. 2012, 241; Viita 1967, 164–166.

¹⁶² Tanner & Lind 2009, 206.

¹⁶³ Mt., 207.

3.2.1 Romanilastenkodeissa kasvaneet lapset

Vuosien aikana Mustalaislähetyksen lastenkodeissa sijoitettuina olleiden romanilasten määrä on ollut huomattava. On ollut aikoja, jolloin jopa puolet romanilapsista oli vähintään osan vuotta lastenkodissa¹⁶⁴ ja esimerkiksi 1960-luvulta 1970-luvun loppuun arviolta 10–20% kaikista romanilapsista oli jossain vaiheessa ollut sijoitettuna Mustalaislähetyksen ylläpitämässä lastenkodeissa.¹⁶⁵ Lindin ja Tannerin kirjan mukaan ”Arviolta puolet lapsista oli hoitokodissa vain väliaikaisesti, mutta toinen puoli (ehkä 200 lasta) eli niissä koko lapsuutensa.” Vuonna 1954 romaneista tehdyn tilastollisen tutkimuksen mukaan oli maassamme tuolloin noin 4 000 romania, joista arviolta puolet oli alle 16-vuotiaita.¹⁶⁶ Kaiken kaikkiaan romanilasten huostaanotto-osuus kaikista huostaan otetuista on ollut suhteettoman suuri: vuonna 1960 kaikissa Suomen lastenkodeissa oli lähes 5 000 lasta ja vuonna 1970 heitä oli 4 755. Romanilasten määrä lastenkodeissa oli suurimmillaan vuonna 1973, jolloin huostaan otettuina oli 144 lasta.¹⁶⁷ Oheisessa kuviossa esitetään Mustalaislähetyksen lastenkodeissa hoidettujen lasten lukumäärät vuosittain 1953–1980 välisenä aikana.

Kuvio 1. Mustalaislähetyksen lastenkodeissa hoidettujen lasten lukumäärä vuosina 1953–1980.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Grönfors J. & Viljanen 2009, 9.

¹⁶⁵ Grönfors M. 1981, 39.

¹⁶⁶ Pulma 2006, 167–168.

¹⁶⁷ Tanner & Lind 2009, 209.

¹⁶⁸ Romano Boodos nro. 6-7, 1981.

Tilastoa voidaan pitää vain suuntaa-antavana, koska siitä ei selviä onko kyseessä vuoden ensimmäisenä tai viimeisenä päivänä hoidossa olleet tai kaikki vuoden aikana hoidetut lapset. Lisäksi täytyy muistaa, että Mustalaislähetyksen lastenkotien lisäksi romanilapsia oli sijoitettuna myös muihin lastenkoteihin, sekä sijaisperheisiin.¹⁶⁹ Romanikulttuurissa on myös yleistä, että lapsi on ikään kuin koko suvun kasvatettavana, jolloin hän saattaa viettää pitkiä aikoja sukulaisten luona ja esimerkiksi eron sattuessa tai huoltajan joutuessa vankilaan, on lapset saatettu jättää sukulaisten hoiviin pysyvästi.¹⁷⁰

3.2.2 Toinen totuus romanilastenkodeista

Mutta mistä romanilastenkodeissa loppujen lopuksi oli kyse? Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö Mustalaislähetyksessä lastenkoteja olisi nähty tarpeellisina ja varsin perusteltuna hyväntekeväisyystoimintana. Pastori Armas Viidan kirjoittamassa, vuonna 1967 ilmestyneessä Mustalaislähetyksen historiikissa ”Mustalaisväestön hyväksi”, kerrotaan järjestön lastenkodeista seuraavanlaisesti:

”Lastenkotitoiminta on ollut tarpeen. Heikoissa oloissa olevia mustalaislapsia on paljon. Kun ei ollut mahdollista toimia laajemmassa mittakaavassa kokonaisten perheitten auttamiseksi, oli aloitettava lapsista. Lapset saivat tottua lastenkodeissa säännölliseen elämään kaikkine sen etuineen. Kouluikäiset kävivät koulua. [...] Lapsilla on ollut kodeissa mahdollisuus erilaisiin harrastuksiin. He ovat lukeneet, soittaneet ja laulaneet. [...] Lastenkodeissa on pyritty pitämään lapsista ja nuorista hyvää huolta. Mustalaislähetyksen toimihenkilöt ja luottamusmiehet sekä kuntien ja valtion sosiaaliviranomaiset ovat valvoneet kotien toimintaa. Valtiovallan taholta saatu taloudellinen tuki on osoittanut, että lähetyksen harjoittamaa lastenkotitoimintaa on arvostettu. Lapset ovat viihtyneet hyvin

---

¹⁶⁹ Grönfors J. 2012, 245.

¹⁷⁰ Grönfors J. 2012, 242; Markkanen 2003, 98–99.

lastenkodissa. Tätä todistaa heidän sopeutumisensa kodin elämään ja koulutyöhön.”¹⁷¹

Mustalaislähetykselle ainainen ruuhka ja hoitopaikkojen nopea täyttyminen kertoivat eittämättä siitä, että lastenkodit olivat välttämättömiä. Omasta mielestään järjestö oli saavuttanut romanivanhempien luottamuksen ja kiitollisuuden näiden itsensä luovuttaessa lapsensa lastenkoteihin.¹⁷² Sitä tosiasiaa, että ne romanilapset, jotka joutuivat eroon perheistään ja kasvoivat aikuisuuteen valtaväestön ylläpitämässä lastenkodeissa, jossa he ainakin aineellisesti mitattuna saivat paremmat elinolosuhteet kuin mitä kotona olisivat saaneet, on melko vaikea kieltää.¹⁷³ Mutta paljon on kuitenkin sellaista, josta nykyään ollaan eri mieltä kuin 60 vuotta sitten.

Mustalaislähetyksen lastenkotien aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia on lukuisia. Yhtenä huomionarvoisimmista epäkohdista romanilastenkotien toiminnassa pidetään niiden selvää päämäärää eristää romanilapset omista vanhemmistaan, kasvuympäristöstään, kielestään ja kulttuuristaan.¹⁷⁴ Historiantutkija Panu Pulma on puhunut jopa lapsiin kohdistuneista ihmisoikeusloukkauksista ja sanonut lastenkotien olleen valtiolle ”rasistisen assimilaatiopyrkimyksen työkalu”.¹⁷⁵ Mustalaislähetyksen järjestämä jälkihuolto lastenkodeista pois lähteville nuorille oli usein olematonta, ja vuosia laitoksissa eläneille paluu ”omien pariin” oli monin tavoin vaikeaa.¹⁷⁶ Ristiriidasta valtaväestön kulttuurin mukaisen kasvatuksen ja oman romani-identiteetin välillä ovat kärsineet sadat, elleivät tuhannet romanilastenkodeissa sijoitettuna olleet lapset.¹⁷⁷ Juurettomuus ja ulkopuolisuuden tunne niin valtaväestön keskuudessa kuin omien sukulaistenkin parissa on monen romanin kohdalla saattanut johtaa ylitsepääsemättömiin ongelmiin.¹⁷⁸ Martti Grönfors on tutkimuksessaan nostanut esiin esimerkiksi lastenkodissa kasvaneiden romaninuorten huomattavan edustuksen romanien

---

¹⁷¹ Viita 1967, 171.

¹⁷² Grönfors J. 2012, 241; Hedman 2012, 253.

¹⁷³ Grönfors J. 2012, 247.

¹⁷⁴ Mt., 245-249; Tanner & Lind 2009, 95.

¹⁷⁵ Grönfors J. 2012, 242.

¹⁷⁶ Mt., 247.

¹⁷⁷ Pulma 2009, 28; Grönfors J. 2012, 247–249; Häkkinen & Pulma & Tervonen 2005, 461.

¹⁷⁸ Pulma 2009, 28; Grönfors M. 1981, 40–41.

tekemien rikosten joukossa vuoden 1975 Helsingissä.¹⁷⁹ Laitoksissa kasvamista voidaan monessa mielessä pitää riskinä ihmisen tulevaisuudelle, ja tätä tukee jo aiemmin esitetty Foucault'n teoria, jonka mukaan ”lainrikkoja on instituution tuote”.¹⁸⁰

Janette Grönfors on oman selvityksensä ”Ai tää lapsenkodin lapsi”¹⁸¹ perusteella tehnyt johtopäätöksiä siitä, että yhteiskunnasta jollain tavalla syrjäytyneiden taustalla on useimmiten heikko itsetunto. Tämä voi olla seurausta esimerkiksi huonosta minäkuvasta, hyväksynnän ja tuen puutteesta lapsena, tai turvattomasta ilmapiiristä.¹⁸² Asioista, jotka useille Mustalaisalähetysten lastenkodeissa kasvaneille olivat tuttuja. ”Kova kuri, ankara uskonnollisuus, perustelemattomat sanktiot ja päivittäinen mustalaisten omien vanhempien ja heidän tapojensa vähättely...” kuvataan lastenkodin arkea Tannerin ja Lindin teoksessa. Tämänkaltaisen henkisen väkivallan lisäksi osa Mustalaisalähetysten lastenkodeissa kasvaneista lapsista on joutunut fyysisen ja seksuaalisen väkivallan uhreiksi.¹⁸³ Näiden synkkien asioiden osalta asian selvittäminen on vielä monin paikoin kesken.¹⁸⁴

Tanner ja Lind kuvaavat kirjassaan myös sitä huostaanottojen aiheuttamaa tuskaa, jota monet äidit ovat joutuneet kokemaan menetettyään lapsensa pakon edessä. Heidän mukaansa rikotut äiti-lapsi-suhteet näkyvät jopa kolmansiin ja neljänsiin sukupolviin asti.¹⁸⁵ Jo yhdelle ainoalle ihmiselle tällaiset kokemukset ovat hyvin traumatisoivia. Kun saman kokemuksen kanssa ovat joutuneet elämään sadat romanivanhemmat ja heidän hylätyiksi tulleet lapsensa, voidaan vain miettiä, kuinka syvästi tapahtumat ovat haavoittaneet koko romaniyhteisöä.¹⁸⁶

---

¹⁷⁹ Grönfors M. 1979, 59–64.

¹⁸⁰ Foucault 1980, 413.

¹⁸¹ Grönfors J. & Viljanen 2009.

¹⁸² Grönfors J. 2012, 247.

¹⁸³ Tanner & Lind 2009, 228–230.

¹⁸⁴ Ks. luku 3.5.

¹⁸⁵ Tanner & Lind 2009, 270.

¹⁸⁶ Mt., 210.

3.3 1950- ja 1960-luvun romanipolitiikan toimijat

Ne tapahtumat, jotka lopulta saivat aikaan muutoksen maan virallisessa romanipolitiikassa, saivat alkunsa 1960-luvulta. Tällöin ensimmäistä kertaa vuosikymmeniin Mustalaislähetys ja sen poliittiset liittolaiset saivat vastaansa kunnolla järjestäytyneen vastarinnan. Muuttuneessa ilmapiirissä asioita alettiin nyt tarkastella toisin silmin, vähemmistöjen omasta näkökulmasta. Seuraavassa esittelen niitä tapahtumia ja toimijoita, jotka olivat mukana näissä muutoksissa. On huomioitava, että juuri näiden toimijoiden joukosta suurimmaksi osaksi löytyvät myös ne henkilöt, jotka osallistuivat Mustalaislähetysten lastenkodeista käytyyn kirjoitteluun 1950-, 1960- ja 1970-luvuilla.

Mustalaislähetys oli joutunut - tai saanut - toimia ”mustalaiskysymyksen” ratkaisemiseksi koko olemassaolonsa ajan aina 1960-luvulle asti yksin ja melko vapaasti. Muita toimijoita ei tällä alueella juuri ollut, eikä toisaalta Mustalaislähetysten toimintaa romaneiden hyväksi aina katsottu hyvällä. Epäilyksiä heräsi niin romani- kuin valtaväestönkin keskuudessa, joskin ehkä erisyistä.¹⁸⁷ Vaikuttaa siltä, että niin sanottuun mustalaiskysymykseen oli oltu haluttomia ottamaan kantaa suuntaan tai toiseen. Tosin, oli olemassa myös eräs valtiollinen elin, joka oli yksinomaan perustettu romaniaasioita hoitamaan.

1950-luvun alussa toimineen Mustalan komitean toinen toimeenpantu ehdotus (ensimmäinen oli tietenkin lastenkotien taloudellinen tukeminen) oli Mustalaisasiain neuvottelukunnan perustaminen.¹⁸⁸ Vuonna 1956 sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustetun neuvottelukunnan olemassaolo itsessään oli huomattava parannus entiseen, mutta toisaalta sen jäsenistö muodostui jälleen kerran sellaiseksi, että käytännössä romaneilla itsellään ei ollut vaikutusvaltaa omiin asioihinsa. Neuvottelukunnan ainoa romanijäsen oli maanviljelijä Viljo Mäntyniemi, joka oli 1953 perustetun Romanien Liitto – Romanengo Staggos -yhdistyksen johtohenkilö.¹⁸⁹ Liitto oli romanien yritys järjestää joukkojaan ja saada oma ääni kuuluville valtaväestön täyttämien komiteoiden yli. Ennen

---

¹⁸⁷ Hedman 2012, 250.

¹⁸⁸ Tervonen 2012b, 191.

¹⁸⁹ Friman-Korpela 2012, 211–213.

suurempia saavutuksia sen toiminta kuitenkin loppui sisäisten erimielisyyksien vuoksi.¹⁹⁰

Yhtä kaikki, Suomen romanipolitiikkaa hallitsi sotien jälkeen aina 1960-luvun loppuun saakka Mustalaislähetys, joka ainoana järjestönä oli mukana Mustalaisasiain neuvottelukunnassa, ja joka sen vuoksi käytännössä suunnitteli ja myös toteutti valtion virallista romanipolitiikkaa lastenkotiensa kautta. Neuvottelukunnan työ perustui käytännössä sitä edeltäneen Mustalan komitean politiikalle. Sen pyrkimyksenä oli ”seurata ja valvoa mustalaisväestön sosiaalisten olojen kehitystä ja tehdä siinä tarkoituksessa tarpeellisiksi katsomiaan esityksiä ja antaa lausuntoja asianomaisille viranomaisille”. Artikkelissaan ”Suomen romanipolitiikan kansainväliset yhteydet”¹⁹¹, Sarita Friman-Korpela kirjoittaa neuvottelukunnan toiminnasta ja kuvaa sitä osuvaksi aikalaiskuvaukseksi siitä, minkälaista ajan vähemmistöpolitiikka silloin oli. Neuvottelukunta kyllä totesi romanien vaikeimmiksi ongelmiksi nimenomaan huonon asumistason ja työnsaannin, mutta tärkeimpänä ongelmana se kuitenkin näki kuljeksivan elämäntavan, mikä ei enää silloin edes valtaosan kohdalla pitänyt paikkansa. Kaiken lisäksi tätä kulkemista pidettiin pääasiallisena syynä romanien huonoon tilanteeseen, minkä vuoksi ratkaisuksi ehdotettiin laajempaa kontrollia. Neuvottelukunta nojasi asiassa enimmäkseen lastensuojeluun, mitä kehoitettiin tehostamaan valvontaa nimenomaan romaniperheiden osalta: toimenpiteisiin, eli käytännössä huostaanottoon, oli ryhdyttävä aina, kun lastensuojelulaki sen mahdollisti.¹⁹² Tämä johti joidenkin romaniperheiden kohdalla myös siihen, etteivät he uskaltaneet vaatia itselleen kuuluneita sosiaaliavustuksia, koska pelkäsivät lasten huostaanottoa.¹⁹³

Suomen romanipolitiikan tila pysyi pitkään muuttumattomana, Mustalaislähetysten ja Mustalaisasiain neuvottelukunnan hallinnassa. Tähän kaikkeen tuli kuitenkin jyrkkä muutos, kun Suomen Mustalaisyhdistys – Finlands Zigenarförening perustettiin Helsingissä 1967. Sen tavoitteena oli sääntöjen

---

¹⁹⁰ Tervonen 2012b, 189.

¹⁹¹ Friman-Korpela 2012, 211–235.

¹⁹² Mt., 213–215.

¹⁹³ Tervonen 2012b, 176.

mukaisesti romanien olojen parantaminen perusteellisesti kaikilla osa-alueilla.¹⁹⁴ Se nousi romanien etujärjestöksi Mustalaislähetyksen rinnalle, ja vaikka periaatteessa näillä molemmilla oli pääsääntöisesti samanlaiset tavoitteet, niiden toimintatavat ja tukijat olivat varsin eri linjoilla.

Jo ennen Mustalaisyhdistyksen virallista perustamista sen tulevat toimijat olivat lehtikirjoituksillaan ja järjestämässään keskustelutilaisuuksissa laittaneet Mustalaislähetyksen ja samalla koko Mustalaisasiain neuvottelukunnan ahtaalle. Yhdistys olikin osittain syntynyt juuri edellä mainittuja kohtaan nousseesta arvostelusta. Kaikki oli saanut alkunsa 1960-luvun alussa Suomeenkin rantautuneista kansainvälisistä vaikutteista. YK:n pakolaisvuosi 1960, YK:n ihmisoikeuksien julistus ja muu kansainvälinen keskustelu toivat käyttöön käsitteet ”rotusyrjintä” ja ”apartheid”, ja ne sopivat kiusallisen hyvin kuvaamaan erillisiä, romanilapsille tarkoitettuja lastenkoteja.¹⁹⁵ Toisaalta Neuvottelukunta sen enempää kuin Mustalaislähetyskään eivät taipuneet arvostelusta, vaan etenkin jälkimmäinen pyrki myös julkisuudessa puolustautumaan syytöksiltä. Kriitikot pärjäisivät kuitenkin mediassa paremmin.¹⁹⁶ Lehdistöllä ja nuorilla toimittajilla oli muutenkin vahva rooli keskusteluun osallistumisessa, ja aluksi romaniasiaa käsiteltiin Suomessa erityisesti ruotsinkielisissä lehdissä. Myös Mustalaisyhdistys sai aktivismilleen tukea Ruotsista, josta yhdistyksen järjestämiin keskustelutilaisuuksiin saatiin edustajaksi ruotsalaisen romaniliikkeen voimahahmoja.¹⁹⁷

Vain muutamien vuosien aikana koko romanipolitiikassa tapahtui valtavia muutoksia, kun sitä alettiin tarkastella uudelta näkökulmasta, uusien käsitteiden avulla.¹⁹⁸ Tämän uuden politiikan nostattama kritiikki romanilastenkodeja kohtaan torjuttiin virallisella taholla pitkään. Esimerkiksi Mustalaisasiain neuvottelukunta ei marraskuun lopussa vuonna 1966 antamassaan lausunnossa (joka perustui Mustalaislähetyksen sille antamaan lausuntoon), myöntynyt ruotsalaisen romaniaktivisti Katarina Taikonin lastenkoteja koskevaan

---

¹⁹⁴ Friman-Korpela 2012, 216; Halmetoja & Pulma 2012, 237.

¹⁹⁵ Pulma 2005, 464; Pulma 2006, 180; Halmetoja & Pulma 2012, 236–237.

¹⁹⁶ Friman-Korpela 2012, 216.

¹⁹⁷ Halmetoja & Pulma 2012, 236–237.

¹⁹⁸ Pulma 2006, 177; Pulma 2009, 28.

arvosteluun.¹⁹⁹ Suomen ”virallisen” romanipolitiikan edustajat, Mustalaislähetys ja neuvottelukunta, olivat kuitenkin jo tippuneet kelkasta ilman, että olivat sitä edes itse ymmärtäneet. Lehdistöissä Lähetystä arvosteltiin toistuvasti ja etenkin vuoden 1968 jälkeen Mustalaisyhdistys otti kritiikkinsä pääkohteeksi Mustalaislähetystä ja sen lastenkodit. Erityisesti lastenkotitaustaiset aktivistit alkoivatkin käyttää Mustalaislähetystä pilkkanimeä ”mustalaishävitys”.²⁰⁰

Mustalaisyhdistys ja Mustalaislähetys olivat lyhyessä ajassa ajautuneet törmäyskurssille, ja molemmat arvostelivat toisiaan julkisesti kovin sanoin.²⁰¹ Mustalaisyhdistys oli onnistunut nousemaan vakuuttavaksi toimijaksi Mustalaislähetystä rinnalle ja jopa sen ohi. Yhdistyksen edustajat vaativat Mustalaisasiain neuvottelukuntaa sekä uudistamaan kokoonpanoaan, että politiikkaansa, ja kun neuvottelukunta vastauksessaan edelleen vähätteli romanien ongelmia eikä myöntynyt muutoksiin, oli se tullut tiensä päähän.²⁰² Vuonna 1968 sosiaaliministeri J.E. Partanen yritti vielä järjestää ”rauhanneuvottelun” näiden kahden järjestön välille, mutta niiden kantojen ollessa sen verran kaukana toisistaan, ei ministeri Partanen nähnyt asiassa muuta ratkaisua kuin uudistaa koko Mustalaisasiain neuvottelukunnan jäsenistö. Puheenjohtajaksi nimitettiin Mustalaisyhdistyksessä toiminut Jacob Söderman, jonka lisäksi yhdistys sai myös oman edustajan jäsenistöön. Mustalaislähetystä edustajaksi päästettiin vain lähetysten toiminnanjohtaja Veikko Piirainen.²⁰³

Neuvottelukunnan uusi kokoonpano sai uskomattomalla vauhdilla aikaan joukon merkittäviä reformeja. Vuonna 1970 hallitus antoi esityksen rotusyrjinnän kriminalisoimisesta rikoslaissa, mikä oli ollut Mustalaisyhdistyksen keskeisimpiä tavoitteita. Romanien asunto-olojen parantaminen erityislailla vuonna 1973 oli myös merkittävä, ja erityisesti Helsingissä asuntotilanne parantui huomattavasti entisestä.²⁰⁴ Vain muutamassa vuodessa romanien tilanne kohentui monelta osin, ja nyt romanit pääsivät myös itse ensimmäistä kertaa osallistumaan

---

¹⁹⁹ Pulma 2006, 175, 179.

²⁰⁰ Halmetoja & Pulma 2012, 237.

²⁰¹ Halmetoja & Pulma 2012, 238; Hedman 2012, 251, 253.

²⁰² Pulma 2006, 182–183.

²⁰³ Halmetoja & Pulma 2012, 237–238.

²⁰⁴ Pulma 2006, 183–185.

päätöksentekoon koskien heitä itseään. Vuoden 1972 jälkeen Mustalaisyhdistys ja sen lehti Zirickli alkoivat näyttäytyä entistä vasemmistolaisempana, mikä ehkä oli ajalle tyypillistä, mutta yhtä kaikki Yhdistyksen merkitys romanipolitiikan ajajana väheni. Tämä lisäsi neuvottelukunnan vaikutusvaltaa, joka oli entisestään muuttunut romanivetoisemmaksi. Mustalaislähetys ei enää onnistunut saamaan takaisin johtavaa asemaansa romanipolitiikan päättäjänä, ja pikku hiljaa romanit saivat jalansijaa myös tässä kaikkein vanhimmassa romanijärjestössä.²⁰⁵ Nyt kun romanien yhteiskunnalliset olot olivat parantuneet, nousi romanipolitiikan keskiöön myös romanikulttuurin ja -kielen edistäminen.²⁰⁶ Myös Mustalaislähetyksessä tunnustettiin nyt romanikielen merkitys ja järjestön Kotitiellä-lehden nimi muutettiin uuden romanitaustaisen päätoimittajan Viljo Koiviston myötä Romano Boodokseksi vuonna 1974.²⁰⁷

Yhteiskunnassa tapahtuva vähemmistöpolitiikka on suhteessa yhteiskunnan muihin arvoihin ja arvostuksiin. Täten se, miten etnisiin tai muihin vähemmistöihin suhtaudutaan, vaihtelee ajassa. Näin ”mustalaiskysymyksen” on ajan saatossa muuttanut muotoaan, ja sen ratkaisemiseksi tehdyt toimenpiteet ovat vaihdelleet. Tässä mielessä Kari Virolainen myös muistuttaa vähemmistöpolitiikan olevan yhtä lailla päätöksentekoa kuin ei-päätöksentekoa. 1960-luvun lopulla tapahtuneen muutoksen myötä romanipolitiikkaa tehtiin ensimmäistä kertaa romanien omasta näkökulmasta lähtöisin, ja kun se aiemmin oli nähty esimerkiksi kriminaalihuollollisena asiana, muuttui se nyt oikeudenmukaisuus- ja tasa-arvokysymykseksi.²⁰⁸ Romanipolitiikassa tapahtuneet muutokset kytkeytyivät siihen valtavaan muutokseen, joka muutenkin oli yhteiskunnassa vallallaan 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Tästä näkökulmasta katsottuna Mustalaisyhdistys ja sen ajama politiikka olivat osa koko sitä 1960-lukulaista ilmapiiriä, jossa tasa-arvo- ja oikeudenmukaisuuskysymykset nousivat esille.²⁰⁹

---

²⁰⁵ Friman-Korpela 2012, 217, Halmetoja & Pulma 2012, 238-240.

²⁰⁶ Friman-Korpela 2012, 223.

²⁰⁷ Pulma 2006, 191.

²⁰⁸ Virolainen 1997, 161.

²⁰⁹ Mt., 165-166.

3.4 Romanilastenkotien loppu?

Romanilastenkodit olivat lyhyessä ajassa nousseet koko vähemmistöpoliittisen keskustelun keskiöön, mutta kun romanien asemaa parantaneita lakiuudistuksia saatiin aikaiseksi, jäivät romanilastenkodit jossain mielessä sivullisiksi tästä. Parantuneen asumistilanteen myötä tarve lastenkodeille yleisesti väheni, mikä voidaan havaita luvussa 3.2.1 esittelystä kuviosta, jossa on nähtävissä jyrkkä muutos Lähetyksen lastenkodeissa hoidettujen lasten määrässä. Vuosina 1974 ja 1975 määrät nousivat vielä yli sadan, mutta parin vuoden päästä ne olivat tippuneet jo kuuteenkymmeneen.²¹⁰ Vaikka alkujaan juuri Mustalaislähetyksen erilliset lastenkodit olivat saaneet julkisuudessa paljon huomiota, kesti vielä pitkään, ennen kuin niiden toiminnassa tapahtui muutoksia. Arvioiden mukaan niiden toiminta vielä 1970-luvullakin oli rasistista ja assimiloivaa.

Aina vuoteen 1977 asti Mustalaislähetyksellä oli toiminnassa kolme lastenkotia ja yksi nuorisokoti. Viimeisenä, vuonna 1963 avattu Tiukulan lastenkoti lakkautettiin vuonna 1977, ja osa siellä olleista lapsista siirrettiin Päiväkumpuun.²¹¹ 1980-luvulla lastenkotien lapset alkoivat saada romanien itsensä vetämää romanikielen ja – kulttuurin opetusta. Vuonna 1984 Mustalaislähetykselle sai työvoimahallinnon rahoittaman lähikasvattajakoulutuksen kautta romanitaustaisia työntekijöitä lastenkoteihinsa ja ensimmäinen romanitaustainen henkilö lastenkodin johtajaksi valittiin vuonna 1986.²¹² Vuonna 2009 valmistuneen selvityksensä perusteella Grönfors toteaa, että Mustalaislähetyksen lastenkodeissa romanitaustaa ei 1960–1980-luvuilla lastenkodeissa huomioitu muuten kuin romanikielen opetuksella.²¹³ Lisäksi hän huomioi, että vielä 1990-luvulla Päiväkummun lastenkodin ohjesäännössä ei mainittu lapsen kulttuurista taustaa erikseen huomioon otettavana asiana, eikä sitä, että hoitajien tulisi sitä erikseen huomioida.²¹⁴

---

²¹⁰ Romano Boodos nro. 6-7, 1981.

²¹¹ Grönfors J. 2012, 241–242.

²¹² Hedman 2012, 254.

²¹³ Grönfors & Viljanen 2009, 49.

²¹⁴ Mt., 29.

Nykyinen tilanne on tältä osin muuttunut parempaan suuntaan, sillä lastenkodeissa on romanitietoutteen perehdytettyjä työntekijöitä, sekä koulutettuja romanitaustaisia työntekijöitä.²¹⁵ Grönfors kuitenkin muistuttaa, että etenkin vaativassa lastenkotityössä työskentelevältä työntekijältä on vaadittava muutakin, kuin oikeanlainen etninen tausta ja vaatetus.²¹⁶ Päiväkumpu oli Mustalaislähetyksen toinen, vuonna 1958 perustettu lastenkoti, ja se on edelleen toiminnassa. Kyseinen lastenkoti on nykyisen Romano Mission (entinen Mustalaislähetys) ainoa toiminnassa oleva lastenkoti. Lisäksi järjestöllä on pienryhmäkoti entisessä Kotimäen lastenkodin tiloissa. Nykyään lastensuojelutoiminta on vain pieni osa järjestön koko toimintaa, ja sitä toteutetaan tiiviissä yhteistyössä lapsen lähiomaisten kanssa.²¹⁷

Tietyllä tapaa kysymys siitä, milloin romanilastenkotien rassistiseksi katsottu toiminta loppui, jää ilman vastausta. Kritiikki niitä kohtaan oli 1960–1970-lukujen vaihteessa ollut musertavaa, ja Lähetyksellä oli vaikeuksia esittää päteviä vastauksia syytöksiin. Kuitenkin näyttää siltä, että romanipolitiikan siirtyessä järjestötasolta valtiollisten elinten johdettavaksi, myös kysymys romanilastenkodeista jäi auki. Tähän viittaa mielestäni myös aineistossa myöhemmin esille tuleva tosiasia, ettei Mustalaislähetys missään vaiheessa julkisesti myöntänyt toimineensa lastenkotitoiminnassa väärin, mikä käytännössä on voinut tarkoittaa sitä, että toimintaa on ainakin jossain mielessä jatkettu entiseen malliin. Martti Grönfors on vuonna 1981 ilmestyneessä tutkimuksessaan nostanut esille Mustalaislähetyksen edelleen jatkuvaa ”mustalaisten kulttuurille vihamielistä ja halveksivaa linjaa” ja esimerkein korostanut, että ”mustalaiset yleisesti vihaavat järjestöä”.²¹⁸ Vaikka järjestö 1980-luvulla muuttuikin romanien itsensä hallinnoimaksi järjestöksi, menneisyyden tapahtumat ovat jättäneet jälkeensä tietynlaisen jännitteen romaniyhteisön ja nykyisen Romano Mission välille.²¹⁹ Tätä on lisännyt vielä 2000-luvulla julkisuudessa esiin nousseet asiat.

---

²¹⁵ Grönfors & Viljanen 2009, 49.

²¹⁶ Grönfors J. 2012, 247.

²¹⁷ Grönfors J. 2012, 242.

²¹⁸ Grönfors M. 1981, 38–39.

²¹⁹ Tanner & Lind 2009, 233; Grönfors J. 2012, 245.

3.5 Lastenkotitoiminnassa aihetta selvitykseen

Niin romani- kuin tavallisissakin lastenkodeissa olleiden lasten kohtalot ovat viime vuosina puhuttaneet entistä enemmän.²²⁰ Mediassa on tullut esiin julmia kokemuksia henkisestä ja fyysisestä väkivallasta, hyväksikäytöstä, vankilamaisista elinoloista ja kohtuuttomista rangaistuskeinoista.²²¹ Minkäänlaista kattavaa tutkimusta ei ole tehty Mustalaislähetysten lastenkodeissa olleiden lasten kokemuksista, joten tarkkaa tietoa tapahtumista on mahdotonta esittää, etenkin kun kohtaloita on monia erilaisia. Tannerin ja Lindin yhteisteoksessa viitataan kulttuuripersoonaa Rainer Frimanin antamiin tietoihin, jonka mukaan Päiväkummun lastenkodissa on tapahtunut seksuaalista hyväksikäyttöä ja muuta väkivaltaa, jota on oikeusteitse yritetty Mustalaislähetysten kanssa selvittää. Tapahtumat olivat kuitenkin jo ehtineet vanhentua, eikä Lähetys halunnut sen tarkemmin alkaa niitä itse käymään läpi. Myöhemminkin on kyseenalaistettu Mustalaislähetysten hengelliselle perinnölle perustetun Romano Mission haluttomuutta selvittää järjestömenneisyyttään. Vaikka suoranaisesti Romano Missiolla ei asian kanssa mitään tekemistä olekaan, olisi monen mielestä avoimuus asian suhteen parempi toimintatapa kuin nykyinen vaikeneminen.²²²

Samana vuonna Tannerin ja Lindin teoksen kanssa ilmestyi Janette Grönforsin ja Anna Maria Viljasen tekemä selvitys, jonka johdantotekstissä Romano Mission hallituksen puheenjohtaja, kansanedustaja Leena Rauhala ja Romano Mission toiminnanjohtaja Tuula Åkerlund kirjoittavat:

”Kokemusten esille tuominen on erittäin tärkeä ihmisen oman elämän jäsentämisessä ja merkityksien löytämisessä. On hyvä, että myös kipeistä asioista voidaan avoimesti puhua. Tämän selvitystyön/tutkimuksen aineistosta johtopäätösten tekeminen edellyttää suomalaisen yhteiskuntakehityksen ja lastensuojelutyön historian sekä lainsäädännön syvempää käsittelyä...[...]. Entisaikojen lastensuojelutyö ei ollut

---

²²⁰ Grönfors J. 2012, 245.

²²¹ <http://www.hs.fi/sunnuntai/a1382760836158> 27.10.2013;
http://ohjelmat.yle.fi/dokumenttiprojekti/varastettu_lapsuus 3.2.2014.

²²² Tanner & Lind 2009, 229–233.

lainsäädännöllisesti niin hyvin turvattu kuin se tänä päivänä on. Vuosikymmenten ajan suomalainen lastensuojelutyö pohjautui lähinnä sijoitettujen lasten perustarpeista huolehtimiseen. [...] Romano Missio ry näkee tärkeänä saada osallistua ko. selvitykseen ja sen kautta romaniväestön keskuudessa ja julkisuudessa käytyyn arvokeskusteluun.”²²³

Vaikka kommentista voidaan tulkita, että myös Romano Missiolla löytyy ymmärrystä aiheen selvittämiseksi, haluavat he toisaalta painottaa sitä, että järjestön lastenkodeissa on toimittu ajan hengen mukaisesti. Lisäksi moni mahdollisesti toivoisi järjestöltä vielä selkeämpää kannanottoa kuin selvityksen alkuvuilla lausutut sanat. Etenkin, kun itse selvityksessä ei niinkään ollut kyse romanilastenkodeissa tapahtuneista, vaan sen jälkeisistä asioista.

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisen Romaniasiain neuvottelukunnan silloinen puheenjohtaja, ministeri Pekka Haavisto nosti eräässä lehtihaastattelussa vuonna 2013 esiin nimenomaisesti romanilapsille tarkoitettujen lastenkotien olosuhteiden selvittämisen.

”1950-luvun romanilastenkodeissa asuneilla on korkeat itsemurhatilastot. Olen odottanut, milloin asian selvittäminen lähtee Suomessa liikkeelle. Olen kuullut vanhemmilta romaneilta järkyttäviä tilityksiä siitä, mitä lastenkodeissa on tapahtunut. Nyt pitäisi koota ja käydä läpi tiedot kyseiseltä ajalta.”²²⁴

Muitakin viitteitä siitä, että monet romanilastenkodeissa asuneet olisivat päättäneet itse elämänsä, löytyy.²²⁵ Muun muassa edellä mainittu Friman on julkisuudessa kertonut Päiväkummun lastenkotilasten itsemurhista. Hänen mukaansa 1970-luvun alussa tapahtuneen ”itsemurha-aallon” myötä noin 12–20

---

²²³ Grönfors & Viljanen 2009, 4–5.

²²⁴ <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/436722/Suomalaisten+lastenkotien+menneisyys+tutkitaan> 3.2.2014.

²²⁵ Enroth 2011, 26.

Mustalaislähetyksen lastenkodeissa kasvanutta romaninuorta teki itsemurhan.²²⁶ Erään selvityksen mukaan kuitenkin useat romanilastenkodeissa kasvaneet lapset olivat jälkikäteen tyytyväisiä lapsuuteensa lastenkodissa ja jopa vakuuttuneita siitä, että ainoastaan lastenkodissa asuminen on mahdollistanut heille koulunkäynnin ja ”erilaisten elämässä tarvittavien valmiuksien saavuttamisen”.²²⁷ Kuten todettua, kohtaloita ja kokemuksia on monia erilaisia, ja on syytä tähdentää, että hyvät kokemukset eivät vähennä huonon kohtelun selvittämisen merkitystä muiden kohdalla.

Kesäkuussa 2013 Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi selvitystyön suunnitelman ”Epäkohdat ja kaltoinkohtelu lastensuojelun sijaishuollossa 1930- ja 80-lukujen välisellä ajanjaksolla”²²⁸. Tarkoituksena on käynnistää ”selvitystyö, joka koskee huostaan otettuina olleiden lasten kokemuksia epäkohdista, kaltoinkohtelusta ja väkivallasta sijaishuollossa.”²²⁹ Useissa länsimaissa kyseisen tyyppisiä selvityksiä on jo tehty, ja selvitystyön taustalla onkin epäily siitä, että myös Suomessa sijaishuollossa olleet lapset ovat joutuneet kärsimään epäoikeudenmukaisesta kohtelusta.²³⁰ Suunnitelman tehnyt työryhmä on korostanut, että erityisesti tulisi selvittää romanilasten asema sijaishuollossa. Perusteluna esitetään romanilasten suhteellisen suurta huostaanottomäärää, sekä sitä, ettei heidän asemastaan sijaishuollossa ole juurikaan saatavilla tietoja. Huostaan otettujen romanilasten taustalta kuitenkin löytyy viitteitä niin epäkohdista, kaltoinkohtelusta kuin väkivallastakin.²³¹ Lisäksi mainitaan, että erityisesti vähemmistöjen kohdalla on syytä epäillä, että kaltoinkohtelu olisi jossain mielessä ollut systemaattista.²³² Selvitystyön aloittaminen tarkoittanee sitä, että myös valtiollisella taholla on viimein päätetty puuttua romanilastenkotien menneisyyden selvittämiseen.

Vaikka vielä ei ole olemassa kattavaa tutkimustietoa Mustalaislähetyksen lastenkotien toiminnasta ja siellä kasvaneiden lasten kokemuksista, ollaan

---

²²⁶ Tanner & Lind 2009, 229.

²²⁷ Grönfors J. 2012, 247.

²²⁸ STM 2013.

²²⁹ STM 2013, 3.

²³⁰ Grönfors J. 2012, 245; STM 2013, 3.

²³¹ STM 2013, 9.

²³² STM 2013, 3.

nykyaikana kuitenkin suhteellisen yksimielisiä siitä, että romanilastenkodit olivat osa mustalaisiin kohdistuvaa rotupolitiikkaa. Koska romanien itsensä tekemä historiantutkimus tai laajemminkin mielessä menneisyyden tarkastelu on aivan viime vuosiin asti ollut hyvin vähäistä, on ymmärrettävää, että vaikeaa lastenkotiasiaa ei ole sen enempää haluttu tuoda esille. Lastenkodeissa kasvaneiden romanilasten osuus koko romaniyhteisöstä on kuitenkin verrattain niin iso, että sen vaikutukset niin yksilö- kuin ryhmätasolla ovat valtavat ja valitettavasti sitä voidaan pitää merkittävänä osana Suomen romanien historiaa.

Romanilastenkodit ovat historian unohduksiin jäänyt esimerkki siitä, minkälaista Suomen vähemmistöihin kohdistuva politiikka saattoi pahimmillaan olla – vielä toisessa maailmansodassa tapahtuneiden kauheuksien jälkeenkin. Henkinen muutos vähemmistöpolitiikassa tapahtui vasta 1960-luvun lopulla, jolloin kansainvälisten vaikutteiden myötä Suomessakin monet vasta ensimmäistä kertaa ymmärsivät sellaisten käsitteiden kuin rasismi tai rotusorto, merkityksen. Monen oli varmasti vaikea uskoa, että vähemmistöihin kohdistuneet toimenpiteet todella olivat rassistista politiikkaa, ja lehdistössäkin asiaa yritettiin lukijoille selventää.²³³ Yhtä kaikki, kun keskustelu oli lähtenyt liikkeelle, ei sitä enää voinut pysäyttääkään. Aika oli kypsä ja olosuhteet suotuisat, kun romanien etuoikeuksia puolustanut Mustalaisyhdistys otti arvostelun kohteeksi romanilapsille tarkoitettujen lastenkodit. Yli kuusi vuosikymmentä toiminut hengellinen lähetysjärjestö Mustalaislähetys ei vakuuttavasti pystynyt puolustamaan lastenkotejaan, mutta samalla kun monilla uudistuksilla keskityttiin parantamaan romanien sosiaalista tilannetta, jäi lastenkotien osalta tilanne vielä kesken. Niiden olemassaolo on jälkikäteen herättänyt keskustelua, eikä vähiten sen vuoksi, että niin paljon on vielä selvittämättä.

---

²³³ Karjalan Aamu nro.9, 1963; Keskipohjanmaa 10.5.1964; Kainuun Sanomat 22.8.1965.

4 AINEISTON ANALYYSI

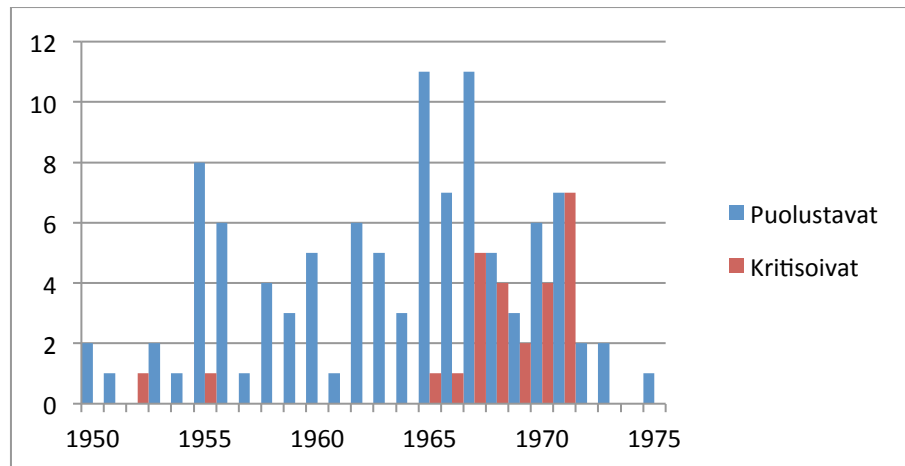
Seuraavassa luvussa esittelen tämän pro gradu-tutkielman keskeisimmän tuloksen: aineiston analyysin. Analyysissäni tarkastellaan ja eritellään artikkelien sisältöjä eli tekstiä. Tarkempaan analyysiin valitsin 60 artikkelia yhteensä 128 artikkelista. Analyysiin valitut artikkelit olen valinnut monen luennan jälkeen. Niiden teksteissä esiintyy monentyypisiä diskursseja, jotka luovat erilaisia representaatioita romanilastenkodeista.

Aineiston tarkastelussa olen käyttänyt apunani luvussa 2.4 esittelemiäni kysymyksiä. Alun perin etsin aineistosta kaikenlaisia erilaisia diskursseja, joilla romanilastenkodeista on puhuttu eli tässä tapauksessa kirjoitettu. Aineiston myötä tuli selväksi, että aluksi oli osuvampaa jakaa siinä esiintyneet diskurssit romanilastenkoteja puolustaviin ja niitä kritisoiviin artikkeleihin. Tällä viittaan siihen, onko kyseinen artikkeli siinä esiintyvien diskurssien mukaisesti luokiteltavissa romanilastenkotien puolesta vai vastaan olevaksi ”puheenvuoroksi”. Vain yksi artikkeli oli luokiteltavissa kannaltaan neutraaliksi. Tässä luokittelussa olen tietenkin pyrkinyt tietoisesti etsimään eroja erilaisten diskurssien välillä, jolloin hyvin pienetkin tekijät voivat olla jaottelun taustalla. Alkuperäisessä aineistossa oli niin sanotusti lastenkoteja puolustavia kirjoituksia huomattavasti enemmän (n=103) kuin kritisoivia kirjoituksia (n=26). Lisäksi puolustavien artikkeleiden joukossa esiintyi erilaisia diskursseja enemmän kuin kritisoivien artikkeleiden joukossa.²³⁴ Romanilastenkoteja puolustavissa artikkeleissa niistä kirjoitettiin siis paljon laajemmin, kun taas kritisoivissa artikkeleissa puheenvuorot vetosivat pitkälti samoihin perusteisiin. Tämä johtunee myös jälkimmäisten vähäisemmästä määrästä.

Oheisessa kuviossa olen eritellyt romanilastenkoteja puolustavien ja kritisoivien artikkeleiden lukumääriä vuosien 1950–1975 välillä. Kuvioista on selkeästi huomattavissa jälkimmäisten vähäisempi määrä, ja myös niiden tiiviimpi esiintymisaikaväli.

---

²³⁴ *Huom.* Taulukot eri puolustavien ja kritisoivien diskurssien esiintyvyydestä ovat tutkielman liitteenä (liite 1).

Kuvio 2. Romanilastenkodeja puolustavien ja kritisoivien artikkeleiden lukumäärät vuosien 1950–1975 välillä.

Seuraavassa esittelen artikkeleista löytämiäni diskursseja osin temaattisesti, osin kronologisesti järjestettynä. Pääosin tietyt diskurssit ajoittuivat tietyille kausille, mutta joidenkin esiintyvyys oli kuitenkin laajempi kuin toisten, jolloin niitä käytettiin lomittain. Osassa artikkeleista oli havaittavissa useita eri diskursseja, osin myös toisten diskurssien kanssa päällekkäin. Näin ollen osa aineiston teksteistä esiintyy useassa eri kohdassa. Keskityn kuitenkin ensisijaisesti esittelemään diskursseja niiden omassa kokonaisuudessa. Tutkimani ajanjakso 1950–1975 on jaettu kahteen osaan, vuosiin 1950–1966, sekä 1967–1975. Tämä jaottelu perustuu romanilastenkotidiskursseissa tapahtuvaan muutokseen, joka ilmeni sekä puolustavissa, että kritisoivissa diskursseissa.

4.1 Mustalaislähetyksen hallinta

Aineistoni ensimmäiset artikkelit ovat vuodelta 1950. Mustalaislähetyksen ensimmäinen lastenkoti tosin valmistui vasta 1953, mutta jo sitä ennen oli aihetta käsitelty lehdistössä. Lähetyksen toinen lastenkoti avattiin vuonna 1958 ja vuonna 1960 avattiin järjestön ensimmäinen nuorisokoti. Kolmas lastenkoti avattiin 1963. Aina 1960-luvun puoliväliin saakka Mustalaislähetyksen toimi kannattajineen ”mustalaiskysymyksen” hyväksi lähes yksinvaltaisesti. Kuten luvussa 3.3 kirjoitin, oli Suomen romanipolitiikan hoitaminen tänä aikana pitkälti Mustalaislähetyksen ja sen lastenkotien varassa. Tämä on havaittavissa myös

aineiston artikkeleista, joita pääosin hallitsee yksi ja sama ryhmittymä: Mustalaislähetys. Pääasiassa sen sanomaa järjestön toiminnasta ja lastenkodeista levittivät sen oma lehti, muut uskonnolliset lehdet, sekä useat maakuntalehdet, jotka kirjoittivat artikkeleitaan Lähetyksen matkasihteerien pitämistä tilaisuuksista. Ne muutamat kriittiset kirjoitukset, joita aineistossa ennen 1960-luvun puoliväliä esiintyi, jäivät yksittäisiksi, eikä niitä vaivauduttu sen enempää kommentoimaan. Aikavälillä 1950–1966 ilmestyneet artikkelit ovat pääosin Mustalaislähetysten ajaman romanipolitiikan kannan mukaisia kirjoituksia, joissa romanilastenkotien olemassaoloa pidettiin tarpeellisena ja välttämättömänä niin yhteiskunnan kuin romanien itsensäkin kannalta.

Tässä kohtaa esittelen niitä diskursseja, jotka olivat tyypillisiä kyseiselle aikavälille. Monet diskurssit olivat esillä myöhemminkin, mutta olen jaotellut esityksen siten, että ne diskurssit, jotka varsinaisesti vasta syntyvät reaktion kriittisiin kirjoituksiin, esitellään luvussa 4.5, ja ne jotka ovat syntyneet jo aiemmin, esitellään nyt.

4.1.1 Määrällinen diskurssi

Määrälliseksi diskurssiksi nimeämäni diskurssi lukeutuu romanilastenkoteja puolustaviin diskursseihin. Määrälliseksi diskurssiksi olen luokitellut sellaiset tekstit, joissa romanilastenkotien olemassaoloa ja tarvetta perustellaan lukuihin ja määriin perustuvilla argumenteilla. Tämä diskurssi esiintyi aineistossa vahvana alusta asti, ja vaikka se osin jäi taka-alalle myöhemmin – uusien diskurssien vallatessa alaa – sitä käytettiin kirjoituksissa loppuun asti.

”Samoin olisi hoitoa vaille olevat mustalaislapset saatava sijoitetuksi lastenkoteihin ja sitä tietä ammattioppilaitoksiin. Aivan ensi sijassa olisi kuitenkin perustettava lastenkoti, johon aluksi voitaisiin ottaa noin 50 kaikkein sääliävimmissä asemassa olevaa lasta.”²³⁵

---

²³⁵ Vaeltajakansa nro.3-4, 1950.

”Meillä on arviolta 4 000 romaaniheimon jäsentä, mutta heille ei yhtään lastenkotia – työsiirtolasta puhumattakaan.”²³⁶

”Mustalaisia tai romaaneja on Suomessa vain 4 000, näistä 1 052 yhteiskunnallisen huollon tarpeessa olevaa lasta.”²³⁷

”Romaanejahan on meillä n. 4 000, joten tarvitsisimme lastenkoteja yhä lisää.”²³⁸

Useissa teksteissä romanilasten kokonaismäärä esitetään yhteneväisenä sen määrän kanssa, joka tarvitsee yhteiskunnallista huoltoa. Tosiasia oli, että moni lapsi tai perhe tarvitsikin apua, mutta se, että avuksi tarjottiin nimenomaan lastenkoteja, oli poliittinen valinta. Lukijalle kuitenkin syntyy käsitys siitä, että 1 000 lasta on nimenomaisesti ilman lastenkotipaikkaa. Tässä mielessä ajatus romanilastencodeista näyttäytyy välttämättömänä vaihtoehtona. Se mikä jää kokonaan kyseenalaistamatta on, ovatko lastenkodit ratkaisu tähän huollon ja avun tarpeeseen. Tässä diskurssissa määrällisyys esiintyy kuitenkin myös puheena lastenkotien ruuhkaisuudesta ja täynnä olemisesta. Mustalaislähetyksen mukaan lastenkotipaikoista oli enemmän kysyntää kuin tarjontaa, mikä varmasti piti paikkansa. Asian esille tuomisella luodaan mielikuva siitä, että lastenkodit todella olivat ratkaisu romanien huolto-ongelmiin. Lisäksi syntyy myös käsitys siitä, että niiden toiminta on onnistunutta, kun tulijoita edelleen riittää.

”Mustalaislähetyksen ry:n toimiston pöydällä on useita kirjeitä, joissa pyydetään jollekin romanipienokaiselle sijaa tänä keväänä avattavassa lastenkodissa. Erityistä huomiota niiden joukossa herättävät vankilaviranomaisten tiedustelut, joissa vapautuvien mustalaisnaisten usein vankilan suojissa oleville pienokaisille toivotaan sijaa uudessa kodissa. [...]Piakkoin avattava lastenkoti, joka voi ottaa vastaan parisenkymmentä romanilasta, on vasta alku siihen kokonaisuohjelmaan, joka on hahmottumassa.[...] Lapset otetaan tänne huoltolautakuntien välityksellä.

---

²³⁶ Huoltaja 1.9.1951.

²³⁷ Karjalainen 23.1.1953.

²³⁸ Sana 1954/1955.

Täten he saavat kunnilta huoltomaksunsa ja täten myös kipeimmässä tarpeessa olevat tulevat huomioiduksi, vaikka näistäkin moni jää sivuun – olihan maassamme v. 1951 kortiston mukaan 1 052 romanilasta.”²³⁹

”Lastenkodillekin ennustettiin romanien arvioitten mukaan pikaista loppua ja tyhjiä huoneita. Tosiasiana kuitenkin on ja pysyy, että siellä tällä haavaa kasvatetaan noin kolmeakymmentä mustalaispienokaista...”²⁴⁰

”Jo kevättalvella 1953 jouduttiin ottamaan ensimmäiset lapset, vaikka työt olivatkin kesken. Yhä uusia lapsia saapui, aivan pieniäkin, vaikka kotia ei oltu tarkoitettu alle 2-vuotisille. Saman vuoden joulukuun mennessä oli koti täynnä.”²⁴¹

”Tulijoita on jatkuvasti enemmän kuin voimme ottaa vastaan, molemmat lastenkotimme ovat olleet ylikuormitettuja.”²⁴²

Myös tarvetta uusille lastenkodeille perustellaan sillä, että edelliset ovat jo täynnä. Lastenkotipaikkojen suuri kysyntä oli omiaan vahvistamaan mielikuvia lastenkotien välttämättömyydestä. Koska romanien kohdalla asuntotilanne oli kuitenkin todella huono, ei ollut ihme, että lastenkotipaikoille riitti ottajia. Tässä mielessä syntynyt tilanne saattoi antaa asian ratkaisusta onnistuneesti väärän mielikuvan.

”Lastenkotiemme viime vuotisesta toiminnasta voin tässä yhteydessä sanoa, että se on kaikissa suhteissa ollut menestyksellistä. Lapsia on kaikki kolme taloa olleet aivan täynnä. [...] Uuden lastenkodin perustaminen alkaa ’kummitella’ mielissämme.”²⁴³

---

²³⁹ Sana 29.1.1953.

²⁴⁰ Suomen Invalidi nro.2, 1955.

²⁴¹ Kotitiellä nro. 1-2, 1956.

²⁴² Kotimaa 8.3.1963.

²⁴³ Kotitiellä nro.1, 1960.

1960-luvulla alkoi lehdissä esiintyä tarkkoja lukuja romanilastenkodeissa hoidetuista lapsista, millä mahdollisesti haluttiin tuoda esille Mustalaislähetyskeskuksen tekemää konkreettista työtä romaneiden hyväksi.

”M-lähetys r.y:llä on seuraavat kasvatustoimintaa hoitavat laitokset: 1. Kotimäen lastenkoti, hoitopaikkoja leikki- ja kouluikäisille 25 ja pikkulapsille 22, yhteensä 47. 2. Päiväkumpu, hoitopaikkoja 25 sekä 3. Nuorisokoti, jossa hoitopaikkoja on ollut 18. Kuntien lastenhuoltolautakunnat ovat entistä huolellisemmin alkaneet tarkkailla myöskin mustalaisten lastenkasvatusta ja siksi on hoitopaikoista suurempi kysyntä kuin minkä kodit pystyvät vastaanottamaan.”²⁴⁴

”Omalla työsarallaan on Mustalaislähetys voinut auttaa orpoja ja huoltajaa vaille jääneitä lapsia. Kolme lastenkotia ja yksi nuorisokoti on 12 viimeisen toimintavuoden aikana tarjonnut hoitoa lähes 250:lle lapselle. Lapsia on nyt 110. Lasten lukumäärää on pidettävä suurena. Se on lähes 10% kaikista romanilapsista.”²⁴⁵

”Yhdistyksen lastensuojelutyö on kasvanut huomattaviin mittoihin. Neljässä lastenkodissa hoidettavana olevat mustalaislapset merkitsevät jo määrällisestikin (n.110 lasta) melkoista panosta.”²⁴⁶

Vuoden 1967 jälkeen, kun kriittisyys lastenkoteja kohtaan lisääntyi, samoja argumentteja toistettiin edelleen lastenkotien olemassaolon puolustamiseksi.

”Useimman asiantuntemattoman kysymys on asetettu seuraavaksi: Miksi lähetyskeskuksen omistamissa lastenkodeissa ei ole valkolaislapsia? Vastaus tähän kysymykseen on monisyinen ja -selitteinen, mutta pääviivoiltaan se koostuu seuraavista tekijöistä: 1) vuoden 1952 tilaston mukaan oli yli 1 000 mustalaislasta huollon tarpeessa, joista vain 10 % oli sijoitettu lastenkoteihin, joten lastenkotien perustaminen mustalaislapsille oli

---

²⁴⁴ Karjalan Aamu nro.9, 1963.

²⁴⁵ Kotitiellä nro.1, 1965.

²⁴⁶ Kotimaa 22.11.1966.

välttämätöntä, koska he eivät mahtuneet muihin lastenkoteihin, jolloin saatiin aikaan suurin mahdollinen hyöty juuri mustalaislapsille.”²⁴⁷

”Mustalaislähetyksen lastenkodeissa on jatkuvasti yli 100 lasta hoidossa. Heille pyritään antamaan hyvä ja asianmukainen huolenpito. Kuluneena talvena on ollut hoitopaikoista harvinaisen paljon kysyntää. Kodit ovat aivan täynnä. Ylimääräisiäkin lapsia on jouduttu säärittävissä tapauksissa ottamaan.”²⁴⁸

Aineiston artikkeleissa fraasit neljästä lastenkodista, yli 100 hoidettavasta lapsesta ja täynnä olevista lastenkodeista toistuivat melkein aina, kun lastenkodeista kirjoitettiin. Selkeiden lukujen käyttämisessä on etuna se, että ne jäävät helpommin lukijoiden mieliin, ja ylipäättään kvantifointi tuo tekstiin vakuuttavuutta, koska se saa asiat näyttäytymään ”kovana faktana”, pikemmin kuin mielipideasiana. Kun puhutaan tuhannesta huollon tarpeessa olevasta lapsesta, asia konkretisoidaan ja yksinkertaistetaan. Tämä ”tuhannen lapsen ongelma” näyttäytyy lastenkotilasten suhteen oudossa valossa, sillä myöhemminkin Mustalaislähetyksellä oli usein tapana puhua hoidokeistaan ensisijaisesti orpoina, mitä tietenkään kaikki 1 000 lasta, eivätkä edes ne 100 lastenkodeissa jo ollutta, olleet.

4.1.2 Kasvatusdiskurssi

Kasvatusdiskurssissa romanilastenkoteja on puolustettu argumentein, joissa niiden kasvatuksellisuus nähdään niiden olemassaolon merkittävimpänä funktiona ja lähtökohtana. Romanian kohdalla kasvattamisella haluttiin puuttua erityisesti heidän omaan kulttuuriinsa. Kasvatus nähtiin pikemminkin romanilasten uudelleenkasvattamisena; päämääränä oli estää romanien omien kulttuuristen tapojen siirtyminen sukupolvelta toiselle. Erityisesti kululla olo, eli kiertäminen, haluttiin lopettaa, vaikka tosiasiaa 90 prosentilla romaneista oli pysyvä

---

²⁴⁷ Anna nro.30, 1968.

²⁴⁸ Kotitiellä nro.1, 1970.

asuinkunta.²⁴⁹ Kasvatusdiskurssin näen yhtenä keskeisimmistä perusteista, joita romanilastenkotien puolesta puhuttaessa käytettiin. Se kytkeytyikin niihin eri komiteoissa jo vuosisadan vaihteessa käytyihin keskusteluihin, joissa romanilasten kasvattaminen pois heimon tavoista oli keskeinen tavoite ”mustalaiskysymyksen” ratkaisemisessa.²⁵⁰ Jo 1980-luvulla Martti Grönfors kirjoitti tutkimuksessaan tämän ”uudelleenkasvattamisen” olleen selkeästi osa Mustalaisalähetysten strategiaa.²⁵¹ Myös Kari Virolainen on nostanut esille jo Mustalan komiteassa määritellyn kasvatustehtävän, jonka mukaisesti romaneista tuli kasvattaa ”yhteiskuntakelpoisia kansalaisia”. Tämä tarkoitti hänen mukaansa nimenomaisesti ”suomalaisten perinteiden, suomalaisten tapojen ja suomen kielen täydellistä omaksumista”.²⁵²

Artikkeleissa tärkeäksi fraasiksi muodostui lasten ja koko romaniheimon tulevaisuudesta puhuminen. Lapsissa nähtiin mahdollisuus koko ”heimon” parantamiseen. Alussa tosin oli havaittavissa epäuskoa myös sitä kohtaan, josko edes kunnollisesta kasvatuksesta olisi romanilapsille mitään hyötyä.

”Lastenkodit ja opisto avaavat varmasti uusia ovia mustalaisillekin. Niihin pääsevät lapset saavat toivottavasti perusteellisen avun elämäänsä varten. Norjassahan ei ole enää mitään mustalaiskysymystä, ja siellä on käytetty näitä muotoja.”²⁵³

”Viime jouluna vihittiin käyttöön lastenkoti mustalaispienokaisia varten. Sen on perustanut ja sitä ylläpitää valtion avustuksella Mustalaisalähetys ry. [...] Näistä siisteihin oloihin totutettavista mustalaisalapsukaisista saattaa hyvinkin muodostua muuttunut mustalaispolvi, joskaan takeita tästä arviosta ei ole olemassa.”²⁵⁴

---

²⁴⁹ Friman-Korpela 2012, 214.

²⁵⁰ Ks. luku 3.2.

²⁵¹ Grönfors M. 1981, 38–41.

²⁵² Virolainen 1997, 163.

²⁵³ Sana 1954/1955.

²⁵⁴ Suomen Invalidi nro.2, 1955.

”Tämän [koulussa käynnin] he tekevät hankkiakseen elämäänsä niitä arvoja ja tietoja, jotka takaavat heille paikan vaaleampien veljiensä ja sisariensa rinnalla.”²⁵⁵

”Lastenkotityössään lähetyksemme lähtee siitä tosiasiaista, että orvoille ja hoitoa tarvitseville romanilapsille on valmistettava heidän luonnettaan ja taipumuksiaan vastaava kasvuympäristö. Toisaalta myös tiedämme, että romaniheimon vetäminen pois maantieltä ja joutilaisuudesta hyödylliseen työhön ja säännölliseen elämään on tapahduttava kasvattamalla heimolle uusi sukupolvi.”²⁵⁶

”Toivomme kuitenkin ja olemme vakuuttuneita siitä, että ainakin osa tässä kodissa asuneista romaniheimon nuorista saa sellaisia vaikutteita elämäänsä, että se auttaa heitä selviytymään paremmin kuin heidän vanhempansa.”²⁵⁷

Kirjoituksista paistaa läpi, miten romaneihin yleisesti kasvattajina suhtauduttiin. Pidettiin ikään kuin itsestään selvänä, että ellei lapsia oteta huostaan, heillä ei ole juurikaan mahdollisuuksia menestyä elämässä. Ja kasvatuksen ongelmana pidettiin nimenomaisesti huonojen tapojen siirtämistä lapsille. Myös romanivanhempiin kohdistunut suoranainen arvostelu ja ylemmydentunto ovat luettavissa useista artikkeleista.

”Niinpä romanilapsille annettava huoltokin on näiden lasten auttamista ilman mitään vieraita tarkoituksia. Kysymys ei voi olla esim. lasten erottamisesta perheestään erottamisen itsensä takia. [...]Eristäminen omista vanhemmista ei romanilasten kohdalla ole sen hyväksyttävämpää kuin muidenkaan. Voidaan tosin sanoa, että ellei romanilapsia eristetä vanhemmistaan, jatkuu romanien kiertelevä elämäntapa polvesta toiseen. Lasten eristäminen vanhemmistaan ei kuitenkaan ole oikea tapa ratkaista kysymystä romanien kiertelevästä elämäntavasta. Päinvastoin se vain

---

²⁵⁵ Kotitiellä nro. 1–2, 1956.

²⁵⁶ Helsingin Sanomat 14.12.1959

²⁵⁷ Kotitiellä nro.1, 1962.

helpottaa vanhempien jatkuvaa kiertelyä eikä ole mikään tae lasten kasvamisesta eroon tästä tavasta.”²⁵⁸

Mustalaislähetyksen omassa lehdessä oli usein myös kirjoituksia lastenkotien asukkaista ja heidän elämästään. Yksityisyydensuoja ei koskenut näitä lapsia, joista usein kirjoitettiin yksityiskohtaisia kuvauksia, heidän oletettavasti omilla nimillään. Lehdessä oli usein myös kuvia lastenkotien lapsista.

”Yhtä mahdollisuutta ei vain oltu otettu huomioon pojan tulevaisuutta suunniteltaessa. Eräänä päivänä saapui Oton kotikunnan sosiaalilautakunnalta lyhyt ilmoitus, että poika on päätetty antaa hoidettavaksi takaisin äidilleen, koska äiti on mennyt avioliittoon ja hänellä nyt on koti. Kyllähän lastenkodissa ymmärrettiin se, että jos lapsen omat vanhemmat voivat itse lapsensa hoitaa ja jos heillä on edellytyksiä ja halua kasvattaa lapsesta kunnan ihminen, on siitä vain iloittava. [...]Itkusilmin saattelivat tädit Oton hakijan mukaan. Tuntui siltä, että jälleen on koettu taka-askele vaikeassa kasvatustyössä, sillä sitä lapsen takaisin vanhemmilleen antaminen oli aikaisemmin useimmissa tapauksissa merkinnyt.”²⁵⁹

Epäilevä suhtautuminen romanilasten saamaan kotikasvatukseen näkyi suoran arvostelun lisäksi myös erityisesti siinä tavassa, miten lastenkodeissa annettusta kasvatuksesta kirjoitettiin. Lastenkoteja pidettiin, laitospaikkoina huolimatta, parempina paikkoina lapsille kuin näiden omia koteja.

”Meitä ovat rohkaisseet lastenkotityössä sentapaiset kokemukset, joista viime työntekijäpäivillämme maisteri Rauha Tamminen Lahden kaupungin kasvatusneuvolasta kertoi. Hän oli testatessaan kaupungissa asuvia mustalaisia todennut, että ne, jotka tulivat Mustalaislähetyksen lastenkodeista, olivat huomattavasti muita mustalaislapsia kehittyneempiä. Yleensä on todettu, että lastenkotilapset ovat jonkin verran kehityksessä muista jäljessä. Tämä osoittaa, miten hädänalainen ja surkea on niiden

---

²⁵⁸ Kotitiellä nro.1, 1958.

²⁵⁹ Kotitiellä nro.1, 1959.

lasten asema, jotka romaaniheimon kanssa ovat vielä kulkusalla, ja miten lastenkotikin, jota nykyään ei lastensuojelualalla enää ollenkaan suositella normaalille lapsille, on heille parempi ratkaisu.”²⁶⁰

”On myös erittäin tärkeää saada lapset omaan hoitoonsa, pois siitä turmiollisesta ympäristöstä, jossa he muutoin joutuisivat elämään. Tässä mielessä on pystytetty lastenkoteja, joita on neljä...”²⁶¹

Hyvän kasvatuksen lisäksi etenkin Mustalaislähetyksen omassa lehdessä korostettiin usein lastenkotien erinomaista ympäristöä ja olosuhteita. Tällä oletettavasti haluttiin luoda mielikuva lastenkodista ihanteellisena kasvupaikkana, jonka lapsille tarjoamat virikkeet olivat eittämättä paremmat kuin mitä heidän vanhempansa pystyivät tarjoamaan.

”Tiukulan lastenkodille on leimaa-antavana piirteenä kaunis Pohjois-Karjalainen luonto ja väljät liikkuma-alat. Kumpareista maastoa halkova Sivakkajoki kiertää lastenkodin kainaloonsa ja antaa maisemalle kauneutta ja elävyyttä, mutta myöskin lapsille hyvän uimarannan ja onkipaikat.[...] Retkeilyä harrastettiin aivan myöhäiseen syksyyn asti. Keväällä saamamme uusi vene antoi myöskin retkeilyyn tuntuvan lisän. [...] Talviurheilun ja -retkeilyn harrastamiselle ovat Tiukulan lastenkodin ympäristön maastot aivan ensiluokkaiset. Hiihtoa onkin harrastettu kansanhiihtosuoritusten merkeissä ahkerasti. [...] Oman lisänsä on tuonut luistinrata, joka lastenkodilla on niinikään luonnon antamana etuna Sivakkajoen jäällä, saunarannassa. [...] Nämä muutamat edellä mainitsemani esimerkit ovat vain viittauksena siihen mitä Tiukulan lastenkodin ympäristö voi lapsille tarjota.”²⁶²

”Kotimäen lapset käyttävät askarteluun suuren osan päivästänsä.”²⁶³

---

²⁶⁰ Kotimaa 8.3.1963.

²⁶¹ Lapin Kansa 1.6.1969[?].

²⁶² Kotitiellä nro.1, 1967.

²⁶³ Suomenmaa 4.11.1967.

Kuten jo edellä mainittiin, myös lasten henkilökohtaisia elämäntarinoita usein jaettiin eritoten järjestön omassa lehdessä. Eikä lukijalle jää epäselväksi, mitä kertomuksen lapsi itse lastenkodista ajatteli.

”Päiväkummun vihkiäisten jälkeisenä päivänä tultiin Tenhoa sitten hakemaan, koska äiti oli päässyt jo pois sairaalasta. Kun asia valkeni Tenholle, ei hän tullut suinkaan iloiseksi, vaan tarrautuen tätiin itki ja pyysi: ’Täti rakas, älä päästä minua tuon sedän mukaan. Älä päästä minua.’ Kun pojalle lopulta kävi selväksi, ettei siinä muu auttanut kuin lähteä hakijan mukaan, rauhoitti hän itseään sanomalla: ’Pääsenhän minä pian takaisin, kun äiti on sairas ja kuitenkin kohta kuolee.’ Voitte arvata, oliko Päiväkummun tätien helppo erota pojasta ja nähdä hänen suruaan!”²⁶⁴

Seuraavassa eräs Mustalaislähetyksen lastenkodissa kasvanut kertoo taustastaan ja saamastaan kasvatuksesta. Romanien omia mielipiteitä asian suhteen oli muuten harvoin nähtävissä.

”Ai miksei mulla ole mustalaispukua. Se johtuu siitä, että mä sain kasvaa lastenkodissa valkolaisten parissa, ja se oli mun onneni. Ainoa mitä pelkäsin aina, oli se, että minut lähetettäisiin pois sieltä. Kyllä minusta tehtiin sisäpuolelta valkolainen, mutta ulkokuori on mustalaisen, vaikken käytäkään sitä kaunista mustalaisen pukua.”²⁶⁵

Romanilastenkodeissa eläneiden lasten saamaa hyvää kasvatusta tuotiin siis ahkerasti esille, ja erityisesti haluttiin korostaa asian yhteiskunnallista puolta. Mustalaislähetyksen kannalta varmasti olikin tärkeää muistuttaa, ettei romaneihin kohdistunut työ ollut ajanhukkaa, vaan oli loppujen lopuksi koko yhteiskunnalle edullisin ratkaisu.

”Kyllä minä lasken vähän mustalaislähetyksenkin ansioksi, että koulunkäynti on lisääntynyt. [...]Ja meidän lastenkodeissamme kasvaneilla

---

²⁶⁴ Kotitiellä nro.3-4, 1958.

²⁶⁵ TU[?] 4[?], 1969.

lapsilla on järjestään ollut vaikeuksia asunnon saannissa. Ja he ovat kuitenkin saaneet hyvän kasvatuksen. Tätä voisi sanoa rotusyrjinnäksi.”²⁶⁶

”Vanhimmat lastenkodeissa kasvaneista lapsista ovat jo sijoittuneet yhteiskuntaan sen hyödyllisinä jäseninä.”²⁶⁷

”41 pientä tummaihoista hankkii siellä [Kotimäen lastenkodissa] tällä hetkellä hyviä lähtöasemia yhteiskuntaan sopeutumiselle. [...]Lapsille pyritään antamaan paras mahdollinen kasvatusta ja hoito. Heitä pyritään myös auttamaan yhteiskuntaan sopeutumisessa.”²⁶⁸

”Kirkolliset piirit ovat perustaneet lastenkodin mustalaislapsia varten. Siellä heitä asuu useita, siellä heitä hoidetaan ja opetetaan, ei tosin heimon ikivanhoille tavoille, mutta samanlaisille tavoille kuin kaikkia muitakin Suomen lapsia. [...]Sillä ehkä juuri heistä aikanaan nousee se mustalaispolvi, joka ei enää liikukaan levottomana paikkakunnalta toiselle, vaan joka elää ihan kuten elävät kaikki muutkin maamme kansalaiset.”²⁶⁹

Samoja fraaseja romaniheimon tulevaisuudesta, lasten hyvästä kasvatuksesta ja Mustalaislähetyksen lastenkotien merkitystä koko asian hoitamisessa toistettiin edelleen tilanteessa, jossa lastenkotipolitiikkaa oli jo ehditty julkisesti arvostella. Kahdessa seuraavassa artikkelissa tulee kuvaavasti esille se, kuinka täsmällisesti Lähetyksen levittämät väittämät on kahdessa eri lehdessä toistettu lähes sanasta sanaan, vaikka julkaisuissakin on väliä yli kaksi vuotta. Todennäköisesti molempien artikkelien taustalla on siis ollut Lähetyksen oma vaikuttaja.

”Lapsessa on myös romaaniheimon tulevaisuus. Siitä syystä on heimon lapsille pyrittävä antamaan paras mahdollinen kasvatusta ja koulutus. Heimon turvattomista lapsista on myös pidettävä huolta. Vuosittain menettävät useat

---

²⁶⁶ Apu nro. 18, 1965.

²⁶⁷ Kotimaa 22.11.1966.

²⁶⁸ Suomenmaa 4.11.1967.

²⁶⁹ Lasten Kuvalehti 1969[?].

romanilapset omaistensa turvan. Näitä lapsia hoidetaan mm. Mustalaislähetyksen lastenkodeissa.”²⁷⁰

”Lapsessa on jokaisen kansan ja heimon tulevaisuus. Siitä syystä on niillekin lapsille, joita heidän omat vanhempansa eivät syystä taikka toisesta kykene itse hoitamaan, annettava paras mahdollinen hoito ja huolenpito. Mustalaislähetyksen lastenkodeissa on jatkuvasti yli 100 lasta hoidossa. Heille pyritään antamaan hyvä ja asianmukainen huolenpito.”²⁷¹

Vielä 1970-luvullakin Lähetyksen omat työntekijät toivat esille mielipiteitä, joissa romanilasten kasvattaminen lastenkodeissa, eristyksissä perheestään, nähtiin hyvänä asiana. Vaikka julkisuudessa oli lastenkoteja arvosteltu kovin sanoin, kesti vielä ainakin vuosikymmenen, ennen kuin muutokset lastenkodeissa alkoivat toden teolla näkyä.²⁷² Seuraavat lainaukset myös osin paljastavat sen todellisuuden, että kaikesta arvostelusta huolimatta Mustalaislähetyksessä ei kyetty näkemään lastenkotitoiminnan epäkohtia.

”Mustalaislähetyksen lastenkodeista on käsitykseni mukaan saatu melkein yksinomaan myönteisiä kokemuksia. Pahin haitta on ollut se, että koska niitä on vähän, on lapsi jouduttu sijoittamaan kauas omaisten luota. On tosin sanottava, että tämä seikka on joissakin tapauksissa vain myönteinen asia.”²⁷³

”Useimmat lapset on tuotu tänne jo vauvoina. – Hoitohenkilökunnan onneksi, sanoo johtaja Yrjö Kalliokuusi. Kun lapsi saadaan tänne vauvaikäisenä, ovat sopeutumisongelmat huomattavasti vähäisemmät kuin isompien tänne tulleiden kanssa.”²⁷⁴

Kasvatusdiskurssi oli romanilastenkodeja puolustavien diskurssien merkittävin, etenkin aineiston ensimmäisellä ajanjaksolla (1950–1966). Siinä

---

²⁷⁰ Kotimaa 27.10.1967.

²⁷¹ Kotitiellä nro.1, 1970.

²⁷² Ks. luku 3.4.

²⁷³ Kirkko ja kaupunki 28.3.1973.

²⁷⁴ Apu nro. 50, 1975.

romanilastenkodeista muodostetaan kuva erinomaisina kasvatuslaitoksina, joiden tarkoitus on ennen kaikkea tuottaa heimolle uusi, paremmin toimeentuleva sukupolvi. Tätä tavoitetta oikeutettiin myös sillä, että se olisi loppujen lopuksi koko yhteiskunnan hyödyksi. Lukuisat kuvaukset lastenkotien ihanuuksista ja lapsista, jotka itkusilmin joutuivat lähtemään kotiin, olivat osa menetelmää, jolla vahvistettiin mielikuvaa hyvin toimivasta systeemistä. Korostettaessa lastenkotilasten hyvää menestystä koulussa ja muutenkin elämässä, oli kääntöpuolena heräävä epäily romanivanhempien omia kasvatuskykyjä kohtaan. Useissa kirjoituksissa tämä arvostelu tulee ilmi hyvin selvin sanoin.

4.1.3 Laillisuusdiskurssi

Laillisuusdiskurssiin kuuluviksi olen luokitellut sellaiset tekstit, joissa romanilastenkodit ja niihin liittyvä toiminta tuodaan esiin laillisena toimintana. Artikkeleissa painotetaan myös julkisten laitosten, kuten valtion virastojen antamaa tukea, jolla nähdäkseni halutaan legitimoida lastenkotitoimintaa. Tämän diskurssin katsominen nimenomaan vuosien 1950–1966 välisen ajan diskursseihin lukeutuvaksi on osin ongelmallinen. Koska Mustalaislähetyskyselle valtion avun saaminen lastenkotien rakentamista ja ylläpitoa varten oli merkittävä muutos suhteessa järjestön aiempaan toimintaan,²⁷⁵ on huomattavaa, että asiaa pidettiin lehdistössäkin jo varhain esillä. Tämän diskurssin todellinen nousukausi kuitenkin tapahtui vasta myöhemmin, 1960-luvun jälkipuolella, jolloin Lähetys joutui puolustuskannalle romanilastenkoteja koskevassa keskustelussa. Silloin heidän kannaltaan oli tietenkin oleellista mainita, että lastenkodit olivat nimenomaisesti valtion tukemia, lain puitteissa toimivia laitoksia. Mainituista syistä johtuen, esittelen ennen vuotta 1967 julkaistut tekstit seuraavassa, mutta sen jälkeiset vasta luvussa 4.5, jossa muutenkin käsitellään kriittisyyden lisääntymistä vastaan kirjoitettuja artikkeleita.

”Sipoon Martinkylän Tuomarilan tilalla oleva lastenkoti oli kuitenkin keskustelun pääasiallisena kohteena. Saimme kuulla, että sosiaaliministeriö

---

²⁷⁵ Ks. luku 3.2.

on sen hyväksynyt ja että koti tulee nauttimaan myös valtion tukea. Lapset otetaan tänne huoltolautakuntien välityksellä.”²⁷⁶

”Viime jouluna vihittiin käyttöön lastenkoti mustalaispienokaisia varten. Sen on perustanut ja sitä ylläpitää valtion avustuksella Mustalaislähetys ry.”²⁷⁷

”Mustalaislapsia varten taas tulisi perustaa uusia lastenkoteja, jotka toimisivat pääasiassa valtion kustannuksella.”²⁷⁸

”Se myötätunto ja tuki, mitä Mustalaislähetys Kotimäen lastenkodin perustamisesta asti on vapaaehtoisen kannatuksen lisäksi saanut sosiaaliministeriön ja yleensä yhteiskunnan puolelta, on ollut ratkaiseva.”²⁷⁹

On huomattavaa, että näissä kaikissa edellä mainituissa teksteissä pidetään lastenkotien saamaa valtion ja sen viranomaisten tukea, taloudellista tai henkistä, varsin merkityksellisenä. Myöhemmin, kun kritiikki kohdistetaan erityisesti Mustalaislähetysten saamiin valtionavustuksiin ja niiden rahalliseen suuruuteen, muuttuu myös Lähetyksellä ääni kellossa ja saatujen tukien merkitystä vähätellään. Valtion taloudellisen tuen korostaminen tuo kuitenkin koko lastenkotikirjoitteluun tiettyä legitimitettä. Ja tosiasiasahan näin olikin. Myöhemmin myös valtio joutui kritiikin kohteeksi – sen asema rasistisen toiminnan tukijana ei jäänyt huomiotta.

4.1.4 Hengellinen diskurssi

Hengelliseksi nimeämäni diskurssin mukaisia kirjoituksia esiintyi artikkeleissa yleisesti ottaen suhteellisen vähän. Pidän kuitenkin tärkeänä tuoda tämänkin diskurssin esiin, koska se kuvaa oleellisesti myös Mustalaislähetysten

---

²⁷⁶ Sana 29.1.1953.

²⁷⁷ Suomen Invalidi nro.2, 1955.

²⁷⁸ Kotimaa 15.4.1955.

²⁷⁹ Kotitiellä nro.1, 1962.

arvomaailmaa ja niitä lähtökohtia, jotka heidän osaltaan olivat lastenkotien perustamisen taustalla.

Seuraavassa tekstissä luontevasti niputetaan yhteen Jumalan sanan levittäminen lapsille ja romanilastenkotien tarpeellisuus:

”Evankeliumin vieminen on tärkeintä tässä työssä [Mustalaislähetyksessä], ja meistä tuntuu siltä, että se on vietävä jo lapsille. Romaanejahan on meillä n. 4 000, joten tarvitsimme lastenkoteja yhä lisää.”²⁸⁰

Seuraavassa tekstissä jopa eritoten mainitaan, että lasten kasvattaminen yhteiskuntakelpoisiksi ei suinkaan ole tärkein tavoite.

”Piispa tahtoi siunata [lasten]kodin paikaksi, jossa romanilapset saisivat kasvaa sekä isänmaan että taivaan valtakunnan hyväksi kansalaisiksi. [...]Työmme tärkein tavoite ei kuitenkaan ole lasten kasvattaminen yhteiskuntakelpoisiksi kansalaisiksi, vaan ennen kaikkea haluaisimme lasten sydämiin kylvää iankaikkisen elämän siementä. Sitä me rukoilemme, että jokainen lapsi saisi omistaa Jeesuksen vapahtajakseen.”²⁸¹

Mustalaislähetyksen oma lehti oli tietenkin järjestön uskonnollisen luonteen mukaisesti täynnä viittauksia kristinuskoon ja sen sanoman levittämiseen, mikä voidaan kai yleisesti ottaen katsoakin lähetyjärjestöjen alkuperäiseksi päämääräksi. Tähän analyysiin valitsin kuitenkin vain nämä kaksi esimerkkiä lastenkotitoiminnan alkuajoilta, sillä niissä määritellään erityisesti lapsiin kohdistuvan työn suuntia suhteessa uskonnollisuuteen. 1960-luvun lopun lastenkoteja kritisoivissa kirjoituksissakin kyseenalaistetaan lastenkotityötä tekevän järjestön hengellisyys, mikä osittain myös paljastaa ajan hengen tässä suhteessa muuttuneen. Kuitenkin vielä 1950-luvulla uskonnollisuuden lisääminen keskusteluun on oletettavasti lisännyt toiminnan hyväksyttävyyttä yleisesti. Myös se seikka, että Mustalaislähetyksen toiminnalla oli viimein myös evankelisen kirkon tuki, oli merkittävää. Sen piiristä löytyi ennestään valtavat resurssit ja

---

²⁸⁰ Sana 1954/1955.

²⁸¹ Kotitiellä nro. 1–2, 1956.

paljon ihmisiä, jotka potentiaalisesti olivat valmiita taloudellisesti tukemaan hanketta.

4.2 Puolustavan diskurssin merkitys

Kun arvioidaan ensimmäisen ajanjakson puolustavia diskursseja yleisesti, voidaan tehdä joitain yleisiä huomioita. Mustalaisalähteyksen luoma mielikuva romaneista, romanilapsista, heidän avuntarpeestaan ja lastenkodeista ratkaisuna koko ongelmaan on hämmentävän yksimielinen. Puolustavien diskurssien vahvuus olikin nimenomaan mielikuvien luomisessa. Satoja lapsia huollon tarpeessa ja ainainen tarve uusille, loistavasti toimiville kasvatustaloksille ovat mielikuvia, jotka aineistoa tarkastelemalla syntyvät. Toisto ja asioiden esittäminen itsestäänselvyyksinä vahvistivat sanoman todellisuusarvoa. Ikävä tosiasia taustalla on tietenkin se, että romanilapset perheineen todella elivät sodanjälkeisessä Suomessa huonoissa oloissa, monet käytännössä asunnottomina. Kuitenkin Mustalaisalähteyksen tarjoama ratkaisu vain romanilapsille suunnatuista lastenkodeista oli poliittinen valinta, johon valtion tuen jälkeen oli ensimmäistä kertaa todella mahdollisuus. Ennen kuin ensimmäinen lastenkoti oli edes valmis, oli lehdissä esitetty kuitenkin tarve jo uusille lastenkodeille. Kun lapset lastenkodeissa pian oppivat tavoille, oli myös helppo kirjoittaa julkisesti lasten menestyksestä. Oli luotu toimiva systeemi, jonka ongelmat tulivat julkisiksi vasta paljon myöhemmin.

Kun tarkastellaan näitä edellä esitettyjen kirjoitusten taustoja tarkemmin, voidaan huomata, että Mustalaisalähteyksellä todella yksinvaltaisesti hallitsee romanilastenkotikirjoittelua. Kuten aiemmin mainittua, Lähteyksen oman lehden lisäksi romanilastenkodeista kirjoitettiin tuohon aikaan lähinnä uskonnollisissa ja maakuntalehdissä, jotka kaikki tuntuivat jossain määrin olleen järjestön vaikutuspiirin alaisina. Usein artikkelit eri lehdissä muistuttivat toisiaan ja niissä esiintyneet faktat olivat suoraan Mustalaisalähteyksen edustajien suusta. Romanilastenkoteja puolustavat kirjoitukset vahvistivat järjestön jo ennalta vahvaa asemaa romanipolitiikan toteuttajana. Merkittävää on, että erilaisilla

diskursseilla Mustalaislähetys nimenomaisesti vahvisti omaa asemaansa koko ”mustalaisyksymyksen” asiantuntijana. Puheella lastenkotien kasvatuksellisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä se teki itsestään asiantuntijan kyseisissä asioissa. Mustalaislähetys onnistui luomaan lastenkotien ympärille sellaisen hegemonisen diskurssin, jossa romanilastenkodit nähtiin hyvinä ja välttämättöminä niin romanien itsensä kuin koko yhteiskunnankin kannalta. Näin lastenkotien olemassaolo ja tarve legitimoitiin niitä puolustavilla kirjoituksilla jo paljon ennen kuin kriittisyys niitä kohtaan pääsi kunnolla vauhtiin, ja toisaalta myös Mustalaislähetysen asema romaniasian tuntijana oli vakiinnutettu.

Kotimäen lastenkodin ensimmäinen johtaja Rauha Kaitainen, joka erotettiin työstään epäselvissä olosuhteissa, on myöhemmin sanonut Mustalaislähetysen olleen alallaan täysin kokematon ja siinä mielessä sillä ei olisi ollut minkäänlaista pätevyyttä niin vaativan tehtävän hoitamiseen. Se oli uskonnollinen järjestö, joka oli ottanut hoitaakseen satojen toisesta kulttuurista olevien lasten hoidon ja kasvatuksen.²⁸² Tästä näkökulmasta katsottuna Mustalaislähetysen vahva asema romanipolitiikan ja lastenkotien johdossa, ja erityisesti sen asema näiden kysymysten asiantuntijana asettuu kyseenalaiseen valoon.

Nykypäivän näkökulmasta katsottuna Mustalaislähetysen saavuttama asema romanipolitiikan huipulla vaikuttaa tulleen vaivattomasti. Se, ettei juuri kukaan kyseenalaistanut romanilapsille tarkoitettuja erillisiä lastenkoteja ennen 1960-luvun loppua osoittaa mielestäni, että tietyllä tapaa suomalaisessa yhteiskunnassa oli jo valmiiksi ”romanilastenkotien mentävä aukko”. Tähän oli tietenkin vaikuttanut jo aiemmat suunnitelmat romanilasten huostaanotosta, mutta toisaalta myös romanien asema vähemmistönä oli sotien jälkeen ajautunut tietyllä tapaa sellaiseen uudenlaiseen tilanteeseen, ettei kovin moni välttämättä osoittanut heitä kohtaan ylipäänsä sympatiaa. Tämän seikan huomioiminen on oleellista siinä mielessä, että juuri tämä asetelma on varmasti osaltaan ollut helpottamassa Mustalaislähetysen tietä tilanteen hallitsijaksi. Romanien jo ennalta erityisen eriarvoinen asema on siis vahvistanut heihin kohdistettua vallankäyttöä. Ja kuten jo aiemmin mainitsin, ovat lapset tässä suhteessa olleet vielä heikommassa

---

²⁸² Tanner & Lind 2009, 230–231.

asemassa, sillä sekä ikä ja etnisyys ovat olleet heidän kannaltaan ”huonontavia tekijöitä”.

4.3 Kriittisyyden nousu

Aineistosta havaitsemiani niin sanottuja puolustavia diskursseja on vielä käsittelemättä kolme. Ne kuitenkin alkoivat pääosin esiintyä vasta 1960-luvun puolivälin jälkeisissä teksteissä, jolloin myös kritisoivia kirjoituksia lastenkoteja kohtaan alkoi lehdistössä esiintyä. Näissä jälkimmäisissä puolustavissa diskursseissa onkin havaittavissa jo selkeästi se, että kirjoitus on joko kohdennettu jollekin tietylle ryhmittymälle, tai että se vastaa tiettyihin syytöksiin. Lisäksi, kuten jo aiemmin mainittiin, myöhemmin on syytä myös esitellä loput niin sanottuun laillisuusdiskurssiin lukemistani teksteistä. Tämän aineiston analyysin tulosten seuraamisen kannalta esittelen kuitenkin seuraavaksi lastenkoteja kritisoivat diskurssit. Täten myös puolustavien diskurssien seuraaminen on lopulta helpompaa.

1960-luvun loppupuolella tapahtuneet muutokset ensin virallisen romanipolitiikan kyseenalaistamisessa ja sen jälkeen koko politiikan suunnanmuutoksessa olivat rajuja. Aineiston artikkelit tuovat esille sen, kuinka muutoksia ajaneiden väitteet saivat kirjoittelussa pian yliotteen ja kuinka romanipolitiikkaa aiemmin hallinneiden ote siitä kirposi. Mustalaislähetyksen luoma hegemoninen diskurssi ja totuus romanilastenkodeista olivat muuttumassa toisenlaisiksi. Lisäksi lastenkodeista kirjoittaneissa lehdissä tapahtui nyt muutos. Entistä useammin myös valtakunnallisissa lehdissä käsiteltiin romanilastenkoteja. Suuntaus lähti liikkeelle ruotsinkielisestä lehdistöstä, mikä ei sinänsä ollut ihme, sillä Ruotsissa vähemmistöpoliittinen keskustelu ja romanien etujen parantaminen olivat huimasti Suomea edellä, ja sieltä myös Suomen romaniaktivistit saivat taustatukea.²⁸³ Nyt romanilastenkodeista alettiin kirjoittaa myös eri lehtien mielipidepalstoilla, mikä teki kirjoittelusta nyt ajoittain enemmän ”keskustelunomaisen”.

---

²⁸³ Ks. luku 3.3.

4.3.1 Eristysdiskurssi

Eristysdiskurssiin kuuluvissa romanilastenkoteja kritisoivissa teksteissä perustellaan niiden vastustamista lastenkotien eristämiskäytännöillä. Eristäminen vanhemmista, eristäminen omasta yhteisöstä, eristäminen omasta kulttuurista sekä eristäminen valtaväestöstä ja muista lastenkotilapsista ovat tämän diskurssin keskeisiä käsitefraaseja. Eristämispuhe esiintyi jo aivan ensimmäisissä, 1950-luvulla ilmestyneissä kriittisissä kirjoituksissa, ja oikeastaan eristäminen säilytti asemansa vastustamisperusteena koko sen ajan, jolloin kritisoivia kirjoituksia julkaistiin. Eristysdiskurssin kanssa osin päällekkäin menee rotusorron diskurssi, joka esitellään myöhemmin.

Nämä kaksi aineistoni ensimmäistä kritisoivaa diskurssia edustavat tekstit olivat sisällöltään hyvin samansuuntaisia, kuin vuosikymmentä myöhemmin ilmestyneet. Ne olivat kuitenkin jossain määrin yksittäisiä, eikä niillä voida sanoa olleen vielä kovinkaan suurta vaikutusta siihen näkemykseen romanilastencodeista, joka vielä 1950-luvulla oli vallitsevana.

”Mustalaislähetyks on ilmoittanut erityisesti pyrkivänsä aikaansaamaan lastenkoteja mustalaislapsia varten. Näin on tarkoitus vieroittaa romanien lapset heidän vanhemmistaan, vaikka nämä tunnetusti ovat hyvin lapsirakkaita.”²⁸⁴

”On raakamaista erottaa lapset vanhemmistaan ja sijoittaa heidät lastenkotiin, toteaa pastori Otto Berglund...[...] Mustalaisyhteiskunnan perustana on perhe, minkä vuoksi perheiden hajottaminen on väärin, raakalaismaista...[...] Virhe, joka usein tehdään, kun yritetään pakottaa mustalaiset osaksi byrokraattista yhteiskuntaa, on lasten kasvattaminen lastencodeissa.”²⁸⁵

Kuten jo aiemmin mainitsin, myös valtiovallan osuus erillisten romanilastenkotien perustamisessa kyseenalaistettiin. Jo varsin aikaisessa

---

²⁸⁴ SS[?] 1952.

²⁸⁵ Nya Pressen 15.6.1955 [allekirjoittaneen suomentama].

vaiheessa toisena sosiaaliministerinä Lehdon virkamieshallituksessa toiminut Magnus Kull (RKP) myönsi romanipolitiikassa tehdyt virheet.

”- Toisena sosiaaliministerinä luulin, että mustalaiskysymys voitaisiin ratkaista ottamalla kaikki mustalaislapset erilliseen lastenkotiin, ja me myös teimme työtä tämän tavoitteen eteen. Nyt olen muuttanut käsityksiäni. Kuka äiti haluaisi antaa lapsensa pois? [...] Erillinen lastenkoti eristää lapsemme niin, etteivät he pysty sopeutumaan yhteiskuntaan, eivätkä omiensa joukkoon.”²⁸⁶

”Mustalaisten sosiaaliset ongelmat on satunnaisesti ratkaistu nk. yksityisellä hyväntekeväisyydellä. Mustalaislähetys on toiminut meillä 60 vuotta, pääasiassa eristämällä mustalaislapset perheistään ja sijoittamalla heidät lastenkoteihin. On kummallista, että sosiaaliministeriökin pitää toimenpidettä pitkällä tähtäimellä varteenotettavana vaihtoehtona mustalaisongelman ratkaisuksi.”²⁸⁷

Kolme viimeisintä tekstipätkää ovat kaikki Suomen ruotsinkielisestä lehdistöstä. Niissä lastenkoteja kritisoivat kirjoitukset saivat palstatilaa ehkä hieman suomenkielistä, nimenomaan valtakunnallista, lehdistöä aiemmin. Tämä johtui osin varmasti jo ennalta mainituista seikoista, kuten niin sanottujen romaniaktivistien kytköksistä ruotsalaisiin vastaaviin toimijoihin, mutta toisaalta ruotsinkielinen lehdistö myös osaltaan oli ehkä herkempi tarttumaan vähemmistöjä koskeviin aiheisiin.

Kuten mainittua, eristysdiskurssissa puhe kulttuurisesta sulauttamisesta oli aika ajoin esillä. Romanikielen opetus, tai sen puute, oli konkreettinen asia, johon vastustajien oli helppo tarttua.

”En tunne ainoatakaan mustalaislasta, joka olisi mustalaislastenkodeissa oppinut mustalaiskielen.”²⁸⁸

---

²⁸⁶ Hufvudstadsbladet 29.4.1967 [allekirjoittaneen suomentama].

²⁸⁷ Hufvudstadsbladet 24.9.1967 [allekirjoittaneen suomentama].

²⁸⁸ Ilta-Sanomat 24.11.1969.

”Mikä on Mustalaislähetyksen lastenkodeissa olevien lasten suhde koteihinsa ja vanhempiinsa? Eristyvätkö lapset mustalaiskulttuurista? Saavatko lapset mustalaislastenkodissa puhua mustalaiskieltä? Puhuuko henkilökunta sitä?”²⁸⁹

Artikkeleissa otettiin myös esille romanilasten sopeutumisongelmat ympäröivään kulttuuriin lastenkotiajan jälkeen. Kuten mainittua, tämä on jälkikäteen ollut yksi vaikeimmista ongelmista, joita romanilastenkodeissa kasvaneet ovat joutuneet kohtaamaan.

”Lastenkodit ovat tuoneet hoidokeilleen arvaamatonta hyvää. Mustalaislapset ovat suloisia suklaasilmäisiä palleroita, joita lystikseen hoivailee. Sitten pallerot kasvavat ja palleron elämä muuttuu monimutkaisemmaksi. Nuorison kasvattaminen on jo vastuullinen sosiaalinen tehtävä ja paljon enemmän kuin lämpö, vaatetus ja ruoka. Murheellisena olen pannut merkille, että Mustalaislähetyksen lastenkotihoidokki aikuisuuden kynnyksellä kovin usein ajautuu pois kodista ja joutuu heitteille.”²⁹⁰

”Kunnat sijoittavat kuitenkin mielellään romanilapsia erityisiin mustalaislastenkoteihin, vaikka lastenkotipaikkoja löytyisi lähempääkin, omasta tai naapurikunnasta. [...] Mustalaislastenkoteihin sijoitetut lapset ovat vaarassa vieraantua omasta kansallisesta taustastaan. Toisaalta mustalaislastenkotien erityismiljöö on omiaan estämään lasten samaistumista ympäröivään enemmistökulttuuriin.”²⁹¹

Mustalaisyhdistyksen tekemä aktiivinen politiikka lehtikirjoituksineen alkoi selvästi tuottaa tulosta, kun 1970-luvun alussa sosiaalihallitus²⁹² asetti työryhmän

---

²⁸⁹ Zirickli nro.4, 1970.

²⁹⁰ Suomen Sosialidemokraatti, 10.2.1968.

²⁹¹ Zirickli nro.1, 1971.

²⁹² *Huom.* Sosiaalihallitus oli Suomen valtion keskusvirasto, joka vastasi sosiaaliasioista ja se toimi Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa.

pohtimaan lastenkotien toimintaa²⁹³, ja myös siellä nähtiin, että romanilasten lastenkotisijoituksissa oli mahdollisesti tehty virheitä.

”Sosiaalihuollon mielestä mustalaisten kulttuurin ja perinteiden säilyttämisen tulee tapahtua yhteiskunnan sisällä. Muuten on vaarana, että tällaisessa kahden kulttuurin välillä olevassa ympäristössä mustalaislapset vieraantuvat omasta entisestä taustastaan, mutta eivät myöskään samaistu enemmistökulttuuriin. Tällainen vieraantuminen sekä omasta taustasta, että muusta yhteiskunnasta on tietenkin vaarana kaikilla laitoksiin sijoitetuilla lapsilla. Todennäköistä kuitenkin on, että mustalaiset kokevat vieraantumisen vielä voimakkaampana.”²⁹⁴

Asian herättämästä yleisestä huomiosta viesti sekin, että myös naisille suunnatussa aikakauslehdessä aiheesta uutisoitiin.

”Sosiaalihuollon mielestä mustalaisten kulttuurin ja perinteiden on säilyttävä, ja nimenomaan yhteiskunnan sisällä. [...] Mustalaislastenkodeissa lapset vieraantuvat omasta kulttuuritaustastaan, mutta eivät myöskään samaistu enemmistökulttuuriin. Sosiaalihuolto onkin asettanut lastenkotien asemaa ja toimintaa selvittävän asiantuntijaryhmän, jonka päätehtävänä on suunnitella mustalaislastenkotien uudelleen järjestelyjä.”²⁹⁵

Eristämiskeskustelun mukaisissa teksteissä vastustettiin erillistä ”mustalaislastenkotisysteemiä” kyseenalaistamalla se tosiseikka, että romanilapset todella olivat eristyksissä muusta yhteiskunnasta. Lisäksi kirjoitettiin niistä ongelmista, joita tästä eristäytymisestä seurasi, kuten romanikulttuurille ominaisten tapojen oppimattomuus ja huono sopeutuminen yhteiskuntaan. Vaikka ensimmäiset syytökset oli esitetty jo 1950-luvulla, oli tilanne 1960-luvun loppupuolella otollisempi kritiikille. Pian myös julkisen hallinnon edustajat alkoivat puhua eristämisestä romanilastenkotien

---

²⁹³ Helsingin Sanomat 19.10.1971.

²⁹⁴ Helsingin Sanomat 19.10.1971.

²⁹⁵ Me Naiset nro.43, 1971.

ongelmakohtana, mikä oli romaniaktivisteille selkeä työvoitto Mustalaislähetysten kanssa käydyssä ”väittelyssä”.

4.3.2 Rotusorron diskurssi

Rotusorron diskurssiin kuuluviksi olen luokitellut ne tekstit, joissa lastenkoteja vastustetaan vedoten rotusortoon eli rasismiin. Tämä käsite oli vakiintunut osaksi romanien tilannetta kuitenkin romanilastenkoteja puoltavissa kirjoituksissa. Tämän ”rotuherkistymisen” taustalla oli luultavammin vuoden 1960 YK:n pakolaisvuosi.²⁹⁶ Useissa artikkeleissa romanien tilannetta Suomessa verrattiin yleisesti Yhdysvaltojen ”neekerikysymykseen”,²⁹⁷ millä oletettavasti haluttiin saada ihmiset näkemään, että Suomessa todella tapahtui rotusortoa, vaikka sitä monen oli vaikea tunnistaa. Kun Mustalaislähetysten edustajat puhuivat rotusorrosta, he eivät kuitenkaan tarkoittaneet omia lastenkotejaan. Kun kritisoivien kirjoitusten määrä lisääntyi, alettiin niissä viittamaan romanilastenkoteihin apartheid-käsitteellä. Pian myös rotusorron tai rotuerottelun käsite alkoi vakiintua osaksi romanilastenkotikirjoituksia.

”–Ohjelmassa todettiin lähetysten toimintaa selostavan haastattelun yhteydessä, että Mustalaislähetysten ylläpitämät lastenkodit ja nuorisokodit toimivat osittain valtion tuen turvin. Ja että täten valtio on omalta osaltaan auttamassa rotusyrjinnän ylläpitämisessä. Mustalaislähetysten lastenkodeissahan on vain mustalaisia – miksi ei mustalaislapsi saisi kasvaa tasavertaisena valkolaisen rinnalla, kysyy ohjelman tuottaja...”²⁹⁸

Asiaa käsiteltiin nyt myös Suomen suurimman sanomalehden pilapiirroksessa.

”Apartheid on lastemme pelastus [*otsikko*]. –Sehän on kaunista, että pidätte näille mustalaislapsille lastenkotia. – Niin, täytyyhän sitä jonkun ajatella näitäkin raukkoja. – Mutta miksi heitä ei voida kasvattaa yhdessä

---

²⁹⁶ Pulma 2005, 381.

²⁹⁷ Keskipohjanmaa 10.5.1964.

²⁹⁸ Ilta-Sanomien 8.5.1968.

suomalaislasten kanssa? – Eihän se toki sovi. Opettaisivat meidän vesoillemme vain povaamista, kerjäämistä, työn kaihtamista, kiertelevää elämää, viinanmyyntiä ja hevoskauppaa. Joku järki sitä olla pitää...²⁹⁹

”Perustuslain mukaan Suomessa ei ole rotuerottelua. Eikö juuri se ole diskriminointia, että mustalaislapset ja valkolaislapset lähetetään eri lastenkoteihin? Mustalaislähetysten perustamat lastenkodit ovat sinänsä hyväksyttävä hätäratkaisu, mutta siitä pitäisi päästä heti, kun on olemassa riittävästi kaikille lapsille tarkoitettuja lastenkoteja.”³⁰⁰

”Suomessa harjoitetaan rotuerottelua lastenkodeissa.”³⁰¹

Mustalaisyhdistyksen omassa lehdessä Ziricklissä lastenkotiasiaa käsiteltiin kattavasti, ja perusteet vastustamiselle olivat vakuuttavia. Myös Mustalaisyhdistys toisti samoja fraaseja lehtensä eri numeroissa ja lisäksi monissa muissa lehdissä, joihin Yhdistyksen jäsenet kirjoittivat.

”Miksi Mustalaislähetys pelkää edistystä? Onko pelolla jotakin yhteyttä lastenkoteihin? Nämä hoitotasoltaan ja -tuloksiltaan kyseenalaiset laitokset (mahdollisesti Suomen allekirjoittaman YKn rotusyrjinnän kieltävän sopimuksen hengen vastaisia – ts. on erityisiä lastenkoteja jonkin kansanryhmän jäseniä varten siten, että alkuperäistä valintaa ei ole sanellut ryhmän jäsenten oma tahto, vaan ulkopuoliset voimat) muodostavat keskeisen taloudellisen puolen lähetysten toiminnassa.”³⁰²

”Mustalaisyhdistyksen mielestä erityisten mustalaislastenkotien olemassaolo on ristiriidassa Yhdistyneiden Kansakuntien kaikenlaisen rotusyrjinnän kieltävän yleissopimuksen kanssa.[...] Mustalaislastenkotien perustaminen ja ylläpito ei ole tapahtunut kansallisen ryhmän omasta

---

²⁹⁹ Helsingin Sanomat 17.5.1968 [artikkeli oli pilapiirros, jossa dialogi].

³⁰⁰ Anna nro. 30, 1968.

³⁰¹ Helsingin Sanomat 9.3.1970.

³⁰² Zirickli nro.4, 1970.

aloitteesta, vaan vähemmistöryhmään kuulumattomien ulkopuolisten toimesta.”³⁰³

”Tämän vuoksi nykyinen erillinen mustalaislastenkotisysteemi on YK:n ihmisoikeuksien julistuksen vastainen ja siis rasistinen.”³⁰⁴

Apartheid, rotusorto ja rasismi olivat käsitteinä tulleet nyt kaikkien tietoisuuteen, ja erilliset romanilastenkodit alkoivat todella ilmiönä herättää epäilyksiä. Erityisesti Yhdistyksen vetoaminen YK:n rotusyrjinnän kieltävään yleissopimukseen oli vakuuttava peruste näiden väitteiden tukemiseksi. Tosiasia kuitenkin on, että mukana kirjoittelussa olivat enimmäkseen Mustalaislähetysten ja Mustalaisyhdistyksen aktiivit, – suuren yleisön aihetta kohtaan tuntemaa kiinnostusta on vaikea arvioida. Yleisesti voidaan kuitenkin arvioida, että muutos vähemmistöpoliittisessa keskustelussa oli tapahtunut, ja romanien kokeman rotusorron olemassaolo myönnetty. Tästä kertoo myös se, että asia oli Mustalaisyhdistyksen oman lehden lisäksi esillä myös valtakunnallisissa lehdissä, kuten Hufvudstadsbladetissa ja Helsingin Sanomissa, sekä erinäisissä naistenlehdissä, kuten Me Naisissa ja Annassa. Tämä oli selkeä muutos ennen vuotta 1967 edeltäneeseen tilanteeseen, jolloin romanilastenkodeista kirjoitettiin pienempilevikkisissä lehdissä.

4.3.3 Muut kritisoivat puhetavat

Koska romanilastenkoteja kritisoivien artikkelien määrä oli huomattavasti suppeampi kuin niitä puolustavien, jää myös erilaisten diskurssihavaintojen esitleminen hieman vajaaksi. Vaikka lastenkoteja siis kritisoitiin eri asioista ja monesta eri näkökulmasta, ei aineisto itsessään tue juuri näiden diskurssien vakuuttavuutta, koska esimerkit niistä jäävät vähäisiksi. Seuraavaksi aion kuitenkin nostaa esiin vielä muutamia aineistosta tekemiäni havaintoja lastenkoteja kritisoivista diskursseista, vaikka tässä kohden suoranaista

---

³⁰³ Zirickli nro.1, 1971.

³⁰⁴ Me Naiset nro.43, 1971.

diskursseista puhuminen on ehkä hieman liioiteltua. Kun aiemmin määrittelin diskurssin tässä tutkimuksessa merkitsevän puhettavan kokonaisuutta, niin nyt voisi puhua pikemminkin pelkistä puhetavoista.

Eräs tällainen, erityisesti Mustalaisyhdistyksen omassa lehdessä esiintynyt puhetapa oli ”taloudellinen”. Yhdistys syytti Mustalaislähetysten tehneen lastenkodeista itselleen tuottavan bisneksen, ja järjestö epäili Lähetysten tämän vuoksi vastustavan romanien olojen parantamista.

Seuraava teksti on poimittu taulukosta, joka eritteli valtion vuosien varrella Mustalaislähetyskseen antamaa rahoitusta.

”Suomen valtio syytänyt siekailematta Mustalaislähetyskseen yht. 1 790 800mk, herutellut armosta mustalaisille 500 000mk. 500 000 markalla saa 25 asuntoa. 25 asunnon vuosivauhtia 1 000 asunnon tarve on tyydytetty 40 vuodessa, eli vuonna 2010. Silloin Mustalaislähetys on juuri viettänyt 100-vuotisjuhliansa. Sen sadassa mustalaislastenkodissa on 3 000 lasta.[...] Asunnottomuus on lastenkotiin joutumisen syy. Lastenkodeissa on satoja mustalaislapsia.”³⁰⁵

Lukuihin perustuvat faktat ovat kirjoittajalle siinä mielessä helppoa propagandaa, että niiden avulla lukijalle pystytään yksinkertaisen laskukaavan mukaan konkretisoimaan esimerkiksi se, miten paljon enemmän lastenkodit valtiolle maksavat kuin asuntotuotanto. Lisäksi tämänkaltaiset tulevaisuuslaskelmat toki paljastavat nykyisen tilanteen absurdiuden tietyssä mielessä.

”Kallein paikka maailmassa ei suinkaan ole koti, vaan lastenkoti. Yhden lapsen hoitopäivä lastenkodissa maksaa yhteiskunnalle arviolta 25 markkaa. Kuukaudessa se tekee 750 markkaa. Ei ole mitenkään harvinaista, että samasta romaniperheestä on kolmekin lasta yhtä aikaa lastenkodissa. Vuoden lastenkotihoito maksaa kolmelta lapselta 27 000 markkaa. Romaniperheiden lapset ovat lastenkodeissa, koska perheillä ei ole asuntoa.

---

³⁰⁵ Zirickli nro.3, 1970 [artikkeli oli taulukon muodossa].

Summalla, jonka yhteiskunta yhdessä vuodessa yhden perheen osalta maksaa lastenkotiin, siis 27 000 markalla, saataisiin pystyyn upouusi, kaikilla mukavuuksilla varustettu kotitalo koko perheelle. Mutta silloin jäisivät lastenkodit tyhjiksi. Tässä nähdään, miten järjettömällä tavalla yhteiskunta voi rahoja käytellä. Järjettömyyden traagisena seurauksena ovat hajalle revityt perheet.”³⁰⁶

”Mitä osaa Mustalaislähetysten palkkausmenoissa näyttelevät lastenkodit? [...]Pitääkö paikkansa, että lasten määrä mustalaislastenkodeissa on vähenemässä? Ehkä pelätään, että lapset loppuvat kesken? Mitä tehdään sitten, jos lapset loppuvat kesken? Mitä tehdään sitten, kun Mustalaislähetysten pyörittämä bisnis (tavaramerkkinä Raukat Mustalaiset) joutuu vastatusten tosiasian kanssa, että romanien olot todella paranevat? Kun Mustalaislähetys ei enää voi vedota lähimmäisiin puutteenalaisten nimissä?”³⁰⁷

Mustalaisyhdistyksessä on onnistuneesti osattu kääntää lastenkotisysteemi Lähetysten pyörittämäksi ”bisnekseksi” – liioiteltu totuus eittämättä, mutta tehokas sellainen. Nämä esimerkit tosin ovat kaikki Yhdistyksen omasta lehdestä, joten niiden saavuttama lukijakunta ei ole ollut erityisen suuri.

Toisen lastenkoteja kritisoivan puhutavan nimesin ”uskonnolliseksi”. Kuten jo aiemmin todettiin, oli 1960-luvun mielipideilmasto huomattavasti muuttunut esimerkiksi Mustalaislähetysten syntyajoista, jolloin Wallen komiteassakin oli toivottu nimenomaisesti kristillisen lähetystyön tekemistä romanien hyväksi. Kokonaisen kansanryhmän olojen parantaminen pelkän hengellisen järjestön turvin katsottiin kuitenkin vanhentuneeksi ajatukseksi. Kuitenkin, jo 1950-luvulla oli tässä mielessä herännyt epäilyksiä Mustalaislähetysten lastenkoteja kohtaan.

---

³⁰⁶ Zirickli nro. 3, 1970.

³⁰⁷ Zirickli nro. 4, 1970.

”Toisena tarkoituksena lienee saada romanien lapset kokonaan niiden uskonnollisten piirien vaikutusvallan alaisiksi, jotka ovat Mustalaislähetyksen johdossa.”³⁰⁸

Seuraava tekstilainaus on siltä osin huomattava, että se on Helsingin Sanomien pääkirjoituksesta vuodelta 1967 ja siltäkin osin voidaan arvioida romanilasten koteihin kriittisesti suhtautuneiden saaneen herättämällään keskustelulla valtakunnallista huomiota.

”Nykyaikana tällaisen vähemmistön elinkysymyksiä ei voida pitää ensisijaisesti hengellisinä ja siveellisinä asioina, eikä sitkeitä ennakkoluuloja kitketä kansan keskuudesta esimerkiksi siten, että mustalaisten lapset eristetään – kuten on tapahtunut – vain heille varattuihin lastenkoteihin.”³⁰⁹

Vuoden 1967 jälkeen vetovastuu romanipolitiikassa siirtyikin nyt tosiasiallisesti valtion alaisille laitokselle, nyt uudistuneelle Mustalaisasiain neuvottelukunnalle, eikä Mustalaislähetyksellä enää ollut hallitsevaa asemaa sen toiminnassa. Tosin, kuten mainittua, lastenkotien osalta tilanne jäi osin keskeneräiseksi.³¹⁰

Vielä haluaisin nostaa esiin muutaman kirjoituksen, jossa huostaanotettujen romanilasten tilannetta vertailtiin muihin lastenkotilapsiin. ”Vertailevassa” puhetavassa käytetyt luvut toistavat tehokkaasti romanilasten heikommat olosuhteet.

”Mustalaislähetyksellä on neljä lastenkotia, joissa hoidetaan jatkuvasti 100 lasta – 100 huostaanotettua lasta kansanryhmän keskuudessa, joka on noin yksi promille Suomen koko väestöstä, merkitsee, että jos koko Suomen väestö olisi yhtä vaikeassa asemassa kuin tämä intialainen vähemmistö,

---

³⁰⁸ SS[?] 1952.

³⁰⁹ Helsingin Sanomat 5.10.1967.

³¹⁰ Ks. luku 3.4.

tarvitsisi Suomi 4 000 lastenkotia, joissa olisi 100 000 huostaanotettua lasta.”³¹¹

”Mustalaislähetyksen lastenkotien lapsista oli puolet sijoitettu eri läänin alueelta, kun taas muissa lastenkodeissa vain 4 % mustalaislapsista oli sijoitettu eri läänin alueelta. Myös hoitoaika oli pitempi ML:n lastenkodeissa, kuin muissa lastenkodeissa.”³¹²

4.4 Kritisoivan diskurssin merkitys

Kritisoivissa diskursseissa puututtiin erityisesti romanilastenkotien eristämisen käytäntöön niin perheen, yhteiskunnan kuin kulttuurinkin tasolla, sekä koko lastenkotijärjestelmän rotusortoon. Lisäksi oli muutama muu puhetapa, joita käytettiin romanilastenkoteja vastustavissa kirjoituksissa. Kritisoivien diskurssien vahvuus ”romanilastenkotikeskustelussa” oli selvästi väitteiden taustatueksi tuotu YK:n rotusyrjinnän kieltävä sopimus, vertailu ja jossain määrin myös liioittelu. Merkittävä tekijä kritisoivien väitteiden nousemisessa hallitsevaksi totuudeksi oli kuitenkin yksinkertaisesti niiden perustuminen tosiasioihin. Romanilapset olivat sijoitettaessa erillisiin lastenkoteihin joutuneet rotusorron kohteeksi. Näinhän oli ollut koko ajan. Merkittävä muutos oli tapahtunut kuitenkin siinä ymmärryksessä, miten esimerkiksi rotusorto tai rasismi nyt nähtiin. Kun Mustalaislähetyksen pyrki näihin syytteisiin vastaamaan, kävi pian ilmi, ettei sillä ollut mitään mahdollisuuksia todistaa asian olevan millään muulla tavalla kuin oli väitetty. Näin kritisoivien kirjoitusten avulla onnistuttiin purkamaan sitä hegemonista diskurssia, joka oli muodostunut romanilastenkotien ympärille ja tuomaan tilalle uusi diskurssi, josta aikaa myöden muodostui hallitseva. 1960-luvun lopulla syntynyt käsitys romanilastencodeista rasistisina laitoksina on edelleen hallitseva.

Se, mikä tällä niin sanotulla toisella ajanjaksolla (1967–1975) on erilaista ja täten merkityksellistä verrattuna ensimmäiseen, on romanilastencodeista kirjoittavat

---

³¹¹ Helsingin Sanomat 2.10.1967.

³¹² Helsingin Sanomat 28.10.1971.

lehdet. Kuten jo aiemmin mainitsin, Mustalaislähetysten suvereeni hallinta kirjoittelusta ensimmäisen ajanjakson aikana näkyy selvästi kirjoituksia julkaisseiden lehtien tyypissä ja suppeassa määrässä, kun taas toisella ajanjaksolla aiheesta kirjoittavien lehtien levikki ja tätä myötä yleisökin on selvästi laajempi. Tältäkin pohjalta on syytä arvioida, että romanilastenkotikirjoittelu nousi 1960-luvun lopulla suuremman julkisen huomion kohteeksi, ja täten sillä on ollut oma merkityksensä koko tilanteelle. Mustalaisyhdistys oli tietyllä tapaa saavuttanut suuremman yleisön moraalisen tuen, mikä ehkä osin mahdollisti toiminnassa menestymisen. Tästä on merkinä myös useiden julkisen hallinnon edustajien mukaantulo keskusteluun, ja nimenomaisesti romanilastenkoteja kritisoivalle puolelle.

Kuten luvussa 3.4 kirjoitan, romanilastenkotien toiminnassa tapahtuneet muutokset eivät keskustelusta huolimatta kuitenkaan tapahtuneet niin pikaisesti, kuin muussa romanipolitiikassa. Vaikka kirjoituksilla selkeästi oli oma vaikutuksensa siihen näkemykseen, mikä romanilastenkodeista oli olemassa ja ainakin muutos hegemonisessa diskurssissa on tässä suhteessa nähtävissä, kysymykseksi jää, mikä oli näiden kirjoitusten vaikutus itse lastenkotien toimintaan. Mustalaisyhdistyksen toiminnan nopea hiipuminen 1970-luvun alussa herättää kysymyksiä siitä, minkä verran sen toiminnalla todella oli merkitystä lastenkotien myöhemmässä muutoksessa. Vaikka Mustalaisyhdistyksellä sinänsä oli täysin kiistaton rooli koko romanipolitiikan suunnanmuutoksessa, lastenkotien osalta tilanne on epäselvä. Tämä on huomionarvoista etenkin siitä syystä, että romanilastenkodit ainakin kirjoitusten osalta tuntuivat olleen Mustalaisyhdistyksen kritiikin kärkikohde. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että jostain syystä romanipolitiikassa heti 1960–1970-lukujen vaihteessa tapahtuneet nopeat muutokset eivät välittömästi näkyneet lastenkotien toiminnassa, niin kuin olisi voinut odottaa.

Määrällisesti kritisoivien kirjoitusten panos jää tässä tutkimuksessa vähemmälle, ja se on laskettava aineiston heikkoudeksi, mutta toisaalta niiden merkittävää vaikutusta romanilastenkotikeskustelun ”vavisuttajana” korostaa se, että Mustalaislähetys ja sen tukijat lähtivät niin kovalla puolustuksella niitä vastaan.

Mustalaislähetysessäkin oli ymmärretty, että julkisuudessa esitettyihin syytöksiin oli vastattava.

4.5 Hyökkäävä puolustus

Romanilastenkotien puolesta puhuminen eli kirjoittaminen oli alkanut jo monta vuotta ennen niiden perustamista. Luvussa 3 olen esitellyt niitä tilanteita menneisyydessä, jolloin romanilapsille tarkoitettut erilliset lastenkodit ovat nousseet esiin. Romanilastenkoteja puolustavalla puheella on siis jossain määrin varsin pitkä, mutta ei ehkä niin monimuotoinen menneisyys kuin voisi ajatella. Jopa vuosisatoja perustelut olivat pysyneet samoina. Edellä esitettyjen romanilastenkoteja kritisoivien kirjoitusten jälkeen on kuitenkin helpompi ymmärtää se käänne, mikä puolustavassa puheessakin tietyllä tapaa nyt tapahtui. Ehkä ensimmäistä kertaa romanipolitiikkaa oli julkisuudessa kovin sanoin arvosteltu, myös sellaisilla tahoilla joilla oli vaikutusvaltaa. Vaikka nuorilla romaniaktivisteilla ja toimittajilla ei ehkä alun perin sitä ollut juuri ollut, oli heidän ajamallaan politiikalla kuitenkin loppujen lopuksi valtava merkitys. Lisäksi he olivat nyt myös järjestäytyneitä, jolloin heidän kritiikkiään oli vaikeampi ohittaa. Niin oli todennäköisesti käynyt niille ensimmäisille 1950-luvun kriittisille kirjoituksille.

Koska lastenkoteja puolustavat kirjoitukset ja osa niissä esiintyneistä diskursseista oli kritiikin myötä muuttunut, on aihetta esitellä näitä diskursseja vasta tässä kohtaa. Kuten aiemmin kirjoitin, myös loput esimerkit laillisuusdiskurssiin kuuluneista teksteistä ovat tässä.

Kun lastenkoteja kritisoivissa artikkeleissa syytettiin Mustalaislähetystä romanilasten viemisestä vanhemmiltaan, vetosi Lähetys laillisiin huostaanottoihin, jotka ennen kaikkea olivat yhteiskunnan aikaansaamia. Mustalaislähetysessä oli varsin kirjaimellisesti otettu vastaan ne syytökset, joissa Lähetystä lasten viemisestä ja eristämisestä syytettiin.

”Mustalaislähetys ei ota yhtäkään lasta heidän perheiltään. Kaikki Mustalaislähetys neljässä lastenkodissa olevat lapset ovat sosiaalilautakuntien huostaanottamia, ja heidän sinne sijoittamiaan.”³¹³

”Nämä lapsethan 100-prosenttisesti ovat yhteiskunnan huostaanottamia. Heidät hoidettaisiin joka tapauksessa jossakin lastenkodissa. Onko se sitten ollut pahasti tehty, kun Mustalaislähetys on tarjonnut apunsa ja asiantuntemuksensa ja tahtonut helpottaa kuntia vaikeassa hoitopaikka-asiaassa.”³¹⁴

Muutenkin haluttiin tuoda esiin sitä seikkaa, että Lähetys oli edelleen läheisessä suhteessa sosiaaliministeriöön ja -hallitukseen, ja että se toimi lastenkotiasiassa näiden valvonnan alla.

”Lastenkodit toimivat lastensuojelulain perusteella ja ovat sosiaaliministeriön valvonnassa.”³¹⁵

Tulevaisuuskuvia maalailevalla ja ympäristöä kuvailevalla tekstillä korostetaan sitä harmoniaa, joka Mustalaislähetys ja sosiaalihallituksen välillä vallitsi:

”Maanantaina vierailivat sosiaalihallituksen ja Mustalaislähetys edustajat Tiukulan lastenkodissa Valtimolla. Tutustumisluonteinen käynti Tiukulassa muodostui vieraille viihtyisäksi antaen heille myönteisen kuvan Tiukulan tämänhetkisestä tilasta ja sen tulevaisuudesta. [...]Vieraat puolestaan ilmaisivat tyytyväisyytensä Tiukulan kehitykseen korostaen m.m. Tiukulan ja sen ympäristön ja yhteisöjen välisen hyvän yhteistyön suurta merkitystä. Itse Tiukulan rakennukset ja niiden ympäristö todettiin erittäin ihanteelliseksi lastenkodin tarkoituksia palvelemaan.”³¹⁶

---

³¹³ Hufvudstadsbladet 27.9.1967 [allekirjoittaneen suomentama].

³¹⁴ Helsingin Sanomat 4.10.1967.

³¹⁵ Helsingin Sanomat 7.10.1967.

³¹⁶ Ylä-Karjala 17.9.1970.

”Myöskään sosiaalihuollon hyväksymissä säännöissä ei puhuta mitään siitä, että mainitut lastenkodit olisivat nimenomaan mustalaisia varten.

[...]Kymmenet mustalaisvanhemmat ovat itse halunneet lapsensa mustalaislähetyksen lastenkotiin ja ovat monissa yhteyksissä tuoneet ilmi tyytyväisyytensä siitä, että hoitopaikkoja on olemassa.”³¹⁷

”Ne eivät ole erityisvaltionavun alaisia, vaan saavat saman mitä tavalliset lastenkodit. Niitten ohjesääntö on myös tavallisen lastenkodin.”³¹⁸

Laillisuusdiskurssi oli puolustavana diskurssina Mustalaislähetykselle tässä kohtaa erityisen merkittävä. Valtion suoma tuki ja sääntöjen mukaan toimiminen veivät pohjan syytöksiltä – kaikki oli tapahtunut sallitun rajoissa. Vetoaminen valtion tukeen johti kuitenkin ojasta allikkoon ainakin siinä vaiheessa, kun valtion virastoissa ymmärrettiin tehdyt virheet – ja myönnettiin ne. Asia, jota Mustalaislähetyksen ei missään vaiheessa tehnyt. Se pysyi torjuvassa ja kielteisessä kannassaan loppuun asti.

4.5.1 Syrjintädiskurssi

Kuten jo aiemmin mainitsin, rotusorron käsite oli ollut romanilastenkodeja puolustavissa kirjoituksissa jo ennen kuin romaniaktivistit keksivät käyttää termiä lastenkodeja vastaan. Eräissä mielessä puolustavissakin kirjoituksissa sitä kuitenkin käytettiin juuri romanilastencodeista puhuttaessa, nimittäin perustelemassa niiden olemassaolon tarvetta. Näiden kahden, eri puolilla olevan diskurssin rajojen selventämiseksi olen tämän jälkimmäisen nimennyt syrjintädiskurssiksi. Tässä diskurssissa keskeiseksi nousevat sellaiset kannanotot, joissa romani- ja muille lapsille erilliset lastenkodit nähdään tärkeinä nimenomaan syrjimyksen estämiseksi.

---

³¹⁷ Uusi Suomi 10.2.1971.

³¹⁸ Me Naiset nro. 50, 1971.

Ensimmäiset syrjintädiskurssin esimerkit ovat ajalta ennen aktiivisen vastarinnan nousua. Tämä liittyyne luultavammin siihen heränneeseen tietoisuuteen rotukysymyksistä, jonka vuoden 1960 YK:n pakolaisvuosi oli aikaansaanut.³¹⁹

”Kun lastenkoti vuonna 1953 aloitti toimintansa, ajateltiin, että oma lastenkoti mustalaisille voisi olla parempi ratkaisu, kuin lasten majoittaminen tavalliseen lastenkotiin. Silloin he eivät joutuisi muiden lasten erityishuomion kohteeksi. Ajatus on osoittautunut oikeaksi: mustalaislapset, jotka ovat aluksi olleet tavallisessa lastenkodissa, ovat siirtyneet mustalaislastenkotiin ja viihtyvät siellä paljon paremmin.”³²⁰

”Jossain tavallisessa kodissa tai lastenkodissa saattaisi mustalaislapsi joutua joko silmätikuksi tai sitten erityisen hellyyden kohteeksi, joten olemme tässä jatkuvasti ’rotuerottelun kannalla’. Lapsuus ja murrosikä ovat lapsen kehityksen kannalta niin tärkeitä aikaa, että on syytä antaa heidän kasvaa tämä vaihe omissa lastenkodeissa.[...]Yleensä eivät lastensuojeluasiantuntijat suosittele mustalaislapsia ottolapsiksikaan valkolaisiin koteihin.”³²¹

Syytökset erillisistä romanilastenkodeista kilpistyivät puolustavien kantojen vastauksiin niiden hyvää tarkoittavasta erillisyydestä. Ennakkoluuloista ja syrjinnästä syytettiin milloin romaneja itseään, milloin muita lastenkotilapsia kuin näiden vanhempiakin.

”Useimman asiantuntemattoman kysymys on asetettu seuraavaksi: Miksi lähetyksen omistamissa lastenkodeissa ei ole valkolaislapsia? Vastaus tähän kysymykseen on monisyinen ja -selitteinen, mutta pääviivoiltaan se koostuu seuraavista tekijöistä: [...] Ennakkoluuloisuus ei ole yksipuolista, vaan se tulee myös mustalaisten kohdalla esiin ja niinpä moni mustalainen ei hevin luovuta lastaan valkoisten lastenkoteihin.”³²²

---

³¹⁹ Pulma 2005, 381.

³²⁰ Församlingsbladet 22.2.1963 [allekirjoittaneen suomentama].

³²¹ Kotimaa 8.3.1963.

³²² Anna nro. 30, 1968.

”Sijoitukset Tiukulaan sen enempää, kuin muihinkaan suhteellisen kaukana Helsingistä sijaitseviin lastenkoteihin eivät ole milloinkaan johtuneet erityisestä mustalaislapsiin kohdistuvasta eristämisestä, vaan...

[...]...mustalaislasten vielä nykyisinkin melko vaikeasta asemasta ’tavallisissa’ lastenkodeissa – häpeä on kokonaan valkolaislasten, jotka eivät läheskään aina jaksanut pidättäytyä kiusaamasta mustalaisia näiden rodun vuoksi. Lastensuojeluvirastolla on myönteisiä kokemuksia mustalaisten erityislasterikodeista. [...] Ne [lastenkodit] ovat myös halukkaita ottamaan valkolaislapsia hoiviinsa, mutta tällaiset sijoitukset eivät sijoittavan viranomaisen kannalta ole lainkaan helppoja toteuttaa valkolaislasten vanhempien ennakkoluulojen vuoksi.”³²³

Ennen kaikkea Mustalaislähetys perusteli erillisiä romanilasterikoteja lasten suojelemisella, mikä sinänsä ehkä jossain mielessä olikin pätevä peruste. Oma toimintaansa tämän syrjivän käytännön uusintamisessa, saatikka mahdollisuutta sen muuttamisessa, he tosin eivät myöntäneet.

”Mustalaislähetysten pyrkimyksenä on mm. ollut suojella lasta yhteiskunnassamme vahvasti vallalla olevilta ennakkoluuloilta ja syrjimiseltä.”³²⁴

”Johdonmukainen seuraus nykyisestä tilanteesta olisi mielestäni se, että Mustalaislähetys perustaisi kiireesti uusia lastenkoteja eri puolille maata niin, että jokainen yhteiskunnan hoitoon joutunut lapsi voitaisiin tarvittaessa sijoittaa niihin. Pelkäänpä, että ehdotukseni kohtaa rotusyrjijöitten taholta niin paljon vastustusta, ettei sillä ole nykyoloissa mahdollisuutta toteutua. Tällä hetkellä ei mielestäni ole mitään syytä viedä pientä mustalaislasta yksin kymmenien ’valkolaisten’ joukkoon. Se, joka on nähnyt ja tietää, miten lapsi saattaa kärsiä tällaisessa ympäristössä, toivoo lapselle onnellisempaa kasvu-ympäristöä.”³²⁵

---

³²³ Helsingin Sanomat 22.10.1971.

³²⁴ Helsingin Sanomat 22.10.1971.

³²⁵ Kirkko ja kaupunki 28.3.1973.

Vielä 1973 Mustalaislähetyksen nyt väistynyt toiminnanjohtaja Veikko Piirainen ei kyennyt tai ainakaan julkisesti halunnut myöntää Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminnan rassistisuutta. Edellisessä tekstissä hän jatkaa samojen fraasien toistoa, jotka nyt muuttuneesta näkökulmasta tarkasteltuna näyttävät absurdeilta ja epätoivoisilta.

4.5.2 Kieltämisen diskurssi

Kieltämisen diskurssi on viimeinen tutkimuksessa esittelemäni diskurssi. Tämä romanilastenkoteja puolustava diskurssi on oikeastaan tämän jälkimmäisen tarkasteluajanjakson (1967–1975) merkittävin ja myös haastavin puolustava diskurssi. Sen määritelmä on hieman laajempi ja epätarkempi kuin edellisten, mutta puolustavana diskurssina se on oleellinen. Tähän diskurssiin olen luokitellut kuuluvaksi sellaiset puheet, joissa romanilastenkoteja puolustettiin siten, että niihin kohdistuneet kriittiset kysymykset ja väitteet kielletään, mutta joissa toisaalta ei pystytä selkein argumentein vastaamaan niihin kohdistuneihin syytöksiin. Puheet ovat joukko epäloogisia johtopäätöksiä, joiden päämääränä tuntuu olevan alkuperäisten syytösten vääristeleminen ja syytösten kääntäminen kohdistumaan kirjoittajiin itseensä.

”Minä vakuutan, että tämä henkilö, jonka mielestä nämä lastenkodit eristävät lapset heimostaan, joko tuntee asian huonosti (mikä on valitettavaa) tai on negatiivisesti asennoitunut mustalaisia kohtaan.”³²⁶

Lastenkotien eristämissyytöksiin vastattiin kertomalla lastenkotilasten virikkeellisestä ympäristöstä, mikä tuskin oli ollut alkuperäisen kritisoinnin kohteena.

”Lastenkodit eivät eristä mustalaislapsia, eivätkä vaikeuta heidän kontaktien saantiaan ympäristöönsä, kuten eräiltä tahoilta on erheellisesti väitetty.

---

³²⁶ Hufvudstadsbladet 27.9.1967 [allekirjoittaneen suomentama].

Äskettäin Tampereen yliopistossa suoritettussa tutkimuksessakin on todettu, että Mustalaislähetyksen lastenkodeissa hoidettavina olevilla lapsilla on ympäristöönsä enemmän erilaisia yhteyksiä kuin yleensä perheissä kasvavilla mustalaislapsilla. Koulunkäynti, kesä- ja talviurheilu-, partio, kerhot, pyhäkoulu sekä retkeily ja harrastustoiminta tuovat runsaasti näitä yhteyksiä.”³²⁷

Tyypillistä oli juuri seuraavassakin tekstissä esiin tuleva asian kääntäminen pääläelleen, jolloin alkuperäisen kritiikin esittäjän tarkoitusperiä vääristellään.

”Ei ’valkolaistenkaan’ lastenkoteja ole sentralisoitu yhdelle ainoalle alueelle Suomessa, vaan ne sijaitsevat eripuolilla maata ja antavat hajasijoituksellaan parhaan mahdollisen hyödyn alueellisesti ottaen. Pitäisikö mustalaislasten lastenkodeista toimittajan mielestä muodostua ghettoja?”³²⁸

Mielenkiintoisena ja epäjohdonmukaisena perusteena useammassakin artikkelissa tuli esille väite, jonka mukaisesti romanilastenkodeissa olevien lasten tilannetta verrattiin perheeseen tai satunnaiseen joukkoon romaneja, jotka Lähetysten mukaan myös olisivat saman logiikan mukaisesti rotusorron uhreja. Todennäköisesti kyse on ollut ainakin jossain määrin ivallisesta huomautuksesta.

”– Lastenkotia voidaan verrata suureen perheeseen. Jos lasten hoitaminen näissä olisi syrjintää, olisi siitä johdonmukaisena seurauksena, ettei mustalaisperhekään saisi elää yhdessä ja kahta mustalaista ei saataisi suvaita yhdessä. Eikä kysymyksessä ole ahdas ja suvaitsematon, mustalaisille vihamielinen asenne.”³²⁹

---

³²⁷ Kotimaa 14.5.1968.

³²⁸ Anna nro. 30, 1968.

³²⁹ Helsingin Sanomat 18.5.1968.

”Jos yhden mustalaislapsen hoitaminen ei ole ristiriidassa YK:n sopimuksen kanssa, ei se voine olla, jos hoidetaan kaksi lasta yhdessä. Se onko sitten lapsia kaksi tai kaksikymmentä, on jo sama asia.”³³⁰

Samaa epäjohtonmukaista logiikkaa tunnutaan soveltavan myös tässä tekstissä:

”Nyt viimeksi on mustalaisten nimissä viety sosiaalihuutukselle kirje, jossa sanotaan, että lastenkodit ovat mustalaisten etujen vastaisia. Jos yleensä näin ajatellaan, ovat kaikki toimenpiteet, jotka kohdistuvat mustalaisten auttamiseen, mustalaisvastaisia. [...] Mutta mehän emme voi lähteä siitä, että kaikki meihin kohdistuvat toimenpiteet ovat YK:n vastaisia.”³³¹

Merkittävä keskustelun muutos, mikä kieltämisen diskurssissa nousi esille, oli koko mustalaislastenkoti-käsitteen olemassaolo. Mustalaislähetyksen itse oli aivan viime vuosiin asti käyttänyt termiä mustalaislastenkoti viitatessaan omiin lastenkoteihinsa ja sitä myös yleisesti käytettiin. Kun käsite alkoi kuitenkin heränneen kritiikin myötä saada negatiivisen sävyn, sen ja koko ”mustalaislastenkotisysteemin” olemassaolo kiellettiin kuin niitä ei ikinä olisi ollutkaan.

”Maassamme ei ole yhtään mustalaislastenkotia. Sen sijaan Mustalaislähetyksellä on neljä tavallista lastenkotia, jotka ovat Sipoossa, Kauniaisissa, Koskella (HI) ja Valtimossa, toteaa Mustalaislähetyksen ry:n toiminnanjohtaja Veikko Piirainen...”³³²

”Ensimmäinen oikaisu koskee nimitystä ”mustalaislastenkoti”. Sellaisiahan ei ole olemassakaan. On vain Mustalaislähetyksen omistamia lastenkoteja, joita on neljä. Ne ovat myös ns. tavallisia lastenkoteja.”³³³

---

³³⁰ Me Naiset nro. 50, 1971.

³³¹ Helsingin Sanomat 11.2.1971.

³³² Uusi Suomi 10.2.1971.

³³³ Helsingin Sanomat 22.10.1971.

”Mutta väittämä, että lastenkodit, joissa hoidetaan etupäässä mustalaislapsia, olisivat YK:n ihmisoikeuksien julistuksen vastaisia, on mitä suurin traagisin väärintulkinta koko asiassa. Ensiksikin Mustalaislähetyksen lastenkodit ovat ns. tavallisia lastenkoteja. [...] Tietämämme mukaan ei koko maassa ole mitään ’mustalaislastenkotisysteemiä’, mutta mitä mustalaislapsen oikeuteen asua ja kasvaa yhdessä toisten samaan heimoon kuuluvien kanssa tulee, on siinä asetettava lapsen puolelle. Jos yhden mustalaislapsen hoitaminen ei ole ristiriidassa YK:n sopimuksen kanssa, ei se voine olla, jos hoidetaan kaksi lasta yhdessä. Se onko sitten lapsia kaksi tai kaksikymmentä, on jo sama asia.”³³⁴

Nämä esimerkit kertonevat jotain siitä pakokauhun mielentilasta, jossa Mustalaislähetyksessä on muuttuvaa tilannetta tarkasteltu. Heidät oli omalla toimintakentällä lyöty ja häpäisty julkisesti. He olivat menettäneet valta-asemansa romanipolitiikan johdossa, sekä myös uskottavuutensa lastenkotitoiminnan hoitamisen suhteen. Ivallisuudella ja asioiden ”päälaelleen kääntämisellä” pyrittiin ehkä tiettyyn retoriseen vaikutukseen ja tietynlainen ylemmydentuntokin paistaa läpi siitä tavasta, jolla syytökset otettiin vastaan. Toisaalta totuudenmukaisempaa voi olla, että Mustalaislähetyksellä ei vain ollut mitään varteenotettavia vastauksia heitä kohtaan esitettyjä syytöksiä vastaan. Voidaan uskoa, että pohjimmiltaan Mustalaislähetyksen motiivit toiminnalle olivat olleet rehelliset: uskonnollinen hyväntekeväisyys heikossa tilassa olevan kansanryhmän avuksi. Toiminnan muodot vain olivat kyseenalaiset.

Mustalaislähetyksen toiminnanjohtaja Veikko Piiraisen vuonna 1965 antamassaan haastattelussa lausuma kommentti kertoo varmasti jotain siitä ajatusmaailmasta, mikä järjestöön oli vuosien varrella juurtunut.

”Lastenkotiemme toimintaa kuulee toisinaan arvosteltavan, toteaa toiminnanjohtaja Piirainen. Tähän voimme vain sanoa, että on parempi, että meillä on edes lastenkoteja kuin että emme tee mitään mustalaisten hyväksi.

---

³³⁴ Me Naiset nro. 50, 1971.

Emme pidä parhaana ratkaisuna sitä yhteiskunnassamme yleisesti noudatettua sääntöä, että isät lähetetään työlaitokseen ja lapset lastenkoteihin. Paljon parempi olisi hoitaa perheitä kokonaisuutena. Toistaiseksi emme kuitenkaan ole onnistuneet herättämään yhteiskunnan omaatuntoa tässä asiassa. Me saamme varoja lastenkoteja varten ja teemme siis työtä sillä saralla.”³³⁵

Kommentin mukaisesti Mustalaislähetys oli aikoinaan päätyntä romanilastenkotien perustamiseen, eikä toisaalta ollut nähnyt mahdollisuuksia muunlaisen työn tekemiseen. Toisaalta ehkä osin ilman omaa vaikutustaan järjestöstä oli kuitenkin tullut oikeastaan ainoa romaneiden asiaa ajava taho, jolloin romanilastenkotien merkitys koko ”mustalaiskysymyksen” ratkaisussa oli vinoutuneen ylikorostunut. Toisaalta, kuten jo tutkielmani taustoitussuudessa tuon esiin, oli romanipolitiikan virallisessa linjauksessa 1950-luvun Mustalan komitean mukaisesti tärkeintä nimenomaan lapsiin kohdistuva romanityö, jota lastenkotien kautta alettiin toteuttaa.³³⁶ Vaikka Mustalaislähetysessä varmasti tiedostettiin tämä vastuu ainoana romanityön toimijana, vaikuttaa siltä, että sen piirissä tätä vastuuasemaa myös tarkoituksella vähäteltiin.

4.6 Puuttuva näkökulma

Tässä luvussa esitetyt romanilastenkoteja puolustavat ja kritisoivat diskurssit olivat osa niiden esittäjien suunnitelmallista toimintaa. Mustalaislähetys ja sitä lähellä olleet tahot loivat reilussa 15 vuodessa yksipuolisen kuvan romanilastenkodeista, jolla vahvistettiin järjestön omaa valta-asemaa lastenkotitoiminnan johdossa. Toisaalta heidän ylläpitämänsä diskurssi oli osa laajempaa keskustelua, jonka juuret ulottuivat vuosisatojen päähän. Tästäkin huolimatta Mustalaisyhdistys tukijoineen onnistui omilla kriittisillä kannanotoillaan purkamaan romanilastenkodeista vallalla olleen diskurssin ja

---

³³⁵ Kotimaa 22.10.1965.

³³⁶ Ks. luku 3.2.

tuomaan tilalle oman, täysin erilaisen näkemyksensä asiasta, ja tämä näkemys on edelleen näinä päivinä hallitseva.

Analyysissäni keskityn erittelemään diskurssien eroja, mikä toisaalta saattaa luoda harhan tilanteen mustavalkoisuudesta. Vaikka Mustalaislähetysten ja Mustalaisyhdistyksen kannat erosivatkin toisistaan jyrkästi, on näiden välillä paljon harmaata aluetta, jonka esille tuominen on tärkeää. On nimittäin syytä myös kiinnittää huomiota siihen, että romanien oma suhtautuminen lastenkoteihin ei ehkä ole niin yksipuolinen kuin Mustalaisyhdistys ja Mustalaislähetys antoivat ymmärtää. Toisaalta monet romaniperheet mahdollisesti olivat kiitollisia saadessaan lapsensa lastenkotiin, jossa oli seurana muita romanilapsia, mutta tosiasia on myös se, että monet romanit suhtautuivat Mustalaislähetykseen kielteisesti nimenomaan sen lastenkotitoiminnan vuoksi. Asiasta on kuitenkin hankalaa sanoa mitään lopullista, koska edelleen tänäkin päivänä asiaan suhtaudutaan häpeällisesti, mikä vaikeuttaa sen käsittelemistä.

Monet romanilastenkodeissa kasvaneista lapsista ovat tulleet myöhemmin julkisuuteen puhumaan kokemuksistaan, mitä eivät kaikki romaniyhteisön jäsenet ole katsoneet hyvällä. ”Perinteisessä romaniyhteisössä” kaikki eivät hyväksy valtaväestön ylläpitämien lastenkotien kasvattaja joukkoonsa, eikä heillä näin ollen olisi näiden mukaan oikeutta puhua yhteisön asioista. Se häpeä ja syyllisyys, mikä näihin ”varastettuihin lapsiin” liittyy, on varmasti osaltaan aiheuttanut sen, että osa romaniyhteisöstä on yrittänyt sulkea ulos tapoja osaamattomia tai eri tavalla pukeutuvia romaneja. Asian tekee erityisen traagiseksi se, että huostaan otetut lapset joutuvat oman yhteisönsä henkisen väkivallan uhreiksi ilman omaa syytään – heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omaan kohtaloonsa on ollut mitätön.³³⁷ Monet ovat joutuneet kokemaan kaksinkertaisen hylkäämiskokemuksen, ensin oman perheen ja myöhemmin oman yhteisön taholta. Jopa vuosikymmenten jälkeen romaniyhteisö on asian suhteen edelleen kahtiajakautunut.³³⁸ Kuten aiemmin jo kirjoitin, asiaa vaikeuttaa huomattavasti myös Romano Mission haluttomuus selvittää järjestömenneisyyttään.³³⁹

---

³³⁷ Tanner & Lind 2009, 269–273.

³³⁸ Grönfors J., 2012, 245.

³³⁹ Ks. luku 3.5

Romanilastenkodit ovat kuitenkin romanien menneisyydessä iso asia, mistä osittain kertookin se jyrkkyys, millä asiaan on suhtauduttu.

Tästä näkökulmasta tarkasteluna koko romanilastenkotikirjoittelu tutkimallani aikavälillä näyttäytyy pikemminkin vain tiettyjen ryhmittymien välisenä intressien taistona. Vaikka sekä Mustalaislähetys, että Mustalaisyhdistys kokivat ajaneensa romanien ja romanilasten asiaa, lopputuloksena täytyy todeta, että romaniperheiden oma ääni asian suhteen jää kuulematta. Tosin osa Mustalaisyhdistyksessäkin toimineista aktivisteista oli lastenkotitaustaisia. Myöhemmin asiasta julkisesti puhuneet lastenkotien kasvatit eivät ole saaneet ulostulolleen oman yhteisön jäsenten selkeää tukea. Ja kuten olen jo useaan otteeseen todennut, huolimatta Mustalaisyhdistyksen urauurtavasta työstä koko romanipolitiikan suunnanmuutoksessa, jää lastenkotiasia loppujen lopuksi tämän muutossoman jalkoihin. Ja kun tilanne kirjoittelun jälkeen jäi osin jännitteiseksi ja epäselväksi, se on sitä monelta osin edelleen. Kaikilla osapuolilla – niin romanilastencodeissa kasvaneilla, huostaanotossa lapsensa menettäneillä, Mustalaislähetyksellä eli nykyisellä Romano Missiolla, kuin koko romaniyhteisölläkin – on oma totuutensa asiasta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ajatus romanilapsille tarkoitetuista erillisistä lastenkodeista juontaa kauas menneisyyteen, ja toisaalta niiden realisoituminen Suomessa 1950-luvulla ja laitosten läpikäyneiden romaniperheiden kokemukset juontavat pitkälle tulevaan, useisiin sukupolviin. Tässä välissä on paljon tutkimatonta aluetta, johon olen omalla tutkimuksellani pyrkinyt tekemään sellaisen kiinnostuksen, josta on mahdollista myöhemmin jatkaa.

Tutkielmani teoreettisena lähtökohtana on ajatus yhteiskunnassa olevan valtahierarkian vahvistamisesta normiuden ja toiseuden määrittelyillä, joita ylläpidetään erilaisten sosiaalisten käytäntöjen avulla. Romaneiden kohdalla vääränlaisena toiseutena on pidetty heidän elämäntapaansa, kiertelyä, jota on pyritty ajan saatossa ratkaisemaan erilaisin toimenpitein. Koko romaniheimon uudelleenkasvattaminen romanilasten huostanottojen kautta on ollut pitkäikäinen ajatus, jonka toteutukseen päästiin käytännössä, kun romanien sotien jälkeinen heikko asunotilanne pakotti monet romaniperheet antamaan lapsensa lastenkotiin. Nämä yksittäiset tapaukset kytkeytyvät jatkumoksi muualla maailmassa tapahtuneisiin vastaaviin tapauksiin, ja toisaalta ne olivat osa sitä rakenteellista vallankäyttöä, jota valtiollisen romanipolitiikan turvin harjoitettiin.

Saatavilla olevan aineiston mukaisesti olen tarkastellut niitä romanilastenkoteja koskevia lehtikirjoituksia, joita suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistiin vuosien 1950–1975 välillä. Pyrkimyksenäni on ollut selvittää, mitä romanilastencodeista on kyseisenä aikana kirjoitettu, ja millä tavalla 1960-luvun lopun muutokset romanipolitiikassa ovat vaikuttaneet niihin kirjoituksiin. Lähestyin aineistoani diskurssianalyttisin menetelmin, minkä johdosta pyrin etsimään teksteistä erilaisia romanilastenkoteja koskevia diskursseja.

Romanilastencodeista muodostunut representaatio on aineiston perusteella hyvin moninainen ja vahvasti riippuvainen kirjoittajasta sekä kirjoituksen ajankohdasta. Vuosina 1950–1966 Mustalaislähetys käytännössä hallitsi romanilastenkoteja koskevaa kirjoittelua, samalla kun se hallitsi myös Suomen virallista

romanipolitiikkaa. Sen asema oli muodostunut sellaiseksi, että se sekä päätti, että toteutti sitä romanipolitiikkaa, jonka tarkoituksena oli niin sanotun mustalaiskysymyksen ratkaisu. Tämä toteutus tapahtui yksinomaan romanilastenkotien kautta. Lehtikirjoittelun kautta Mustalaislähetys pyrki vahvistamaan valta-asemaansa romaniastian asiantuntijana luomalla oman, varsin yksipuolisen totuutensa ”mustalaislastenkodeista”. Ne olivat tarpeellisia ja romanilasten huoltotilanteen kannalta välttämättömiä laitoksia, jotka erinomaisuudessaan pystyivät lasten kasvatuksen avulla pelastamaan romaniheimon tulevaisuuden. Lasten uudelleenkasvattamisella oli tarkoitus saada heidät irti heimonsa tavoista, ennen kaikkea kiertelemisestä, ja sulauttaa heidät osaksi sitä yhteiskuntaa, josta heidän vanhempansa olivat jääneet ulkopuolisiksi. Tämän valtion tukeman lastenkotitoiminnan päämääränä oli päästä eroon yhteiskunnallisesta ongelmasta, ”mustalaiskysymyksestä”, ja näin se oli hyödyllistä myös koko yhteiskunnan kannalta.

Tähän yksipuolisuuteen tuli kuitenkin särö, kun erilaista näkökulmaa edustanut nuorempi romaniaktivistien joukko järjestäytyi vuonna 1967 ja alkoi myös osallistua romanilastenkodeista käytyyn kirjoitteluun. Aineiston toisena ajanjaksona vuosina 1967–1975 Mustalaisyhdistyksen ja sen kannattajien synnyttämä kuva romanilastenkodeista erosi huomattavasti siitä aiemmasta, mikä julkisuudessa oli ollut vallitsevana. Heidän mukaansa romanilastenkodit eristivät lapset vanhemmistaan, omasta kulttuuristaan ja koko yhteiskunnasta. Tämä eristäminen nähtiin rotusortona, jonka tarkoituksena oli häivyttää romanien oma kulttuuri ja hajottaa perheet. Nämä väitteet Mustalaislähetys kiisti viimeiseen asti, ja tällä toisella ajanjaksolla romanilastenkoteja puolustavan kannan perusteet muuttuivatkin joltain osin, sen puolustautuessa sitä esitettyjä syytteitä vastaan. Nämä puolustautuvat kirjoitukset eivät kuitenkaan riittäneet ylläpitämään entistä tilannetta. Mustalaislähetysten aiempien tukijoiden kääntyessä toiselle kannalle, ja järjestön samanaikainen otteen menetys Suomen virallisen romanipolitiikan vetimistä johti siihen, että romanilastenkotien osalta vallitseva diskurssi oli muuttunut niitä kritisoivaksi.

Romanilastenkodit joutuivat 1960-luvun lopulla vähemmistöpolitiikan uudelleenmuotoilussa tapahtumien keskiöön, kun Mustalaisyhdistys otti niiden

kritisoimisen osaksi propagandaa, jolla oli tarkoitus ajaa romanien etuja. Merkittäviä muutoksia saatiin aikaiseksi koko romanipolitiikan suunnalla, ja vaikka muilta osin muutokset olivat nopeita, jäi romanilastenkotien osalta tilanne epäselväksi, ja muutokset niiden sekä koko Mustalaislähetyksen toiminnassa tapahtuivat pikku hiljaa, vasta 1980-luvulla. Romaniyhteisössä lastenkotimenneisyys on edelleen vaikea ja käsittelemätön aihe, ja siihen liittyvät keskustelunavaukset ovat aiheuttaneet paljon jännitteitä.

Romanilastenkoteja voi edelleen kutsua tutkimattomaksi aiheeksi ja näkökulmia aiheen lähestymiseen olisi lukuisia. Edelleenkin ei ole pääsyä niihin aineistoihin, joiden pohjalta voitaisiin selvittää, miten romanipolitiikassa todella päädyttiin romanilasten sijoittamiseen erillisiin lastenkoteihin. Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämä selvitys on alku myös sille viralliselle tutkimukselle, jonka tapahtumat ansaitsevat. Romanilastenkodit ovat merkittävä osa koko romaniyhteisön historiaa, ja ennen kaikkea lastenkodeissa olleet lapset sekä heidän perheensä ovat niitä, jotka ansaitsisivat virallisen tahon esittämän tunnustuksen kärsimästään vääryydestä.

LÄHTEET

Lehdistö

Anna nro. 30, 1968.
Apu nro. 18, 1965.
Apu nro. 50, 1975.
Församlingsbladet 22.2.1963.
Helsingin Sanomat 14.12.1959
Helsingin Sanomat 2.10.1967.
Helsingin Sanomat 4.10.1967.
Helsingin Sanomat 5.10.1967.
Helsingin Sanomat 7.10.1967.
Helsingin Sanomat 17.5.1968.
Helsingin Sanomat 18.5.1968.
Helsingin Sanomat 9.3.1970.
Helsingin Sanomat 11.2.1971.
Helsingin Sanomat 19.10.1971.
Helsingin Sanomat 22.10.1971.
Helsingin Sanomat 28.10.1971.
Hufvudstadsbladet 29.4.1967.
Hufvudstadsbladet 24.9.1967.
Hufvudstadsbladet 27.9.1967.
Huoltaja 1.9.1951.
Ilta-Sanomat 8.5.1968.
Ilta-Sanomat 24.11.1969.
Kainuun Sanomat 22.8.1965.
Karjalainen 23.1.1953.
Karjalan Aamu nro.9, 1963.
Kirkko ja kaupunki 28.3.1973.
Kotimaa 15.4.1955.
Kotimaa 8.3.1963.
Kotimaa 22.10.1965.
Kotimaa 22.11.1966.
Kotimaa 27.10.1967.
Kotimaa 14.5.1968.
Kotitiellä nro. 1-2, 1956.
Kotitiellä nro.1, 1958.
Kotitiellä nro.3-4, 1958.
Kotitiellä nro.1, 1959.
Kotitiellä nro.1, 1960.
Kotitiellä nro.1, 1962.
Kotitiellä nro.1, 1965.

Kotitiellä nro.1, 1967.
Kotitiellä nro.1, 1970.
Lapin Kansa 1.6.1969[?].
Lasten Kuvalehti 1969[?].
Me Naiset nro. 43, 1971.
Me Naiset nro. 50, 1971.
Nya Pressen 15.6.1955.
Romano Boodos nro. 6-7, 1981.
Sana 29.1.1953.
Sana 1954/1955.
SS[?] 1952.
Suomen Invalidi nro.2, 1955.
Suomen Sosialidemokraatti, 10.2.1968.
Suomenmaa 4.11.1967.
TU[?] 4[?], 1969.
Uusi Suomi 10.2.1971.
Vaeltajakansa nro.3-4, 1950.
Ylä-Karjala 17.9.1970.
Zirickli nro. 3, 1970.
Zirickli nro. 4, 1970.
Zirickli nro. 1, 1971.

Kirjallisuus

Alhanen, Kai: Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n ajattelussa. Gaudeamus, Helsinki 2011.

Enroth, Erno: *Romani läpi elämän*. Kouros, Kristiina (toim.): Iloisen talon kellareissa. Like, Helsinki 2011.

Fairclough, Norman: *Language and Power*. Longman, London 1989.

Fairclough, Norman: *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge 1992.

Fairclough, Norman: *Miten media puhuu*. Vastapaino, Tampere 1997.

Foucault, Michel: *Tarkkailla ja rangaista*. Otava, Helsinki 1980.

Friman-Korpela, Sarita: *Suomen romanipolitiikan kansainväliset yhteydet*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Grönfors, Janette & Viljanen, Anna Maria: ”Ai tää lastenkodin lapsi” – Selvitys 15 Mustalaislähetyksen lastenkodeissa 1960-1980-luvuilla eläneen romanin sijoittumisesta romaniyhteisöön ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Nevo Roma ry., Jyväskylä 2009.

Grönfors, Janette: *Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Grönfors, Martti: *Ethnic Minorities and Deviance: The Relationship between Finnish Gypsies and the Police*. Oikeussosiologian julkaisuja No 1, Helsinki 1979.

Grönfors, Martti: *Suomen mustalaiskansa*. WSOY, 1981.

Halmetoja, Raila & Pulma, Panu: *Suomen Mustalaisyhdistyksen synty*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Hedman, Henry: *Mustalaislähetyksestä Romano Missioksi*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Häkkinen, Antti – Pulma, Panu – Tervonen, Miika: *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. SKS, Helsinki 2005.

Häkkinen, Antti & Tervonen, Miika: *Johdanto: Vähemmistöt ja köyhyys Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla*. Häkkinen, Antti – Pulma, Panu – Tervonen, Miika: *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. SKS, Helsinki 2005.

Jokinen, Arja: *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere 1999.

Kouros, Kristiina (toim.): *Iloisen talon kellareissa*. Like, Helsinki 2011.

Liebkind, Karmela: *Eräitä kulttuurimoniarvoisuuden teorian ja soveltamisen ongelmia: etnisen identiteetin kompleksisuus*. Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.): *Suomen kulttuurivähemmistöt*. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 72, Helsinki 1997.

Markkanen, Airi: *Luonnollisesti - etnografinen tutkimus romaninaisten elämänkulusta*. Joensuun Yliopisto, Joensuu 2003.

Peltonen, Matti: *Michel Foucault'n historiallisesta ajattelusta*. Historiallinen aikakauskirja 2008: 2.

Pulma, Panu: *Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen*. Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva: Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 1987.

Pulma, Panu: *Ongelmavähemmistöstä vähemmistöongelmaksi*. Häkkinen, Antti – Pulma, Panu – Tervonen, Miika: Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. SKS, Helsinki 2005.

Pulma, Panu: Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan. SKS, Helsinki 2006.

Pulma, Panu: *Suomen romanit – 500 vuoden selviytymistaistelu*. Jäppinen, Jere (toim.): Varokaa mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaiheita ja kulttuuria.. Helsingin kaupunginmuseo, 2009.

Pulma, Panu: *Romanit ja Helsinki*. Jäppinen, Jere (toim.): Varokaa mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaiheita ja kulttuuria.. Helsingin kaupunginmuseo, 2009.

Pulma, Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Pulma, Panu: *Sodan puristuksessa*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Rekola, Tuula: *Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Saukkonen, Pasi: *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Cupore, Helsinki 2013.

SOU 2009:99. *Vanvård i social barnavård under 1900-talet. Delbetänkande av Utredningen om vanvård i den sociala barnavården. Statens offentliga utredningar*, Stockholm 2009.

STM 2013. *Selvitystyön suunnitelma. Epäkohdat ja kaltoinkohtelu lastensuojelun sijaishuollossa 1930- ja 80-lukujen välisellä ajanjaksolla. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö*, Helsinki 2013.

Suoninen, Eero: *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere 1999.

Tanner, Riikka & Lind, Tuula: *Käheä-ääninen tyttö*. Kaalengo tsaj. Tammi, Helsinki 2009.

Tervonen, Miika: *Mustalaisia vai ihmisiä? Väärinymmärryksen historiaa – ja nykypäivää*. Jäppinen, Jere (toim.): Varokaa mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa. Suomen romanien vaiheita ja kulttuuria.. Helsingin kaupunginmuseo, 2009.

Tervonen, Miika: *Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012a.

Tervonen, Miika: *Romanit ja suuri muutos*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012b.

Tervonen, Miika: *Syrjäytetyt: romanien yhteiskunnallisen uloslyönnin lyhyt historia*. Markkanen, Airi – Puurunen, Heini – Saarinen, Aino (toim.): Huomio! Romaneja tiellä. Like, Helsinki 2012c.

Tervonen, Miika & Enache, Anca Loredana: *Uusia tulijoita*. Pulma Panu (toim.): Suomen romanien historia. SKS, Helsinki 2012.

Valtonen, Sanna: *Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä*. Kantola, Anu – Moring, Inka – Väliverronen, Esa (toim.): Media-analyysi. Teksteistä tulkintaan. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Tampere 1998.

Valtonen, Sanna: *Tiedon ja vallan kaivauksilla: Michel Foucault ja mediatutkimuksen mahdollisuudet*. Mörä, Tuomo – Salovaara-Moring, Inka – Valtonen, Sanna (toim.): Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Gaudeamus, Helsinki 2004.

Viita, Armas: *Mustalaisväestön hyväksi. Mustalaislähetystyö Suomessa v. 1904-1966*. Mustalaislähetys ry., Helsinki 1967.

Virolainen, Kari: *Suomen romanipolitiikka ja romaniväestön asema fennomaanien ajalta 2000-luvulle*. Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (toim.): Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 72, Helsinki 1997.

Verkkolähteet

http://yle.fi/vintti/yle.fi/mundo/arkisto/index50495049.html?basaari=121013957791fce602923d65e7099139ff3c0b17b0&article_id=727 21.1.2012.

http://yle.fi/vintti/yle.fi/mundo/arkisto/index50495049.html?basaari=121013957791fce602923d65e7099139ff3c0b17b0&article_id=727 21.1.2012.

<http://www.finlit.fi/tutkimus/romanihistoria.htm> 4.2.2014.

http://www.romanomissio.fi/rb/RB4_09screen.pdf 4.2.2014.

<http://www.hs.fi/sunnuntai/a1382760836158> 27.10.2013.

http://ohjelmat.yle.fi/dokumenttiprojekti/varastettu_lapsuus 3.2.2014.

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/436722/Suomalaisten+lastenkotien+menneisyys+tutkitaan> 3.2.2014.

https://www.humanrights.gov.au/sites/default/files/content/pdf/social_justice/bringing_them_home_report.pdf 4.2.2014.

Liite 1

PUOLUSTAVAT DISKURSSIT						
Vuosi	Määrällinen	Kasvatus	Laillisuus	Hengellinen	Syrjintä	Kieltämisen
1950	1	-	-	-	-	-
1951	1	-	-	-	-	-
1952	-	-	-	-	-	-
1953	2	-	1	-	-	-
1954	-	-	-	-	-	-
1955	2	2	2	1	-	-
1956	1	1	-	1	-	-
1957	-	-	-	-	-	-
1958	-	2	-	-	-	-
1959	-	2	-	-	-	-
1960	1	-	-	-	-	-
1961	-	-	-	-	-	-
1962	-	1	1	-	-	-
1963	2	1	-	-	2	-
1964	-	-	-	-	-	-
1965	1	1	-	-	-	-
1966	1	1	-	-	-	-
1967	-	4	3	-	-	1
1968	1	-	-	-	1	3
1969	-	3	-	-	-	-
1970	1	1	1	-	-	-
1971	-	-	2	-	2	5
1972	-	-	-	-	-	-
1973	-	1	-	-	1	-
1974	-	-	-	-	-	-
1975	-	1	-	-	-	-
Yhteensä	14	21	10	2	6	9

Taulukko 1. Erilaisten puolustavien diskurssien esiintyvyys lehtiartikkeleissa vuosina 1950–1975.

KRITISOIVAT DISKURSSIT			
Vuosi	Eristys	Rotusorron	Muut
1952	1	-	1
1955	1	-	-
1967	2	-	2
1968	1	3	-
1969	1	-	-
1970	2	2	3
1971	2	2	1
Yhteensä	10	7	7

Taulukko 2. Erilaisten kritisoivien diskurssien esiintyvyys lehtiartikkeleissa vuosina 1952–1971.

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan- ja taloudentutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Armi Katariina Ahvenainen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Suomessa harjoitetaan rotuerottelua lastenkodeissa" – Romanilastenkodit sanoma- ja aikakauslehdissä 1950–1975			
Oppiaine – Läroämne – Subject Talous- ja sosiaalihistoria			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu-tutkielma	Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2014	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 117+1	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä vuosina 1950–1975 ilmestyneitä kirjoituksia, joissa käsitellään niin sanottuja mustalaislastenkoteja. Lastenkodit olivat vuonna 1905 perustetun Mustalaislähetyksen ry:n perustamia. Valtion taloudellisella tuella järjestö perusti kolme lastenkotia vuosina 1953, 1958 ja 1963, sekä yhden nuorisokodin vuonna 1960. Niiden syntyyn johtanut prosessi oli kuitenkin alkanut jo paljon aiemmin, sillä romanilasten huostaanotto osana "mustalaiskysymyksen" ratkaisua oli ollut ensimmäisen kerran esillä jo vuosisatoja aiemmin. Vuosikymmenten aikana satoja romanilapsia oli sijoitettuina Mustalaislähetyksen lastenkodeissa. Kun romaneiden asemaa puolustamaan nousseet aktivistit 1960-luvun lopussa järjestäytyivät ja alkoivat julkisesti kritisoida maan virallista romanipolitiikkaa, nousivat romanilasten kodit pian kritiikin pääkohteeksi. Mustalaislähetystä syytettiin romanilasten eristämisestä ja rotusyrjinnästä, mutta näihin syytteisiin järjestö ei koskaan myöntynyt, vaan puolusti toimintaansa kiivaasti. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa romanipolitiikassa tapahtui dramaattisia muutoksia, mutta lastenkotien kohdalla toimintatapoihin tuli muutoksia vasta myöhemmin. 2000-luvulla romanilasten kodit nousivat mediassa jälleen esille, mutta tällä kertaa keskustelun sävy oli jo varsin radikaalisti muuttunut aiemmista vuosikymmenistä. Nykypäivänä romanilasten kodit nähdään osana romaneihin kohdistunutta syrjintää, jonka tarkoituksena oli "rasistinen assimilaatiopolitiikka". Tutkimukseni aineisto koostuu suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien artikkeleista. Aineistossa on 128 erillistä lehtiartikkelia, joista 60 on valittu tarkempaan analyysiin. Artikkeleita käsitellään diskurssinanalyttisin menetelmin, ja ne on luokiteltu niistä löytyvien diskurssien mukaisesti. Tutkielman teoreettisena lähtökohtana on ajatus yhteiskunnassa olevan valtahierarkian vahvistamisesta normiuden ja toiseuden määrittelyillä, joita ylläpidetään erilaisten sosiaalisten käytäntöjen avulla. Esimerkiksi joukkotiedotusvälineissä esitetyt tekstit uusintavat kulttuurisia normeja ja käsityksiä. Romaneiden kohdalla vääränlaisena toiseutena on pidetty heidän elämäntapaansa, kiertelyä, jota on pyritty ajan saatossa ratkaisemaan erilaisin toimenpitein. Romanilastenkodeista muodostunut representaatio on aineiston perusteella hyvin moninainen ja vahvasti riippuvainen kirjoittajasta sekä kirjoituksen ajankohdasta. Vuosina 1950–1966 Mustalaislähetyksen käytännössä hallitsi romanilasten koteja koskevaa kirjoittelua, samalla kun se hallitsi myös Suomen virallista romanipolitiikkaa. Sen asema oli muodostunut sellaiseksi, että se sekä päätti, että toteutti sitä romanipolitiikkaa, jonka tarkoituksena oli niin sanotun mustalaiskysymyksen ratkaisu. Tämä toteutus tapahtui yksinomaan romanilastenkotien kautta. Lehtikirjoittelun kautta Mustalaislähetyksen pyrki vahvistamaan valta-asemaansa romaniasian asiantuntijana luomalla oman, varsin yksipuolisen totuutensa "mustalaislastenkodeista". Ne olivat tarpeellisia ja romanilasten huoltotilanteen kannalta välttämättömiä laitoksia, jotka erinomaisuudessaan pystyivät lasten kasvatukseen avulla pelastamaan romaniheimon tulevaisuuden. Lasten uudelleenkasvattamisella oli tarkoitus saada heidät irti heimonsa tavoista, ennen kaikkea kiertelemisestä, ja sulauttaa heidät osaksi sitä yhteiskuntaa, josta heidän vanhempansa olivat jääneet ulkopuoliksi. Tämän valtion tukeman lastenkotitoiminnan päämääränä oli päästä eroon yhteiskunnallisesta ongelmasta, "mustalaiskysymyksestä", ja näin se oli hyödyllistä myös koko yhteiskunnan kannalta. Tähän yksipuolisuuteen oli tullut kuitenkin särö, kun erilaista näkökulmaa edustanut nuorempi romaniaktivistien joukko järjestäytyi vuonna 1967 ja alkoi myös osallistua romanilastenkodeista käytyyn kirjoitteluun. Aineiston toisena ajanjaksona vuosina 1967–1975 Mustalaisyhdistyksen ja sen kannattajien synnyttämä kuva romanilastenkodeista erosi huomattavasti siitä aiemmasta, mikä julkisuudessa oli ollut vallitsevana. Heidän mukaansa romanilasten kodit eristivät lapset vanhemmistaan, omasta kulttuuristaan ja koko yhteiskunnasta. Tämä eristäminen nähtiin rotusortona, jonka tarkoituksena oli häivyttää romanien oma kulttuuri ja hajottaa perheet. Nämä väitteet Mustalaislähetyksen kiisti viimeiseen asti, ja tällä toisella ajanjaksolla romanilasten koteja puolustavan kannan perusteet muuttuivatkin joltain osin, sen puolustautuessa sitä esitettyjä syytteitä vastaan. Nämä puolustautuvat kirjoitukset eivät kuitenkaan riittäneet ylläpitämään entistä tilannetta. Mustalaislähetyksen aiempien tukijoiden kääntyessä toiselle kannalle, ja järjestön samanaikainen otteen menetys Suomen virallisen romanipolitiikan vetimistä johti siihen, että romanilastenkotien osalta vallitseva diskurssi oli muuttunut niistä kritisoivaksi. Romanilasten kodit joutuivat 1960-luvun lopulla vähemmistöpolitiikan uudelleenmuotoilussa tapahtumien keskiöön, kun Mustalaisyhdistys otti niiden kritisoimisen osaksi propagandaa, jolla oli tarkoitus ajaa romanien etuja. Merkittäviä muutoksia saatiin aikaiseksi koko romanipolitiikan suunnalla, ja vaikka muilta osin muutokset olivat nopeita, jäi romanilastenkotien osalta tilanne epäselväksi, ja muutokset niiden sekä koko Mustalaislähetyksen toiminnassa tapahtuivat pikku hiljaa, vasta 1980-luvulla. Romaniyhteisössä lastenkotimenneisyys on edelleen vaikea ja käsittelemätön aihe, ja siihen liittyvät keskustelunavaukset ovat aiheuttaneet paljon jännitteitä.			

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

romanilastenkodit
mustalaislastenkodit
romanit
Mustalaislähetys
rotusyrjintä